

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

PROBLÉM ZAŘAZOVÁNÍ BATOLAT DO ZAŘÍZENÍ DENNÍ PÉČE V ČR

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.
Autor práce: Bc. Lenka Neuhöferová
Studijní obor: Pedagogika volného času - navazující
Forma studia: Prezenční
Ročník: 2.

2018

Prohlášení o samostatném zpracování práce a souhlas se zveřejněním práce

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací These.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Poděkování

Děkuji vedoucí mé diplomové práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení mé práce. Dále děkuji svým rodičům za podporu při studiu.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. Hledisko psychické potřeby dětí.....	8
1.1 Charakteristika dítěte do tří let.....	8
1.1.1 Dítě do tří let.....	9
1.1.2 Teorie vazby.....	11
1.1.2.1 Reakce malých dětí na odloučení od matky.....	13
1.1.3 Charakteristika dítěte do tří let z hlediska poznatků předškolní pedagogiky	16
1.1.3.1 Socializace dítěte.....	18
1.1.4 Sociokulturní faktory působící na vývoj dítěte.....	21
1.2 Vývojová psychologie z hlediska zařazování batolat do zařízení denní péče .	23
1.2.1 Vývojová psychologie.....	24
1.2.2 Obecná charakteristika duševního vývoje v raném dětství.....	25
1.2.3 Obecná charakteristika batolecího období z pohledu vývojové psychologie	26
1.2.4 Motorika batolete.....	26
1.2.5 Vývoj poznávacích procesů batolete.....	27
1.2.6 Sociální vývoj batolete.....	31
1.2.7 Úroveň prožitků a sebehodnocení batolete.....	32
1.2.8 Péče o psychický vývoj batolete.....	33
1.2.9 Periodizace duševního vývoje batolete.....	36
2. Hledisko systému zařízení denní péče pro batolata v ČR.....	43
2.1 Síť zařízení denní péče.....	43
2.1.1 Systém vzdělávání v raném dětství v evropských zemích.....	43
2.1.2 Historie a současná legislativa zařízení denní péče v České republice	45
2.1.3 Institucionální zařízení pro děti do tří let věku v České republice	47
2.1.4 Materská škola.....	51
2.1.4.1 Podmínky pro vzdělávání dětí od dvou let v MŠ.....	53
2.2 Umisťování batolat do institucionálních zařízení denní péče.....	55
2.2.1 Optimální věk pro zahájení institucionálního vzdělávání.....	56
2.2.2 Péče v jeslích a její dopad.....	57
2.2.2.1 Podpora dítěte při nástupu do zařízení.....	57
2.2.3 Přínosy a rizika vzdělávání dětí od dvou let v MŠ.....	59
2.2.4 Věkově homogenní a heterogenní začlenění do tříd.....	61
3. Hledisko postavení rodin v ČR a ekonomických potřeb státu.....	64
3.1 Proměna současné rodiny a rodinná politika v České republice.....	64
3.1.1 Proměna rodiny.....	65
3.1.2 Rodina a rodinná politika.....	68
3.1.3 Rodinná politika a sociální politika.....	72
3.1.4 Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky	75
3.1.4.1 Skloubení pracovního procesu s péčí o malé dítě.....	78
3.1.4.2 Ženy a domácí péče o dítě s následným problematickým návratem na	80
3.1.4.3 Zaměstnavatelé a jejich strategie harmonizace práce a rodiny	83
z hlediska strategie pracujících rodičů.....	83
3.1.5 Zhodnocení dnešní rodinné politiky.....	84

ZÁVĚR	87
Seznam použitých zdrojů.....	92
Abstrakt.....	95
Abstract.....	95

ÚVOD

Téma práce: „*Problém zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice*“ je v nynější době velmi aktuální, a to i s ohledem na novou legislativní změnu, která umožňuje zařazování dvouletých do mateřských škol. Mělo by se o něm hovořit také proto, že v prvních třech letech života dítěte se odehrávají důležité změny pro vývoj osobnosti prostupující až do dospělého věku.

Problematikou zařazení batolat do zařízení denní péče se mnoho let v odborné literatuře příliš nezabývalo, hlavně z důvodu nezájmu rodičů děti do zařízení umisťovat. V dnešní době je však poptávka po takovýchto zařízeních vysoká a neodpovídá nabídce. Rodiče tak, vzhledem k nízké podpoře státu, hledají různé možnosti pro péči o děti raného věku mimo rodinu. Teprve až v roce 2010 je umožněno rodičům zařadit dvouleté dítě do mateřských škol, pro děti mladší však státní instituce do dnešního dne stále neexistuje.

Ve své práci se pokusím obsáhnout více možných aspektů zařazování batolat do zařízení denní péče a dojít tak k závěru o vhodnosti či nevhodnosti tohoto zařazování.

Cílem práce je popsat z teoretického úhlu pohledu vhodnost zařazování batolat do zařízení denní péče. S ohledem na tento cíl je nutné prozkoumat různá hlediska. Z toho důvodu rozdělím práci na tři velké kapitoly, členící tak tři hlavní hlediska, kterými se budu zabývat.

Celá práce tedy bude zvýrazňovat spor mezi hlediskem materiální potřeb současné rodiny, ekonomických potřeb státu a psychických potřeb dítěte, zřejmě bude přítomno i hledisko špatné kvality mateřské péče v rodině s tím související.

Prvním z hledisek, kterým se budu zabývat, je hledisko psychické potřeby dětí, kde je pro pochopení problematiky nutné nejdříve definovat samotný pojem batole. Poté je dle mého názoru pro tuto problematiku podstatné zohlednit teorii vazby a vysvětlit reakce batolat na odloučení od matky. V další kapitole je důležité podívat se na socializaci dítěte a to s ohledem na jeho další vývoj. Dále také zohledním poznatky vývojové psychologie obecnějšího charakteru z hlediska zařazování batolat do zařízení denní péče.

Jako druhé téma rozeberu zařazování batolat do zařízení denní péče z hlediska těchto zařízení. V této kapitole vymezím síť zařízení denní péče a problematiku s tím spojenou. Pro přehled o problematice bude přínosné zohlednit i systém vzdělávání v raném dětství v jiných Evropských zemích a podívat se na historii a současnou

legislativu zařízení denní péče v České republice. Také se na téma zaměřím z pohledu zařízení denní péče. Pokusím se zjistit optimální věk pro zahájení institucionálního vzdělávání. Načrtnu péči v jeslích a její možný dopad. Pro danou problematiku bude také důležité zohlednit podmínky pro vzdělávání dětí od dvou let v mateřské škole a vůbec zabývat se tématem mateřské školy v souvislosti s takto starými dětmi.

Jako poslední hledisko rozeberu postavení rodin v České republice a ekonomické potřeby státu. V této kapitole bude stěžejní zabývat se rodinnou a sociální politikou. S ohledem na toto téma je důležité zaměřit se také na proměnu současné rodiny a na harmonizaci rodiny a zaměstnání v České republice v souvislosti s rolí sociální politiky. Dále bude podstatné zohlednit i roli ženy na pracovním trhu v souvislosti s problematickým návratem do zaměstnání. Zařazování batolat do zařízení denní péče může velmi ovlivňovat také ekonomická rovina rodin.

Na konci tak chci dojít k obecnějšímu závěru, zda je zařazování batolat do zařízení denní péče vhodné, či nevhodné.

1. Hledisko psychické potřeby dětí

Prvním hlediskem důležitým pro získání poznatků o problému zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice je hledisko psychické potřeby dětí. V následující kapitole se tomuto hledisku budeme blíže věnovat. Nejprve si musíme vymezit samotnou charakteristiku batolete. S hlubším poznáním dané problematiky nám dále může pomoci například teorie vazby, kterou se budeme zabývat. Také si blíže popíšeme vývojovou psychologii z hlediska zařazování batolat do zařízení denní péče a problematiky s tím související.

1.1 Charakteristika dítěte do tří let

Období raného dětství se obecně vnímá jako důležité pro další vývoj člověka. V raném věku existují velké rozdíly mezi vývojem jednotlivých dětí a vždy si tedy musíme uvědomovat individuální odlišnosti. Existují různé pohledy na období vývoje dítěte do tří let. Odborníci se na něj dívají z pohledu pedagogického, psychologického i pediatrického. Jednotlivé poznatky se samozřejmě navzájem prolínají, ale je důležité si je jednotlivě vymezit.¹

V následujících podkapitolách proto vymezíme charakteristiky dítěte do tří let z různých odborných pohledů, abychom tak mohli pochopit celistvost a náročnost této problematiky. V závěru práce tak dojdeme k argumentaci pro nebo proti zařazování batolat do zařízení denní péče.

Nejprve analyzujeme různé pojmy důležité pro charakteristiku dítěte do tří let. Blíže charakterizujeme teorii vazby. Poté se na problematiku zaměříme z hlediska reakce malých dětí na odloučení od matky.

V další z podkapitol popíšeme charakteristiku dítěte do tří let z hlediska poznatků předškolní pedagogiky, poté se zaměříme na socializaci dítěte. Nakonec blíže prozkoumáme sociokulturní faktory, které působí na dětský vývoj.

Samotnou vývojovou psychologii z hlediska zařazování batolat do institucionálního zařízení denní péče záměrně zařadíme do vlastní kapitoly, kde se tomuto tématu budeme věnovat hlouběji.

---

¹ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 40.

1.1.1 Dítě do tří let

V publikacích se využívá různých názvů pro dítě do tří let, například raný předškolní věk, či batole. Díky tomu, že autoři využívají různých pojmů pro tutéž věc, může snadno dojít ke zmatení. Jednotlivé pojmy pro lepší přehlednost uvedeme v následujícím textu. I přes různá názvosloví a vymezení různých autorů se stále jedná o téže věkovou skupinu, a to dítě do tří let věku.

Raný předškolní věk

Například autorka Kořátková vymezuje dítě do tří let jako „raný předškolní věk“, tento pojem je totožný s pojmem rané dětství, kterého užívají jiní autoři.

Kořátková blíže charakterizuje psychologické charakteristiky dítěte v raném předškolním věku. Děti v tomto věku musí naplnit svou základní potřebu jistoty ve vztazích se svými nejbližšími, což je podle ní významným předpokladem pro životní stabilitu dítěte. Udává, že v rodinách, kde například z ekonomického důvodu není výchova dítěte doma možná, musí být možnost svěřit dítě do vhodné denní péče, protože jakákoliv nevhodná výchova v brzkém věku negativně ovlivňuje lidskou osobnost.²

Kořátková dále uvádí, že dítě raného předškolního věku žije přítomností a nedokáže si představit „potom“. Před druhým rokem se začíná objevovat oddálená nápodoba, tedy si dítě začíná pamatovat a vybavovat, co vidělo a zažilo, a snaží se o nápodobu. Zajímají ho okolní lidské jednání a situace.³

Také Kořátková popisuje, že mezi osmnácti až třiceti měsíci dítě již chápe sebe sama a připojuje se i snaha prosadit své touhy a potřeby - první projevy osamostatňování a vzdoru. Dítě je egocentrické, tedy chápe svět přes svá citová prožívání a přání. Egocentrický přístup je znatelný po celý předškolní věk (autorka chápe předškolní věk jako věk od narození dítěte až do šesti let). Dítě musí postupně přijímat práva druhých i svoje a vnímat je v rovnováze.⁴

---

² Srov. KOŘÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 13.

³ Tamtéž; s. 23—32.

⁴ Tamtéž; s. 34.

Až kolem třetího roku začíná dítě ve své hře vstupovat do role druhého. Vystupuje tak postupně směrem od sebe k druhým a projektuje také cizí emoce (pláče za panenku, které se něco nelíbí...)⁵

Batole

Splavcová a Kropáčková o dítěti v období od jednoho do tří let hovoří jako o batoleti. Dle nich je batole silně ovládáno city, k okolním podnětům přistupuje egocentricky. Zvládá cílevědomé pohyby, projevuje se vlastní sebeuvědomování a prožívání a počátky vědomé řízené aktivity. Zvětšuje se rozsah poznání a orientace. Vlastní činnosti začínají převládat nad experimentačními a fikčními hrami. Batole napodobuje chování dospělých. Užívá předměty jako zástupné znaky (vařečka je meč, plyšák zlý drak, proti kterému bojuje...). Zpomaluje se tělesný vývoj.⁶

Dále z hlediska **vývojové psychologie** můžeme batole rozdělit na mladší batole a starší batole. Období batolete trvá od jednoho roku do tří let.⁷

Období mladšího batolete (1—2 rok) se vyznačuje sníženým tempem tělesného růstu. Dítě nabývá na jistotě v motorických dovednostech, hraje si formou experimentace či nápodoby. Výslovnost bývá nedokonalá, ale postupně se rozšiřuje slovní zásoba. V období druhého roku nastává období vzdoru, které je pro rodiče velmi náročné, ale souvisí s vývojem osobnosti dítěte.⁸

Období staršího batolete (2—3 rok) se stále vyznačuje nejistotou v počínání dítěte. Již ale aktivně komunikuje s okolím a začíná aktivně vyhledávat společnost druhých. Rozvíjí se řečové dovednosti, jemná i hrubá motorika. Hra dítěte přechází od jednoduchých manipulačních aktivit ke složitějším, také přichází na řadu tvořivé a imitační hry. Pro dítě je důležitá kooperace s ostatními, začíná si hrát spolu s kamarády. Je schopné naučit se jednoduché básně a písně. Roste potřeba osamostatnit se a vymezit vůči okolí. Přejímá vzory od okolí. Vágnerová uvádí důležitost vzdělávací instituce, kdy se může dítě naučit pravidelnosti a řádu, který může v nynějších rodinách s volnou výchovou chybět.⁹

---

⁵ Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 23—32.

⁶ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. 3., dopl. vyd. Tišnov: Sursum, 1997; s. 46—53.

⁷ Srov. ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004; s. 58—66.

⁸ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 45—46.

⁹ Tamtéž; s. 46—47.

Z uvedeného můžeme pozorovat, že i přes užívání různých pojmů se stále jedná o tutéž věkovou kategorii se stejnými prožitky a dalším rozdělením. Této problematice se budeme věnovat podrobněji dále.

V diplomové práci bude využíváno pojmů batole i raný věk.

1.1.2 Teorie vazby

V této kapitole se podrobněji zaměříme na teorii vazby. Ta je dle mého názoru důležitá pro zjištění, zda je vhodné zařazovat batole do zařízení denní péče.

Pro správný vývoj jedince je rozhodující prvotní vazba, tedy připoutání k osobě, která o dítě pečuje. Teorii vazby popsal John Bowlby a Mary Ainsworthová navázala na jeho práci praktickým výzkumem. Pro utváření důvěrných a láskyplných vztahů v budoucím životě je podstatné zdravé připoutání v prvních dvou letech života.

Raná symbiotická vazba - tedy rané připoutání je charakterizováno jako specifický vztah dítěte k pečující osobě (většinou matce), který se utváří ihned po narození. Vytváří se zde citové připoutání. Nenastane-li, dochází k citově sociální deprivaci - jedinec ztrácí schopnost vnímat lásku druhých lidí, není schopen ji přijímat či projevovat ostatním. Nedokáže prožívat a rozlišovat city.¹⁰

Například manželé Harlowovy pomocí experimentu, (kdy dlouhodobě sledovali opice druhu Makak Rézus), zjistili deprivaci v nepřítomnosti matky a separace od vrstevníků, na základě toho konstatovali, že možnost kontaktu s vrstevníky a přirozená mateřská výchova je nejspolehlivější cestou k normálnímu vývoji jedince.¹¹

Bowlby popisuje svou koncepci připoutání („attachment“) dítěte k matce jako něco, co má biologický základ. Podstatou připoutání je silné emoční pouto, pokud nastane, dítě vnímá své okolí jako bezpečné, podnětné a zajímavé, dávající mu to, po čem touží. Pokud dítě nemá možnost připoutat se k matce, či jiné pečující osobě, vznikají deprivace a těžké frustrace, které narušují vývoj osobnosti.

M. D. Ainsworthová Bowlbyho teorii rozvinula dále, zabývala se rozvojem vztahu mezi matkou a dítětem a jeho typologií. Dle ní je vazba dítěte k matce zdrojem pocitu bezpečí a v zátěžových situacích ovlivní dětské chování. Zkoumala různé druhy připoutání, výzkum byl založen na pozorování náročných situací u dvanácti až osmnácti měsíčních dětí. Výzkum probíhal na základě krátkodobé separace dětí od matky, na

---

¹⁰Srov. HORKÁ, Hana a Zora SYSLOVÁ. *Studie k předškolní pedagogice*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; s. 30—31.

¹¹Srov. ŠULOVÁ, L. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003; s. 33—34.

přítomnost cizí osoby a na následnou reakci po návratu matky. Tímto způsobem rozlišila čtyři typy vazby. Ty si rozebereme dále v textu.

První typ vazby je tzv. *pevná a spolehlivá vazba* – vzniká, když je matka plně k dispozici dítěti a reaguje adekvátně na jeho požadavky. Dítě z matčiny přítomnosti může čerpat pocity bezpečí a jistoty. Po odloučení od matky dítě navazuje opětovný kontakt a ujišťuje se o její dostupnosti. (Spolehlivá vazba patří mezi základní předpoklad pro úspěšnou adaptaci dítěte do institucionálního zařízení.)

Druhým typem vazby je tzv. *nejistý a vyhýbavý vztah* – vzniká, pokud je matka dostupná dítěti pouze někdy, dítě nemá žádnou důvěru v to, že matka přijde kdykoliv, když bude potřebovat péči a pomoc, spíše očekává odstrčení a odmítnutí. Děti s touto vazbou reagují na matčin návrat odtažitě, s nedůvěrou a opatrností, matčin kontakt spíše nevyhledávají.

Třetí typ vazby je tzv. *nejistý a ambivalentní vztah* – ten vzniká, pokud si dítě není jisto přítomností a dostupností matky, je zvyklé vyvolávat zájem matky pláčem, neklidem, vzdorovitostí a jinými prostředky zvyšující napětí. Takovéto děti reagovaly po krátkodobé separaci tím, že se k matce sice vracely, ale dávaly najevo svou nelibost se situací například neutišitelným pláčem, nebo vzdorovitostí.

Posledním čtvrtým typem vazby je *dezorientované připoutání* – to vzniká, pokud je dítě opakovaně traumatizované, například zneužíváním a týráním, může to být způsobeno i traumatizováním matky, která toto přenáší do vztahu k dítěti. Takové děti jsou charakteristické extrémními výkyvy vyznačujícími se patologickými projevy.¹² Patologické projevy budou více rozebrány v kapitole o vývojové psychologii batolete.

Díky výzkumu Ainsworthové se zjistilo, že matky s pevnou a spolehlivou vazbou jsou schopny přizpůsobovat své chování momentálním potřebám dítěte. Matky s nejistou, vyhýbavou vazbou mají sklon reagovat spíše na své vlastní city, než na pocity dítěte. Matky dětí s dezorientovaným typem připoutání často mívají problémy psychického charakteru a často s dětmi aktivně špatně zacházejí.¹³

Helus tvrdí, že výzkumy potvrzují vztah mezi typem připoutání a vývojem dítěte, kdy uvádí příklad dítěte s bezpečnou a spolehlivou vazbou na matku, vykazující po druhém roku zvýšení zájmu o hru s takovými předměty, které vyžadovaly vynalézavost. Takovéto dítě se také pohotověji obracelo na dospělého, pokud potřebovalo radu, ale radu vyžadovalo méně často než dítě s vazbou nejistou. V mateřské škole se děti

---

¹² Srov. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2009; s. 47.

¹³ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003; s. 23.

s bezpečnou a spolehlivou vazbou častěji staly organizátory her, zaujímaly vůdcovské pozice a byly v kolektivu oblíbenější.¹⁴

Z výše uvedeného můžeme vyvodit jasnou důležitost pevné vazby (zdravého připoutání) dítěte k matce, či pečující osobě. Vztah mezi typem připoutání a vývojem dítěte je již dokázaný mnoha výzkumy. Dle Harlowa je mateřská výchova nejspolehlivější cestou k normálnímu vývoji jedince, ne však jediná.

1.1.2.1 Reakce malých dětí na odloučení od matky

Ve své knize „Odloučení“ se Bowlby opírá o teorii vazby a prohlubuje její problematiku. V jedné z kapitol popisuje, že stavy deprese a úzkosti vyskytující se v dospělosti jsou systematicky svázány se stavy zoufalství, úzkosti a citového odcizení, které jedinec prožíval v dětství při dlouhodobému odloučení od své mateřské osoby. Tyto stavy raného dětství jsou příčinou mnoha patologických jevů v dospělosti. Dále však podotýká, že tento problém je značně individuální, kdy někteří jedinci se z prožitku odloučení a ztráty zcela uzdraví, zatímco jiní to nikdy nedokáží.

Problém odlišné reaktivity zůstává stále nevysvětlený, existují ovšem proměnné, které by mohly hrát roli, ty se dají shrnout do dvou skupin. První jsou proměnné, které jsou spjaté se samotným odloučením, zejména se jedná o podmínky péče o dítě v době matčiny nepřítomnosti. Druhé proměnné jsou faktory působící v životě dítěte v průběhu delšího období. Jedná se zejména o vztah s rodiči během měsíců až let před a po události odloučení.¹⁵

Dále Bowlby popisuje chování dětí v jeslích během odloučení rodičů. Uvádí výzkum deseti dětí a jejich chování typické pro pobyt v jeslích. Osm dětí z deseti po odchodu rodičů hlasitě plakalo. Při ukládání ke spánku plakaly všechny. Pláč a volání rodičů byl převažující reakcí dětí u období prvních tří dnů. Dále byla plačtivost zaznamenána v období alespoň 9 dnů u všech zkoumaných dětí, zvláště před spaním. V průběhu prvního dne pečující osoby odmítaly, v pozdějších dnech odpor ochaboval a začaly vyhledávat citové reakce. Před koncem druhého týdne umístění do jeslí již některé děti projevovaly preference určitých osob, dříve osoby nerozlišovaly. Děti se silně citově upínaly na předmět, který si s sebou z domova přinesly.¹⁶

Dále Bowlby popisuje, že doba citového odcizení od matky významně koreluje s délkou odloučení. Uvádí, že po velmi dlouhém, či často opakovaném odloučení

¹⁴Srov. HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Portál, Praha 2009; s. 48.

¹⁵Srov. BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012; s. 20–22.

¹⁶Tamtéž; s. 24–26.

v průběhu prvních tří let života může být následné citové odcizení trvalé, avšak po kratším odloučení citové odcizení ustupuje obvykle již po několika hodinách, nejvýše dnech.¹⁷

Bowlby uvádí, že i ve dvou letech je stále vazebné chování dítěte silně aktivní, avšak je jiné oproti chování jednoletých dětí ve stejné situaci. Dvouletí udržují větší blízkost k matce a více váhají, zda se přiblížit k neznámému člověku. Avšak pocit jistoty dvouletým postačí i v případě, že matku pouze vidí a nemusí být v těsném kontaktu jako jednoletí. Také méně protestují, pokud je matka krátce nechá o samotě. Ve třech letech umí dítě již komunikovat s matkou i na dálku a více rozumí tomu, že když matka odejde, zase se vrátí. Tříleté děti ponechané o samotě také umí obnovit svou duševní rovnováhu při příchodu neznámého člověka místo matky, zatímco dvouleté jsou stejně nešťastné, jako kdyby byly ponechány o samotě.

Avšak i když vazebné chování prochází vývojem, chování dítěte se stále velmi liší, je-li matka přítomna, či není. Například manipulační hra dětí polevuje, zvyšuje se plačtivost apod.¹⁸

Také existují významné rozdíly mezi pohlavím dětí. Dívky mají tendenci rychleji se sprátnelit s neznámým člověkem a blíže se držet u matky. Chlapci více prozkoumávají okolí v přítomnosti matky a pokud odejde, energicky ji hledají. Také se zvyšuje vnímavost k opakování situace odloučení.¹⁹

Bowlby popisuje výzkum van Leeuwenové a Tumové. Zjistili, že děti, které začaly docházku ve věku tři roky a dva měsíce či dříve, se patnáct dnů po nástupu do zařízení mnohem více upínaly na matku než předtím, v matčině nepřítomnosti projevovaly úbytek soustředěnosti na hru a radosti z ní. Také děti, které již byly v předchozí MŠ s nástupem zhruba od dvou let a osmi až deseti měsíců reagovaly na novou MŠ velmi rozrušeně. Autorkám z výzkumu vyplývá závěr, že k nástupu do MŠ musíme přistupovat s obezřetností a případný nástup odložit na starší věk dítěte.²⁰

---

¹⁷ Srov. BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012; s. 26–27.

¹⁸ Tamtéž; s. 58–60.

¹⁹ Tamtéž; s. 62–63.

²⁰ Tamtéž; s. 65.

Vliv denní náhradní péče

Bowlby dále zmiňuje autora Moore, jež se zabývá vlivem denní náhradní péče, jež je poskytována před dosažením věku pěti let, a to na chování dítěte šestiletého. Asi polovina matek z jeho vzorku pracovala mimo domov, ještě než dítě dosáhlo 5 let, a to buď na částečný úvazek, nebo na plný s docházkou dítěte do jeslí, či se zastoupením matky chůvou. Moore vybral dva vzorky v počtu 15 dětí, kdy v jednom vzorku byla náhradní péče nestabilní a v druhém stabilní. Při prvním umístění do náhradní péče tyto děti dosahovaly několika týdnů až tří let věku.

Děti, které zažily **nestabilní** (proměnlivou) denní náhradní péči byly v pozdějších letech výrazně nejisté a úzkostné. Projevovaly mnohem více závislého chování, větší míru strachu a nervozity a větší nepřizpůsobivost novým podnětům.

Děti, zažívající **stabilní** denní náhradní péči ještě před druhým rokem, v pozdějším věku šesti až sedmi let vyhledávaly zvláštní pozornost matky, některé matky poté nedokázaly s dítětem navázat úzký vztah. Děti, jejichž náhradní péče začala po třetích narozeninách, v pozdějším věku šesti let nevykazovaly žádné patrné citové problémy.

Závěry Moorova výzkumu potvrzují teorie objevení úzkostné vazby na základě dětské zkušenosti, že vazebná postava bude nedostupná, či neochotná v případě potřeby dítěte. Tedy čím předvídatelnější a stabilnější je denní řád, tím bývá citová vazba dítěte jistější, a čím častěji je denní řád narušen a čím hůře je předvídatelný, tím úzkostnější je citová vazba. U některých dětí se v tomto případě namísto úzkostné citové vazby objevuje apatie a distanc ke druhým, bývají neposlušné a agresivní, toto se objevuje hlavně u chlapců.

Pokud se tyto děti zkoumaly dále ve věku 11—15 let, vzorec vazebného chování přetrvával. Tedy vazby, které se vytvořily během prvních pěti let, mají tendenci přetrvávat.

Bowlby dodává, že tato data sice neumožňují učinit závěry vlivu nezkrácené denní péče před třetím rokem života, avšak existují pádné důvody k opatrnosti, tím více, když docházka dítěte začne brzy po druhých narozeninách.²¹

Ze získaných poznatků můžeme potvrdit důležitost prvních tří let života dítěte pro vývoj osobnosti odvíjející se až do dospělého věku. Nemůžeme však plošně potvrdit nebezpečnost nevhodné vazby získané v raném věku pro život dospělého jedince, to je značně individuální. Také se potýkáme s problémem odlišné reaktivity na odloučení od

---

²¹ Srov. BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012; s. 210—214.

matky, kdy závisí mimo jiné na samotné péči o dítě v matčině nepřítomnosti a také o vztah matky s dítětem před a po umístění do zařízení.

Z výzkumu dětského chování v zařízení můžeme při odloučení rodičů vyvodit jasné nepohodlí dětí, a to vzhledem k jejich pláči trvajícím nejméně devět dnů po prvním umístění do zařízení. Postupem času také může dojít až k úplnému citovému odcizení dítěte od matky korelující s dobou odloučení.

Vazebné chování dítěte samozřejmě prochází vývojem, avšak z výše uvedeného výzkumu je jasné, že chování dítěte se v nepřítomnosti matky liší, a to záporným způsobem.

Z výzkumu vlivu denní náhradní péče před dosažením 5 let věku můžeme potvrdit možnost stabilní denní náhradní péče ve věku od tří let a později, kdy na pozdější osobnosti nejsou patrné citové problémy. U věku do tří let se u nestabilní i stabilní denní náhradní péče objevují problémy ve vztahu k matce aj.

Také je potvrzena teorie, kdy se díky zkušenosti dítěte o nedostupnosti vazebné osoby objevuje úzkostná vazba, mající vliv i na pozdější osobnost.

1.1.3 Charakteristika dítěte do tří let z hlediska poznatků předškolní pedagogiky

V této kapitole vymežíme důležité poznatky smyslového poznávání batolete, také popíšeme komunikaci, řeč, pozornost, paměť, myšlení, představivost a fantazii. Zastavíme se u pohybové dovednosti, poznávání a experimentování dítěte a rozvoje hry. Nakonec se blíže, v samostatné podkapitole, zaměříme na socializaci.

Psychologie i pedagogika jsou navzájem prolínající se vědy. V rámci oboru psychologie byl vyčleněn obor pedagogické psychologie, který je pro předškolní pedagogy důležitý.

V předškolním vzdělávání (tedy i při zařazování batolete do institucionální péče) musíme dbát na celkový rozvoj osobnosti. Dále v kapitole tedy uvedeme základní stránky osobnostního rozvoje batolete (základní druhy poznávacích procesů, dovednosti a další stránky).

Smyslové poznávání je poznávání prostřednictvím smyslů, dítěti je vlastní již od narození. Dětem musíme poskytovat příležitosti k mnohostrannému smyslovému poznávání. Samotné smyslové vnímání rozvíjí fantazii a posiluje pozornost a paměť. Dítě, aby pochopilo svět, potřebuje manipulovat s předměty, cítit, slyšet, dotýkat se a vidět. Je důležité mu dopřát vhodné stimulační hračky a podněty.

Komunikace a řeč je dvouletému dítěti již vlastní. Rozvíjí se sémantické složky řeči, pasivní i aktivní slovní zásoba se v tomto věku rozvíjí velkým tempem. Učí se jednoduché písně a básně.

Myšlení, představivost a fantazie. U dítěte se konkrétní myšlení vyvíjí až s rozvojem řečových dovedností. První představy se vytváří na základě předchozích zkušeností. Symbolické, neboli předpojmové myšlení (Piaget) znamená, že si dítě dokáže vybavit určitou konkrétní činnost i když ji zrovna neprovádí. U staršího batolete se myšlení objevuje již na symbolické úrovni.

Plně rozvinutá představivost a fantazie se objevují až na rozhraní tří let v závislosti na vývoji řeči a podnětnosti prostředí. Už u batolat můžeme pozorovat projevy strachu vyvolané určitou představou (většinou je to reakce na základě negativní zkušenosti).

Pozornost a paměť. Batole má paměť krátkodobou. Od dvou let je schopné zapamatovat si krátké říkanky, nebo písničky. Dítě se nedostatečně orientuje v čase, žije pouze v přítomnosti. Paměť a získané dovednosti rozvíjí opakováním činností. U jedné činnosti dítě vydrží pouze krátkou dobu.

Pohybové dovednosti. Dvouleté dítě se s chutí zapojuje do pohybových aktivit. Rozvíjí se u něj jemná i hrubá motorika. Batole má neustálou potřebu aktivního pohybu, s čímž souvisí i velká potřeba odpočinku.

Poznávání a experimentování. Dítě batolecího věku se vyznačuje velkou touhou po experimentaci, poznání a objevování. Pokud je dítě správně stimulováno, dojde po druhém roce života k poznání o proměnlivosti okolí. Již se orientuje v prostředí a vytváří si své první představy.

Hra u batolete má důležitou funkci. Mezi druhým a třetím rokem se proměňuje od manipulační a lokomoční k dokonalejším konstrukčním hram. Hru rozvíjí nápodobou, nejprve přímou a poté i vzdálenou. Ke své hře začíná vyhledávat partnera.²² Pokud se zaměříme na to, jakou hru poskytují dítěti rodiče, pak hra otce bývá aktivnější, poskytuje více vzrušení a stimuluje tělesnou aktivitu. Více připravuje na pozdější hry s vrstevníky. Matky poskytují dítěti spíše klidnější hry, více podnětnější k verbalizaci a také knihy.²³

V pozdějších kapitolách blíže vymežíme i schopnost batolete udržovat čistotu, schopnost sebeobsluhy, nutnosti spánku během dne apod.

---

²²Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 47–54.

²³Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 63.

1.1.3.1 Socializace dítěte

V této podkapitole blíže popíšeme socializaci a rozvoj osobnosti batolete.

Odborníci často v souvislosti se vzděláváním dětí mladších tří let uvádějí potřebu řádu a jistoty. Osobnostní rozvoj dítěte stimuluje podnětné prostředí a vytváří tak podmínky k počáteční socializaci.

Pedagogický slovník definuje socializaci jako: „...celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Realizuje se hlavně sociálním učením, sociální komunikací a interakcí i nátlakem.“²⁴

Socializace probíhá v průběhu celého života jedince. Jedná se o vrůstání do společnosti – přebírání vzorců chování, hodnot... Socializace je procesem utváření osobnosti člověka, a to díky vnějším vlivům, které na něj působí.

Její součástí je i enkulturace, kdy se dítě postupně začleňuje do společnosti – osvojuje si vlastnosti příslušné kultury, jako je jazyk, tradice, zvyklosti, způsoby komunikace apod.²⁵

Rozděluje ji na primární, sekundární a terciální. Jedná se tedy o tři etapy, kdy se nejdříve dítě identifikuje s matkou, poté se snaží osamostatnit a najít své vlastní místo v sociálních vztazích a nakonec se dítě začleňuje do širších sociálních rolí a sociálních vztahů a vstupuje tak do dalších sociálních skupin mimo rodinu.

Sama socializace se uskutečňuje prostřednictvím sociálního učení. Jeho formy jsou učení napodobováním, učení se identifikací a učení se sociálním posilováním (odměnou a trestem).

Důležitý předpoklad pro to, aby se dítě osamostatnilo, je předchozí vytvoření pevné vazby na jednu nebo více osob, které o ně pečují.²⁶ Teorie vazby je rozebrána v jiné části diplomové práce.

Dále například Řezáč vnímá socializaci jako cestu od JÁ k MY – cestu uvědomění si své vlastní odlišnosti a autonomie a včlenění se mezi ostatní.²⁷

Při socializaci jde tedy o kultivaci osobnosti, jedná se o aktivní proces, o vzájemné působení jedince a společnosti, rodiny, školy, ale i masmédií apod.

---

²⁴ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. 4. Aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008; s. 29.

²⁵ Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 29.

²⁶ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013; s. 23–25.

²⁷ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998; s. 42.

Základem socializace je přizpůsobení se okolí, což Řezáč označuje jako adaptaci, a také přizpůsobení okolí vlastním potřebám, což označuje jako adjustaci (aktivní zásahy jedince do prostředí). Piaget v tomto směru hovoří o akomodaci a asimilaci. Pokud nastane nesprávná socializace či nedostatečně přizpůsobená, mluvíme o maladaptaci, může se projevovat například neadekvátními citovými reakcemi, neadekvátní volní regulací, neadekvátním poznáváním apod.²⁸

Helus uvádí tři mechanismy socializace. Prvním je zvnitřňování na základě identifikace, druhé je učení zpevňováním a třetí se nazývá kognitivně sociální učení.²⁹

K primární socializaci dochází v rodině, ta sama o sobě samozřejmě může být jak funkční, tak disfunkční. Sekundární socializace poté může probíhat například v institucionalizovaném zařízení. Rozvíjí se kognitivní, emotivní i konativní část osobnosti. Dítě se učí poznávat různé společenské situace, interpretovat je a adekvátně na ně reagovat. Sladňuje svá očekávání a potřeby s okolím. Díky sociálním tlakům nastává regulace chování, přehodnocování situací, útlum okamžitých emočních reakcí. Pocity dítěte se diferencují, zjemňují a začínají se vyvíjet složitější emoční vzorce. Rozvíjí se i pocity vlastního sebehodnocení (hrdost, vina,...).

Produktem socializace je vědomí sama sebe, utvoření svého sebeobrazu a sebepojetí.

Instituce se společně s rodinou spolupodílí na výchově a vzdělávání dítěte. Vzájemně podporují socializační proces. Období předškolního věku zahrnuje tři hlavní vývojové aspekty. První je vývoj sociální reaktivity. Druhý je vývoj sociálních kontrol a hodnotných orientací a třetí je osvojení sociálních rolí.

Socializace nemusí probíhat vždy hladce, mohou nastat situace, kdy mohou být podmínky pro jedince nepříznivé, či požadavky příliš vysoké. Tyto situace nazýváme náročné životní situace (jsou to situace stresové, frustrující či konfliktní...). Mohou vést až k vyskytnutí patologie u jedince. Instituce tak mohou tomuto vývoji zabránit, ale bohužel jej i vytvořit.³⁰

Dále se zaměříme na **socializaci samotného batolete**. Jak již bylo výše uvedeno, probíhá v rámci rodiny. Dítě se v rodině cítí bezpečně. V tomto období batole rozlišuje okolní jedince podle stupně blízkosti, věku a dle pohlaví.

Dítě získává relativně stálý vztah k pečujícím osobám a také pochopení stálosti předmětů. Aby tento jev nastal, je nutná dostatečná podnětnost prostředí, stabilita

---

²⁸ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta; s. 29–34.

²⁹ Srov. HORKÁ, Hana a Zora SYSLOVÁ. *Studie k předškolní pedagogice*. Brno: Masarykova univerzita, 2011; s. 29–30.

³⁰ Tamtéž; s. 31–33.

a strukturovanost a přehlednost pro dítě, ale také přítomnost láskyplné osoby. Dítě tak získá pocit bezpečí a může se zdravě duševně vyvíjet.

Batole se postupným vývojem odpoutává od vazby na matku. Okolo druhého roku již navazuje vztahy k jiným dětem ve svém věku, avšak společná hra s druhým se objevuje až ve třetím roce života.³¹

Vágnerová uvádí, že v batolecím období jsou nejdůležitější dva mezníky, jež nám ukazují dosažení žádoucího stupně rozvoje osobnosti dítěte. První je schopnost separace od matky (osamostatnění dítěte a rozvoj identity) a druhým je uvědomění si vlastní osobnosti a její možnosti. Zde se projevuje nová potřeba sebeprosazení – pokus dítěte o samostatnost („já sám“), uvědomění si sama sebe jako kompetentního jedince („já chci“).³²

Socializace, jako vrůstání do společnosti, vychází také ze seznamování dítěte s cizími lidmi. S neznámými lidmi a v nových podmínkách může dítě reagovat problematicky. Přizpůsobení novému prostředí je pro dítě velmi nelehký úkol a může to být déletrvající proces. Přání a potřeby dítěte ve větší skupině nejsou ihned vyslyšeny, tak jako v rodině, dítě může cítit frustraci. Může potom projevovat defenzivní, nebo naopak příliš akční reakce. Děti si až do čtvrtého roku hrají rády přirozeně samy. S tím se pojí problém vzájemného kontaktu, například dítě špatně chápe nutnost půjčování a výměny hraček. V tomto ohledu je lepší smíšená věková skupina dětí. Navzájem se obohacují například vzájemným pozorováním.³³ Problém homogenní a heterogenní skupiny bude rozebírán v práci dále.

V sociálním začleňování dítěte jsou patrné určité fáze. V batolecím období je tato fáze charakterizována experimentací, hledáním vlastní identifikace a ukončením identifikace s rodinou a místem v ní a umožněním tak separace od ní, aniž by dítě zakoušelo nepříjemné prožitky.³⁴

Ze získaných poznatků můžeme vyvodit důležitost socializace pro život jedince. Pro správné osamostatnění dítěte je však důležité utvoření pevné vazby s pečující osobou. Socializace v rodině je nejdůležitější, tam probíhá primární socializace, pozdější, sekundární socializace, probíhá hlavně v institucionálních zařízeních. Díky socializaci se utváří vědomí sebe sama, je tedy důležité, jaký druh zážitků na dítě působí.

---

³¹ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013; s. 36–38.

³² Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005; s. 72.

³³ Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 51–53.

³⁴ Tamtéž; s. 72.

Při přizpůsobování dítěte novému prostředí může dojít k potížím, například pokud díky větší skupině dětí nejsou jeho požadavky vyslyšeny (nastává frustrace a defenzivní či akční reakce). Při smíšené věkové skupině může být společné střetávání obohacující.

1.1.4 Sociokulturní faktory působící na vývoj dítěte

V následující kapitole vymežíme konkrétní faktory, které působí na dětskou populaci. Jedná se o faktory sociokulturního kontextu dětství.

Jako první uvedeme **faktory rodinného prostředí**. Rodinné prostředí je nejvýznamnější pro vývoj dítěte.³⁵ Pro dnešní společnost jsou typické určité charakteristiky rodiny, jako je například klesající početnost dětské populace. V české společnosti výrazně poklesá natalita. Dále se zvyšuje věk matek (v roce 1990 byl průměrný věk matek u narození prvního dítěte 24,8 let, v roce 2007 to bylo 29,1 let a v roce 2013 30,9 let³⁶), také přibývá rodin pouze s jedním dítětem. Vzrůstá počet narozených dětí mimo manželství (dle Českého statistického úřadu to bylo v r. 2012 13,4 % dětí a v roce 2016 se tento počet blíží již 50 %³⁷, v roce 2016 to bylo 112 663 dětí narozených a z toho v manželství pouze 57 930³⁸), děti tak mohou být ochuzeny o mužský vzor, což může mít nepříznivý vliv na jejich vývoj. Také vzrůstá rozvodovost manželství.³⁹

U matek narůstá nutnost vstupu na trh práce, a to kvůli finančním potížím rodiny, díky čemuž se z časových důvodů nemůžou věnovat svým dětem v žádoucí míře. Také může nastat upřednostnění profesní dráhy matky před mateřskou rolí.

Jako další sociokulturní faktor působí vzdělání rodičů (dle výzkumů rodiče s vyšším vzděláním poskytují dětem podnětější prostředí).

Dále shrneme **faktory širšího sociálního prostředí**. Na děti nepůsobí pouze rodina, ale i společnost, která je obklopuje. Významný faktor, který poznamenává děti od útlého věku, je televize. Díky observačnímu učení může jedinec z obrazovky

³⁵ Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 31.

³⁶ Srov. Český statistický úřad [online]. Demografický vývoj-2013. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/20551741/3301381401.pdf/c60c662b-270b-4ce1-9c51-d1537d24ad32?version=1.0>>.

³⁷ Srov. Český statistický úřad [online]. Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950—2016-2017 -6 -12. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenyh-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2016>>.

³⁸ Srov. Český statistický úřad [online]. Obyvatelstvo - 2017 -12 -12. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/51020244/32020317c05.pdf/273b3ffa-82b5-4f3b-b00c-b01e60c8579f?version=1.0>>.

³⁹ Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 31—37.

přejímat agresivní chování, nadávky apod. Také internet v dnešní době může významně ohrožovat dětský vývoj.

Na každého člověka již od narození působí i **faktory etnické/národní kultury**. Každá kultura má specifické odlišnosti, které působí i na dětskou osobnost a formují její zvyky a náhled na svět.

Na dětskou populaci působí i **faktor lokálního prostředí**. Tedy záleží na lokalitě, ve které žijí. V naší zemi jsou stále rozdíly mezi vesnicí a městem. Pokud jedinec vyrůstá na vesnici má více příležitostí pro kontakt s přírodou, ale méně pro navštěvování mimoškolních vzdělávacích zařízení. U dětí z měst je tomu naopak. Výzkumy například ukázaly i na rozdíly ve slovní zásobě, kterou děti z měst oproti dětem z vesnic využívají.⁴⁰

Na vývoj tedy působí různé sociokulturní faktory. Rodinné, sociální, národní i faktory lokálního prostředí. Odlišnosti, které jsme při vymezení faktorů působících na dětskou populaci uvedli, musíme brát na zřetel i při výchově a zařazování do zařízení denní péče.

Ze zjištěných poznatků můžeme potvrdit značnou důležitost prvních tří let života pro rozvoj osobnosti člověka, a tedy významnost batolecího období. Mezi důležité faktory pro zdárný vývoj patří pevná vazba utvořená s pečující osobou, která může být při umístění do nevhodného zařízení denní péče narušena.

Nebezpečnost umístění batolat do zařízení denní péče se nedá plošně potvrdit ani vyvrátit, vždy záleží na kvalitě dané instituce a individuu dítěte, kdy i nevhodná péče v dětství může být dle výzkumu u některých dospělých zdárně překonána, u jiných však nikoliv. Při umístění dítěte do zařízení také velmi záleží na předchozí vazbě k matce a také na následné péči matky o dítě po vyzvednutí ze zařízení. Například u některých matek se může jinak laxní péče krátkodobým odloučením dítěte v zařízení zvýšit a zkvalitnit.

Při umístění batolete do zařízení můžeme díky výzkumům pozorovat výrazný nesouhlas s tímto procesem ze strany dítěte, vždy alespoň na počátku docházky. Postupem času může při nevhodných interakcích matky s dítětem dojít k úplnému citovému odloučení dítěte od matky korelujícím s dobou odloučení. To má velmi neblahý vliv na vývoj osobnosti jedince.

Pokud není matka přítomna je chování batolete vždy rozdílné v kvalitě prožívání, je více plačtivé, méně se zajímá o hru, je méně radostné apod.

---

⁴⁰Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 31–37.

Z výše uvedených výzkumů můžeme potvrdit nutnost stabilní denní náhradní péče pro celkovou stabilitu osobnosti. Pokud se tedy rodiče rozhodnou pro umístění batolete do zařízení denní péče, je nutné, aby dítě docházelo po celou dobu do stejného zařízení, se stejnou pečující osobou. Je důležité, aby dítě i v zařízení mělo k dispozici vazebnou pečující osobu, a to po celou dobu docházky totožnou.

Pro to, aby se batole mohlo v budoucnu osamostatnit, je velmi důležité utvoření pevné citové vazby k pečující osobě. Také primární socializace v rodině je pro další rozvoj batolete důležitá. Díky socializaci se utváří vědomí sebe sama. Je důležité zohlednit sociokulturní faktory působící na batole při výběru zařízení denní péče a při volbě umístění – či neumístění dítěte do těchto zařízení.

1.2 Vývojová psychologie z hlediska zařazování batolat do zařízení denní péče

V předchozích kapitolách jsme mohli analyzovat názory rozličných autorů na problematiku zařazování batolat do institucionálního zařízení denní péče. V následujícím textu můžeme tyto názory porovnat z hlediska poznatků vývojové psychologie, která je záměrně zařazena do vlastní kapitoly kvůli nutnosti hlubšího prozkoumání. V kapitole se zaměříme na obecnou charakteristiku duševního vývoje v raném dětství. Dále se budeme zabývat obecnou charakteristikou batolecího období z pohledu vývojové psychologie. Poté vymezíme motoriku batolete, také vývoj jeho poznávacích procesů jako je čivost a vnímání, pozornost, paměť, řeč, představitost a kognitivní vývoj. Vysvětlíme také sociální vývoj batolete a jeho úroveň prožitků a sebehodnocení. Krátce se budeme věnovat i péči o psychický vývoj batolete. Nakonec rozebereme periodizaci duševního vývoje batolete. Díky těmto poznatkům se více přiblížíme k vyhodnocení situace zařazení batolete do zařízení denní péče.

1.2.1 Vývojová psychologie

Vývojová psychologie je teoretická vědní disciplína zabývající se ontogenezí psychiky člověka, a to již od jeho početí až do smrti. Ontogenetická psychologie se zaměřuje na popis vývojových změn v průběhu života člověka a od nich odvozuje obecné zákonitosti vývoje, které začleňuje do teorie. Poznatky vývojové psychologie můžeme využít v mnoha oblastech, například v pedagogické praxi, ale i soudní či zdravotnické.⁴¹

Psychický vývoj jedince je individuálně specifický, zákonitý proces, s vývojovými fázemi, které na sebe navazují. Vývojové fáze rozdělují odborníci různě, některé z nich dále rozebereme.

Psychický vývoj zahrnuje jak fyzickou, tak i psychickou stránku osobnosti jedince, jedná se o celistvý proces. Samotný vývoj neprobíhá plynule, ale může docházet ke skokové změně, či naopak pomalému procesu.

Jednotlivé fáze vývoje mají svou posloupnost, žádná se tak nedá vynechat. Objevují se určitá citlivá období, kdy jedinec snadněji získává určité schopnosti či dovednosti. Na samotný vývoj jedince působí jak psychické, tak sociální a biologické vlivy. Vliv má i výchova, prostředí, sociální status rodiny a dědičnost.

Každý jedinec prochází individuálním vývojem. Klasifikace, které budou rozebrány dále, pouze zevšeobecňují získané poznatky. Nejdůležitější informace, které z daných klasifikací můžeme získat, jsou etapy, které po sobě následují, také je důležité vědět, čím se daná etapa projevuje. Je však zcela běžné, že dítě dosáhne určité etapy dříve či později, než je „tabulkově“ dáno. Naší snahou by měla být podpora dítěte k jeho rozvoji v daném vývojovém stupni.

Vývojové etapy mají určité mezníky, kterými jedinec projde a je tvořen vývojovými změnami. Mezníky mohou mít jak charakter biologický, psychický, tak i sociální.

Teorie vývoje můžeme rozlišit díky tomu, co je předmětem jejich zaměření (například jestli je důraz na učení či zrání, nebo zda psychický vývoj považují za nepřetržitý a plynulý proces, nebo jej rozdělují do kvalitativně odlišných fází).

Každá vývojová etapa je tedy specifická určitými znaky odlišující ji od ostatních. Průběh předchozí fáze vývoje ovlivňuje způsob průběhu dalšího stadia. Každé fázi dominují jiné vývojové znaky a vlastnosti.⁴²

---

⁴¹Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 15–16.

⁴²Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013; s. 6–10.

Ve vývoji dítěte je důležité, že se po každém období relativní rovnováhy objevuje období neklidu a nepřizpůsobivosti.⁴³

Psychický vývoj v sobě zahrnuje dílčí oblasti, ty se rozvíjejí vzájemnou interakcí. Patří tam biosociální vývoj, vývoj kognitivních funkcí, vývoj motivačně emoční složky a psychosociální vývoj.⁴⁴

Aktuální problém vývojové psychologie je otázka vymezení, do jaké míry může raná zkušenost ovlivnit pozdější vývoj jedince. Do dnešní doby bylo zjištěno, že rané zkušenosti vytvářejí základ ovlivňující způsob zpracování nových podnětů. Ovšem pokud je zkušenost negativní, dá se dlouhodobým působením korektivně upravit do žádoucí míry. Změny vývojového směřování také nejsou záležitostí pouze vnějších vlivů, ale závisí i na vrozených dispozicích daného jedince.⁴⁵

1.2.2 Obecná charakteristika duševního vývoje v raném dětství

V prvních stádiích raného dětství jsou pokládány základy dětské osobnosti a adaptačních mechanismů. Je tedy nezbytné, kromě nasycení základních biologických potřeb, zajistit i naplnění základních potřeb psychických. Otto Čačka uvádí tři základní psychické potřeby, a to senzorycká stimulace, sociální kontakt a sebeuplatnění.

Dostatečná senzomotorická stimulace, je základnou vzdělavatelnosti a dobré orientace v následujících vývojových stádiích.

Dále je významné množství a kvalita sociálních kontaktů, a to pro rozvoj společenského citu. Je nutná míra citové opory a spoluprožívání. Pokud je toto výchovně zanedbáno, může nastat až trvalá citová plochost a potíže při navazování kontaktů i při soužití s druhými lidmi.

Třetím důležitým bodem je probuzení sebeuvědomění. Snižované sebehodnocení, či naopak sebepřeceňování, blokuje možnosti reálného sebeuplatnění v životě ve společnosti. Etapy raného dětství trvají pouze krátké časové období, avšak produkují obrovské množství změn, se kterými se dítě musí vyrovnat.⁴⁶

---

⁴³ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 40—41.

⁴⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 11.

⁴⁵ Tamtéž; s. 31.

⁴⁶ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 26—27.

1.2.3 Obecná charakteristika batolecího období z pohledu vývojové psychologie

Batolecím obdobím rozumíme období od jednoho do tří let věku. Od dvou do tří let se dítě výrazně osamostatňuje a získává vlastní autonomii. Dítě se postupně učí udržování tělesné čistoty, samostatnosti při jídle a oblékání. Nastává období prvního vzdoru. Dítěti tohoto věku musí být umožněno procvičovat nově nabyté dovednosti, dostatečná stimulace řeči, podněcování k vlastní soběstačnosti a zodpovídání neustávajících dotazů.

Dítě je k pochopení nutnosti vlastní tělesné čistoty zralé až od 2,5 let života, v této době také dokáže vůlí ovládat svěrače a rozumí slovnímu pokynu. V tomto období je vhodný i nácvik smrkání. V této době dítě trest mnohdy nechápe a jeho negativizmu musíme čelit slovními argumenty či odvedením pozornosti.⁴⁷

Otto Čačka dále doplňuje, že je důležité batoleti umožňovat samostatné prozkoumávání okolí, pokud tím neohrožuje vlastní bezpečnost, při neumožnění by se zastavoval jeho přirozený rozvoj motorických kompetencí a poznávacích funkcí.⁴⁸

Dle Vágnerové se dá batolecí období charakterizovat jako období autonomie – osamostatňování a uvolňování vazeb.⁴⁹

1.2.4 Motorika batolete

Při popisu vnějšího chování vidíme v hrubé a jemné motorice velký pokrok.

Pro rozvoj dítěte uvádí Vágnerová důležitost pohybových aktivit různého typu. Batole se učí autoregulaci ovládnutím vlastního těla. Motorické dovednosti jsou pro dítě i prostředkem k uspokojování potřeb jiných, než těch pohybových. Rozvoj motoriky zahrnuje veškeré svalové skupiny, z hlediska psychologického jsou významné dva druhy pohybu, a to retence (setrvání někde) a eliminace (opuštění).⁵⁰

---

⁴⁷ Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 61.

⁴⁸ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 48–49.

⁴⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 120–121.

⁵⁰ Tamtéž; s. 121.

Hrubá motorika batolete

Kolem jednoho roku začíná dítě chodit samostatně, dokáže se samo zastavit a poté pokračovat v chůzi. Stále často padá, zvláště na nerovném terénu. Na bezpečnost dítěte musíme dbát zabezpečením prostoru. Před druhým rokem dokáže utíkat a stále méně padá. Umí chodit samostatně do schodů i ze schodů avšak s přísunem na každý schod zvlášť. Kolem tří let již dokáže i chvíli stát na jedné noze a při chůzi do schodů a z nich střídá nohy.⁵¹

Jemná motorika batolete

Roční dítě dokáže při hře s kostkami postavit dvě na sebe a ve dvou letech již staví věž z více kostek. V období jednoho roku dokáže vhadzovat kuličky do lahvičky a provádět jiné drobné úkony. Kolem patnáctého měsíce začíná čmárat a napodobovat čáru. Kolem dvou let již napodobuje kruhové čmáranice nebo vertikální řady. Zhruba ve třech letech již napodobí nakreslení uzavřeného kruhu.⁵²

Z výše uvedeného můžeme pozorovat rychlý rozvoj batolecích dovedností, ale zároveň velkou rozdílnost ve schopnostech dětí různého věku. Je důležité zajistit bezpečný prostor pro rozvíjení pohybových aktivit dítěte. Sestavení programu pro skupinu dětí batolecího věku může být náročné, jelikož jejich schopnosti jsou značně individualizované.

1.2.5 Vývoj poznávacích procesů batolete

V období batolete nastává skokový posun vpřed všech poznávacích procesů. Batolata začínají postupně chápat, co je třeba provést pro dosažení žádoucího cíle.⁵³

Okolní svět je v tomto období již prožíván jako „ne-já“ a je prezentován jako komplex zrakových vjemů. Základní informace batole získává vizuální stránkou doprovázenou sluchovými poznatky. Hmatové poznatky mají menší informační variabilitu a jsou méně významné. Nastává tzv. symbolická expanze do světa.

---

⁵¹Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 61–62.

⁵²Tamtéž; s. 62.

⁵³Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 50.

Poznávání světa uspokojuje batolecí potřebu jistoty a bezpečí, svět ve kterém žije, má svá pravidla.⁵⁴

Čivost a vnímání batolete

Batole již dokáže více diferencovat počítky, například hlasy, rytmy, odstíny barev a podobně. Zkvalitňuje se také vnímání prostorových vztahů a tvarů. Díky možnosti samostatného pohybu se zvětšuje akční radius získávání zkušeností, také dochází k přesnějšímu odhadu prostoru, avšak určování prostoru proměnlivým výchozím bodem je stále nemožné. Určování vzdálenosti je nepřesné. Batole již začíná odlišovat menší od většího, avšak stále nemá vědomí konstantní velikosti předmětu.

Dítě stále neumí rozeznat časovost. Je zaměřené na přítomnost a na nejbližší budoucnost. Svůj odraz v zrcadle rozeznává od 14 měsíců.

Vnímání je pouze situační a názorně konkrétní. Vjemy jsou schematické. Pokud batole popisuje obrázek, omezuje se jen na výčet předmětů, ale vzájemné vztahy nechápe. Díky zvědavosti nabývají otázky na obsahovosti i frekvenci.⁵⁵

Pozornost batolete

Batole se, z důvodu regenerace nervového systému, neobejde bez spánku přes den, i když se doba bdění více prodlužuje. Celkem batole vyžaduje 12—13 hodinový spánek. Doba soustředění při hře se stále zvětšuje (0,6—1. rok je to 15,5 minut, 1.—2. rok 21 minut, 2.—3. rok 27 minut). V batolecím věku pozornost neudrží ani půl hodiny a až ve věku pozdějším je pozornost delší (3.—4. rok až 50 minut). Přitom délku pozornosti nejdříve ovlivňuje pouze vnější poutavost materiálu a až později i vnitřní záměr dítěte. Stále převládá těkavost a bezděčnost pozornosti, ta je labilní a snadno unavitelná.⁵⁶

Paměť batolete

Převládá mechanické a bezděčné vybavování i vštěpování, narůstá délka a rozsah paměti. Ve dvou letech dítě dle Sternových znovupozná blízké lidi a předměty do osmi týdnů po odloučení, ve třech letech už i po uplynutí sedmi měsíců. Schopnost samostatné reprodukce dosahuje latence pouze několika dnů, na konci období batolete

---

⁵⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 124.

⁵⁵ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 50.

⁵⁶ Tamtéž; s. 51.

již několika týdnů. Vzpomínky na batolecí období bývají pouze u afektivních situací, jinak jsou vzácné.⁵⁷

Řeč batolete

Myšlení není spojené s řečí, pokud tedy některé dítě nemluví, neznamená to, že mluvenému slovu nerozumí. Řeč také není konstitutivním elementem logického myšlení.

Rozvoj řeči má zákonný průběh a je jedním z ukazatelů normálního duševního vývoje. Rubinštejn uvádí, že pokud se dítěti neodpovídá na otázky „co je to“ a podobně, dítě se ptát přestává a jeho vývoj řeči se značně zpožďuje. Děti si nejdříve osvojují názvy věcí a živých bytostí, poté přijdou na řadu přídavná jména a slovesa.⁵⁸

Nejdříve se učí způsobu lidského rozhovoru – tedy střídání naslouchání a mluvení. Langmeier uvádí, že teprve ve druhém roce dokáže dítě pochopit symbolický význam slov.⁵⁹

Průměrně vyvinuté dítě umí v jednom roce aktivně využívat pouze několik slov. Rozvoj pasivní i aktivní slovní zásoby je nejdříve pomalý, poté se však (kolem 21 měsíců) exponenciálně zrychluje. Zhruba kolem 1,5 roku využívá dítě kolem 20—30 slov, kdy jednotlivé slovo značí celou větu. Slovní zásoba se rychle zvětšuje, umí spojovat slova a jeho gramatický projev se zkvalitňuje (skloňování apod.) Ve věku 1 ¾ roku je slovní zásoba v průměru 30—50 slov, již kolem 2 let se prudce zvedá na 200—300 slov a kolem 3 let je to 700 i více.

Dítě o sobě nejdříve mluví ve 3. osobě, od druhého roku začíná využívání osobních zájmen, množného čísla, minulého času a podobně. Předměty, které vidí na obrázcích, dokáže jmenovat kolem dvou let. Do tří let věku by mělo znát celé své jméno a také pohlaví. Musíme však zdůraznit značné individuální rozdíly mezi jednotlivými dětmi, jež se postupně vyrovnávají.⁶⁰

Svůj vnitřně bohatý duševní svět umí děti kvalitněji vyjadřovat kresbou, námětovou hrou apod. (imaginativně-emozivní cestou), mnohem lépe než slovy.⁶¹

---

⁵⁷ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 51.

⁵⁸ Tamtéž; s. 51—53.

⁵⁹ L Srov. ANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2. dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991; s. 64.

⁶⁰ Tamtéž; s. 62—63.

⁶¹ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 53.

Představitivost batolete

Imaginace představuje názornou fixaci dílčích složek reality. Raně dětské představy ztrácejí prvky nahodilosti a postupně se ustalují. Jsou detailnější. S tím se ekvivalentně zdokonalují i představy. Hra začíná nabývat rozvahy. V polovině druhého roku již začíná vnitřní představa navazovat na názorné asociace. Batolata mají velmi živou imaginaci, kterou mohou zaměňovat za skutečnost.⁶² S tím mohou být spojeny i strachy.

Kognitivní vývoj batolete

Teprve v průběhu druhého roku dítěte dochází k symbolické a komunikativní funkci řeči a k bezpečné vzpřímené chůzi.

Dle Piageta je vývoj senzomotorické inteligence ukončen teprve v roce a půl nebo až ve dvou letech. Poté začíná další etapa, a to symbolické a předpojmové myšlení.

Do konce prvního roku dítě jedná pouze dle svých potřeb a činnosti, které vykonává, se shodují se skutečností, jak ji vnímá. Nové momenty jsou začleňovány do již známého, nebo zanedbávány. Po prvním roce již začíná aktivně experimentovat a své pokusy obměňovat (záměrná diferencovaná akomodace). Kolem jednoho a půl roku batole vynalézá nové prostředky řešení situace, a to na základě vnitřních mentálních kombinací (náhlý vhled do situace). Také je schopno oddálené nápodoby. Koncem druhého roku začíná užívat symbolů (nějaká věc užita jako zástupný znak jiné věci).

Ve fázi symbolického myšlení (cca 2—4 roky) dítě užívá slov jako předpojmů, které jsou nejisté a pomíjivé. Neumí rozlišit konkrétní prvky od obecnosti (neumí rozeznat, zda například žába, kterou potkalo, je jiná, nebo stejná kterou vidělo dříve). V této fázi již tvoří úsudky a spojuje jimi předpojmy. Usuzování je prelogické a primitivní, analogicky založené (na vnitřní nápodobě činností a jejich výsledků, zatížené fantazií). V tomto období je myšlení úzce vázáno na vlastní činnosti a osobní prožívání. Myšlení je značně antropomorfní (polidšťuje věci).⁶³

Výše uvedené můžeme shrnout: I přes značnou individualitu dítěte můžeme pozorovat opakující se prvky v určitém období, které nám mohou pomoci například pro zhodnocení vhodného programu v zařízení. Batole se již více obrací na vnější svět a potřebuje více prostoru a různorodé prvky. Stále však nedokáže určit čas a žije v přítomnosti (dítě tedy nelze ukonejšit tím, že maminka ve tři hodiny přijde...). Také

---

⁶²Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 53.

⁶³Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 64—67.

musíme brát na zřetel větší unavitelnosti dítěte a zřídit v zařízení vhodný „spací koutek“ pro odpočinek dětí. Hlavně při heterogenním rozložení dětí to může být problém a rodiče tomu musí věnovat pozornost při výběru zařízení. I přes to, že vzpomínky na batolecí období jsou jen vzácné, zanechávají v osobnosti hluboký otisk.

V zařízeních může být problematická absence řečových schopností dítěte, kdy pečovatelka, na rozdíl od matky, nemusí vždy pochopit potřeby batolete, které neodkáže říct, co potřebuje.

S velmi živou imaginací batolat může nastat problém v případě nevhodných interpretací situací pečovatelem, kdy dítě může přijít se strachy měnící se až v noční děsy.

1.2.6 Sociální vývoj batolete

Batole se vyznačuje stálou závislostí na matce, či na jiných dospělých členech rodiny, se kterými má vztah. Prudké separační reakce může vyvolat i pouhé krátké odloučení. Dle autorů Josefa a Miloše Langmeiera a Dany Krejčířové mohou delší vynucené separace od rodiny v batolecím období značně ovlivnit příští osobnostní vývoj.⁶⁴

V batolecím období rychle narůstá samostatnost dítěte. Kolem jednoho a půl roku dítě již částečně samo jí a umí pít z hrnku. Při oblékání pouze napomáhá, až ve třech letech by si mělo umět nazout boty či rozepnout a zapnout knoflíky.

Od dvou let se částečně učí udržovat tělesnou čistotu, kdy si samo začíná hlásit nutnost potřeby na nočník. Poté, kolem tří let, by mělo být udržování tělesné čistoty již ve většině případů spolehlivé.

V tomto období se postupně rozvíjí hra, kdy pouhá experimentace a manipulace s předměty je nahrazována hrami konstrukčními, funkčními, symbolickými i úkolovými.

Pokud je dítě ve společnosti druhých dětí, nejdříve převažuje pouze hra paralelní (souběžná – kdy si děti pouze hrají stejným způsobem vedle sebe) a teprve později, zhruba od tří let, převažuje hra kooperativní (děti zastávají různé role či úkoly).⁶⁵

Velmi důležitý je charakter výchovných podnětů, který utváří složku stimulace duševního rozvoje v dynamice subjektové interakce. Například výchovný přístup, který

---

⁶⁴ Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 67–68.

⁶⁵ Tamtéž; s. 67–68.

je málo podnětný, či příliš autoritativní, neumožňuje naplnění skutečných potřeb dítěte. Odmítání a nedostatek lásky může vyvolávat až těžké poruchy osobnosti.

Chybou může být obzvlášť matčin nedostatek lásky, netolerantnost, nedůslednost, nepřiměřená přísnost, netrpělivost, či neadekvátnost nároků, které na dítě má.

Reakce členů rodiny na batolecí jednání mohou již v tomto období ovlivňovat fixaci strategií jednání a je tedy významné pro další rozvoj prosociálního chování.⁶⁶

Dle Čačky dosahovaná úroveň schopností sociální interakce a poznávacích schopností umožňuje dítě v batolecím období zařazovat do jeslí či mateřských škol. Pouze 5—15 % dětí vykazuje adaptační potíže, díky kterým je vstup do zařízení znemožněn. Dle autora je nejčastějšími výchovnými nedostatky ve výchovných zařízeních „kolektivní drezura“ či „kolektivní chaos“.⁶⁷

Ve vztahu ke svým vrstevníkům dle Gesellových „gradientů růstu v oblasti interpersonálních vztahů“ je ještě v 18 měsících batole považuje spíše za věci a jedná tak s nimi. Batolata si tak spíše hrají vedle sebe než spolu, což může vyústit v tahanici o hračky. Schopnost vzájemné interakce se projevuje spíše až po třetím věku života.⁶⁸

Z výše popsaného plyne, že i přes narůstající samostatnost batolete můžeme stále pozorovat značnou závislost na matce. Pro zařazování do zařízení denní péče je vhodné vědět, že tělesnou čistotu se dítě učí udržovat teprve od dvou let. Také kooperativní hra se vyskytuje až od tří let věku. Osobnost batolete je ovlivňována reakcemi na jeho chování.

Dle některých autorů jsou sociální interakce a poznávací schopnosti na dostatečné úrovni pro zařazování do zařízení. Avšak v zařízeních mohou nastat výchovné nedostatky ovlivňující dětskou osobnost. Ve vztahu k ostatním jedincům se u batolete vzájemná interakce objevuje až po třetím roku.

1.2.7 Úroveň prožitků a sebehodnocení batolete

Sebeuvědomování i vědomí je spojeno s ničím nekorigovanou a živou emocionalitou.⁶⁹

Citový život u batolat je vyznačován spontánností, malou trvalostí, hloubkou a značnou proměnlivostí. Vyznačuje se i generalizovaností. Batole je emočně velmi labilní a afektované. Reakcí na frustraci je hněv, nové, či nezvládnuté situace vyvolávají

---

⁶⁶ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 62.

⁶⁷ Tamtéž; s. 63.

⁶⁸ Tamtéž; s. 63.

⁶⁹ Tamtéž; s. 55.

strach. Strach také může být důsledkem fixace nepříjemných zážitků (batole se bojí bílého pláště – doktor apod.), může se bát i vlastní představitivosti.

Při rozvoji symbolického myšlení může dojít ke kompenzační vazbě na nějakou věc tzv. „bezpečný objekt“ (plyšáka, kterého v případě frustrace dítě svírá apod.).

Pod vlivem charakteru vnějších vlivů se v batolecím období posiluje i trvalejší základní emoční ladění, a to stenické (spokojenost, radost, sebedůvěra) anebo astenické (nízká sebedůvěra, strach, hněv...)⁷⁰

Dle Čačky, díky nerovnoměrnému vývoji, fyzická separace od matky předbíhá nezbytnou psychickou připravenost, což má za následek separační reakce. U batolat se projevují i při krátkodobém odloučení v charakteristickém průběhu: první projev je fáze protestu – dítě volá matku, druhý projev je fáze zoufalství – dítě ztrácí naději, že matka přijde, ale stále odmítá kontakt s okolím, třetí stádium je fáze odpoutání – dítě se již podvoluje okolí a je ochotno spolupracovat.⁷¹

Vzdor se objevuje mezi druhým a třetím rokem, kdy si batole začíná uvědomovat svou osobnost a to, že může chtít i nechtít. Svou vůli však uplatňuje impulzivně a často bez zábran. Svůj cíl však dokáže prosazovat nanejvýš do druhého dne. Vzдор je běžné batolecí stadium a zákonitý vývojový jev. Tuto reakci dítěte není dobré příliš přísně usměrňovat, je přirozeným střetem dětské autonomie s vnější vůlí rodičů. Mnohým konfliktům lze předejít vhodnou motivací, postupnou přípravou dítěte při změně činnosti, či odpoutáním pozornosti jiným podnětem.⁷²

Můžeme tedy shrnout, že citovost batolete je značně labilní. Pro batole může být důležitý tzv. „bezpečný objekt“ nahrazující nepřítomnost matky. Působení okolí má posilující charakter na budoucí chování batolete i jeho emoční ladění. Při odloučení od matky, před psychickou připraveností dítěte, nastává separační reakce. Mezi 2—3 rokem se objevuje vzдор, ten je přirozenou reakcí na uvědomování si vlastní autonomie.

1.2.8 Péče o psychický vývoj batolete

V batolecím období nastává rychlý vývoj nervového systému. Koncem prvního roku života je hmotnost mozku dvojnásobná vůči jeho hmotnosti od narození. Nepodmíněné reflexy jsou nahrazovány podmíněnými.

Batolata prožívají strachy z cizích osob, prostředí i věcí, na které nejsou zvyklé.

⁷⁰ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 58—59.

⁷¹ Tamtéž; s. 57—58.

⁷² Tamtéž; s. 61.

Autoři Josef a Miloš Langmeier a Dana Krejčířová udávají například při hospitalizaci dítěte nutnost přítomnosti matky, a pokud to není možné, tak alespoň její časté návštěvy. Udávají, že hospitalizace dětí batolecího věku je velmi traumatizující a může další vývoj závažně narušit.⁷³

Žal v raném dětství

Jak již bylo uvedeno, počáteční reakce na odloučení od osoby, ke které je dítě citově připoutáno, je protest a snaha získat ztracený subjekt zpět. Tato reakce může přetrvávat až týdny – dle individua dítěte (dítě stále přechovává naději v navrácení osoby). Bowlby ve své publikaci uvádí, že později – tedy jako další reakce na odloučení – nastává zoufalství dítěte. Tedy tvrdí, že touha po návratu připoutané osoby se nezmírní, ale pouze odpadne naděje na její příchod (dítě se učí z předchozích situací). Energické požadavky dítěte (např. pláč) tedy odpadají, ale nastupuje netečnost a uzavřenost dítěte. Dle Bowlbyho je dítě „ve stavu nevyslovitelného neštěstí“. V psychologické literatuře je tento stav nazván jako žal.

Autor uvádí, že dle nejnovějšího podrobného zkoumání bylo zjištěno chybné mínění v minulosti, kdy se mělo za to, že žal v dětství je pouze krátkodobým stavem. Touha po matčině návratu přetrvává stále (např. výzkumy Heinicka a Robertsonových).

Bowlby poukazuje na to, že žal po matce dítě pociťuje stále, avšak postupně se díky reakcím okolí naučí zármutek skrývat. Touha dítěte po matce může být potlačena i zobecněnou a silnou nepřátelskostí k okolí (většina hněvu je zaměřena na chybějící mateřskou postavu).

Dále uvádí, že pokud má dítě možnost pouze krátkých citových připoutání k osobám, jež o ně pečují (např. fluktuace zaměstnanců v zařízení), nastává zaměření na sebe a navázání pomíjivých a povrchní vztahů s kýmkoliv – pokud se to stane pravidlem, může mít tento stav neblahý dopad na pozdější vývoj a utváření vztahů i v dospělosti.⁷⁴

---

⁷³ Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 68–69.

⁷⁴ Srov. BOWLBY, John. *Ztráta: smutek a deprese*. Praha: Portál, 2013; s. 18–22.

Možné poruchy

Nedostatky duševního vývoje mohou probíhat v oblasti prožívání, poznávání i chtění, to se může promítat v úrovni sebecítění, orientovanosti i sociální adaptace osobnosti jedince.

Může dojít například k **opožďování duševního vývoje** batolete. Nejčastější příčinou nerozvinutých senzomotorických kompetencí je nedostatek přiměřeného množství a kvality podnětů. Tyto nedostatky mohou vést až k neurotizaci a k náhradním činnostem (zlozvyk).

Jako další uvedeme **dětský autismus**. Jeho příznaky můžeme zaznamenat už před třetím rokem. Může se projevovat například rutinními projevy, stereotypními aktivitami nefunkčního charakteru, nedostatečnou sociálně-emoční vzájemností i komunikací, výraznému odporu k jakýmkoliv změnám, přichylností k neobvyklým předmětům, často se mohou vyskytovat i záchvaty agrese, vzteku a fobie.

Další možná porucha u batolat může být i **abnormální emocionalita**. To mohou být například **afektivní výbuchy hněvu**, občas jsou spojené i s krátkodobou ztrátou vědomí. Dále velká **úzkost**, která není vázána na podnět, či bezprostřední ohrožení. Při vysokém napětí úzkostné děti vykazují obsedantní jednání a tikové pohyby. Dále se mohou objevovat **strachy**, ty jsou vázané na nejrůznější podněty (pád, osoby, zvířata, tmy, imaginární bytosti...).

Můžeme sem zařadit i **nezdravý vzdor**. Ten se projevuje dlouhodobým trváním (někdy i celé hodiny), kdy dítě reaguje pouze záporně, často křičí, nehne se z místa apod. Může mít i formu permanentního odporu. Může vyústit až v neurotický vzdor, kdy dítě cíleně provádí opak příkazu, či se snaží dospělého jakkoli rozzlobit.

Již v batolecím věku se díky nevhodným výchovným zásahům mohou objevovat nejrůznější **maladaptace** (jako je agresivita, únik, ústupnost...).⁷⁵

Psychopatologie batolete

Dětská psychiatrie dříve usilovala o popis psychopatologických stavů u dětí pouze v pojmech, které převzala z psychiatrie dospělých, neohlížela se na vývoj dítěte. Teprve v posledních desetiletích je snaha tomuto předcházet a zaměřit se na vývojová hlediska.

Vývojové hledisko je velmi důležité, řada obtíží spontánně mizí v průběhu života dítěte. Některé projevy dítěte, které se odlišují od dané normy, nemusí být patologické. Jiné, i nenápadnější, mezitím mohou nést známku závažné psychické či vývojové

---

⁷⁵ Srov. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000; s. 63—66.

poruchy. Tento jev je značně interindividuální. Například opožděný vývoj řeči může dítě plně vyrovnat, zároveň to však může být i projevem závažné poruchy, jako je porucha sluchu, či vývojová retardace apod.

Otázka, jestli poruchy psychického vývoje v batolecím období přetrvávají i do pozdějších etap vývoje souvisí s otázkou senzitivních period ve vývoji (tzn., že určité podmínky musí být splněny v jasně ohraničeném úseku života, aby vývoj pokračoval v budoucnu pozitivně – tomu se věnuje jiná část práce). Langmeier k senzitivním periodám uvádí, že kritické studie těchto striktně senzitivních period neprokázaly souvislost s poruchami psychického vývoje, avšak dodává, že lze namítnout, že zmeškání tohoto senzitivního období se nemusí projevit ihned, ale může zanechávat pozdější obtíže.⁷⁶

Možných poruch, psychopatologií i sociálně patologických jevů si mohou u dítěte s větší pravděpodobností povšimnout pečovatelé v zařízeních, díky možnosti srovnání s ostatními dětmi a také s ohledem na jejich odbornou kvalifikaci. Pokud se některé odchylky u dítěte projeví, je vždy nutná konzultace se specializovaným odborníkem.

1.2.9 Periodizace duševního vývoje batolete

Vývoj dítěte je kontinuitní, souvislý proces změn. Na tento vývoj se však můžeme dívat i z pohledu sledu kvalitativně se měnících etap, které můžeme vymezit. V tomto případě se jedná o proces diskontinuitní. Na oba tyto názory můžeme ve vývojové psychologii narazit (vývoj je kontinuitní X diskontinuitní proces).

Například teorie růstová a behaviorální (sociálního učení) klade důraz na kontinuitu, kdežto kognitivní psychologie Piageta a psychoanalýza kladou důraz na diskontinuitu (kvalitativně odlišné etapy).

Díky empirickým zkušenostem můžeme potvrdit existenci psychologicky odlišných etap, které se ale vzájemně překrývají.

Výklad začneme **Piagetovou periodizací**, kdy nás bude zajímat pouze období batolete.

Dítě dle Piagetovy periodizace zařazujeme do dvou etap.⁷⁷ V prvních fázích do etapy *senzomotorické inteligence*. Ta trvá od narození do zhruba dvou let. Učení a poznávání probíhá pouze v kontaktu s reálným světem. Jedná se o období primárního

---

⁷⁶ Srov. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998; s. 257–262.

⁷⁷ Tamtéž; s. 101.

rozvoje poznávacích procesů, kde je dítě závislé na motorických dovednostech a smyslovém vnímání.⁷⁸

Druhá etapa je *symbolické a předpojmové myšlení*, která trvá od dvou zhruba do čtyř let. Dítě pro své poznávání již nepotřebuje pouze aktuálně vnímané objekty. Dokáže si představit výsledky, aniž by je muselo reálně provádět. Poznávání může probíhat pouze v mysli. Dítě dokáže pochopit zástupnou roli symbolů. Učí se vyjadřovat názory verbálně.⁷⁹

V 12.—18. měsíci je tedy dokončován senzomotorický vývoj a po 18.tém měsíci probíhá zvnitřnění motorických schémat. V tomto období jsou hlavním těžištěm kognitivního vývoje smysly a motorika.

Také je důležitý nástup symbolické a poté znakové řeči (jakmile nastane symbolická funkce řeči, nastoupí i symbolické myšlení).

Dítě o sobě mluví zhruba do 24. měsíce ve třetí osobě a teprve v průběhu třetího roku užívá „já“ – vyvíjí se tak autonomie a obraz o sobě samém.

Samotné předpojmové myšlení je charakterizováno určitými znaky, jako je finalismus (slunce svítí, aby nám nebylo zima), artificialismus (vše je stvořeno k nějakému účelu), animismus (oživení předmětů – plyšáka to bolí...) a také dynamismus (skříň dítě schválně bouchla...)⁸⁰

Kognitivní vývoj může probíhat plynule, i ve skocích. Z vývojového hlediska je důležité zaměřit se na procesy asimilace, akomodace a znovudosažení rovnováhy. Při asimilaci dítě novou zkušenost zahrne do schémat, které již má, nově využívá již existující zkušenosti. Při akomodaci jde o opak, tedy dřívější zkušenosti se přizpůsobí novým poznatkům. Kognitivní schémata se reorganizují a přepracovávají.⁸¹

Freudova psychoanalýza období batolete zahrnuje do dvou stadií, a to *orálního stadia*, které trvá zhruba první rok života, kdy mezi hlavní zdroj uspokojení patří orální zóna těla, tedy sání a později kousání a dumlání předmětů. Druhé stadium je *anální*, které je zhruba od druhého do třetího roku života, kdy je erogenní zóna přesunuta na anus. Pudové ukojení dítě získává vypuzováním exkrementů a později jejich zadržováním. Zde má význam výchova k tělesné čistotě.

Freud vývoj dítěte staví na afektivním prožívání, vývoji pudového života a dynamické stránky osobnosti. Tedy dle něj je psychická energie odvozena z pudů, jež

---

⁷⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 44.

⁷⁹ Tamtéž; s. 43—45.

⁸⁰ Srov. ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004; s. 58—67.

⁸¹ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 43—45.

jsou vrozené. Energii tohoto životního pudu Freud označuje jako libido, jehož proměny jsou pro vývoj dítěte důležité. Kojenec nejprve jedná pouze se zaměřením na vlastní sebeuspokojení pod tlakem pudové energie (princip libosti). Pokud však chceme člověka socializovat, musí být tato sexuální pudová energie usměrňována a sladěna se sociálním okolím. Energie však nemůže jen tak vymizet, může však být řízena. Potlačení by však vedlo pouze k neurotizaci symptomů. Psychickou nevědomou strukturu, která zahrnuje pudovou energii, Freud označil jako Ono (Id). Psychickou strukturu, jež zahrnuje procesy, které umožní kontakt s realitou, označil Freud jako Já (Ego). Poté existuje ještě třetí vrstva osobnosti, kterou Freud označil jako Nad-já (Superego), ta se objevuje při styku s morálními příkazy a obsahuje svědomí.

Za předpokladu, že chceme, aby se dítě dokázalo podřídit společenským normám, je nutné ho podrobit tlaku zvnějšku, a odvyknout ho tak jeho přirozenému sklonu k uspokojování okamžité emoční potřeby a naučit ho hledat nové cesty, které jsou se společenskými normami slučitelné. Pokud tento tlak přesáhne normu a znemožní dítěti uspokojení, vede k neurotizaci a fixuje dítě na nižší stádium vývoje.⁸²

Dle Freuda se batole, procházející análním obdobím, které se vyznačuje slastí spojenou se zadržováním či vylučováním exkrementu, stává socializovaným jedincem díky nácvičku čistoty. Tato slast je pro dítě prostředkem poslušnosti, nebo naopak vzdoru. Dítě si do pozdějšího života odnese ctnosti jako šetrnost X plýtvání, spořivost X lakota, či perfekcionalismus.⁸³

Eriksonova teorie vychází z periodizace Freuda, ale jednotlivá stadia formuluje jinak a zdůrazňuje sociální faktory. Budeme se zabývat pouze fázemi relevantní pro téma práce.

Eriksonova teorie vychází z předpokladu nutnosti vyřešení psychosociálního konfliktu, který se objevuje v každém stupni vývoje. Pokud se vyřešení podaří, postupuje dále ve vývoji, pokud ne, je vývoj zpožděn. Eriksonova typologie obsahuje tzv. Osm věků člověka – osm etap vývoje.

První etapa odpovídá orálnímu stadiu. Jedinec řeší konflikt základní důvěry X nedůvěry. Pro získání pocitu důvěry je zásadní stálost péče matky (matka dává dítěti jistotu dobrého světa).⁸⁴ Tato etapa trvá od narození do jednoho roku. Pokud má dítě základní důvěru ve svět, je umožněn rozvoj žádoucích způsobů chování a vlastností.

---

⁸² Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 102–103.

⁸³ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 40–42.

⁸⁴ Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 104–105.

Dítě, které má potvrzenou jistotu a bezpečí, není úzkostné a je otevřené vůči okolnímu světu.

Kvalita pozdější sociální adaptability, emočního prožívání i postoje k poznávání je ovlivňována prvotní vazbou mezi dítětem a matkou.⁸⁵

Druhá etapa odpovídá análnímu období. Jedinec v tomto období získává pocit autonomie X pocit studu.⁸⁶ Rozvíjenou ctností je vůle a síla chtění. Dítě v tomto období potřebuje rovnováhu a pevný řád.⁸⁷ Tato etapa trvá od 1 do 3 let. Tento věk se vyznačuje první emancipací – osamostatňováním. Dítě si uvědomuje vlastní hranice a učí se pravidlům chování, normy stále nefungují bez kontroly zvnějšku. Toto období je důležité pro dosažení základní důvěry v sebe sama.⁸⁸

Dále **Carl R. Rogers**, představitel humanistické psychologie, vidí jako zásadní postoj k dítěti takovému, jaké je. Dle něj by se dítě mělo přijímat s bezpodmínečnou láskou. Rozvíjí osobnostně orientovanou pedagogiku, která vychází z nedirektivního a autentického přístupu, vycházející z možností a individuality dítěte.⁸⁹

Nejdůležitější je pro zdárný vývoj dítěte samozřejmě naplnění základních tělesných a psychických potřeb. V prvních letech života nastává intenzivní vývoj jedince. Utváří se základ osobnosti a je velmi důležité, jak na dítě budeme působit a v jakém prostředí bude vyrůstat.

Vedle biologických potřeb, které musí být uspokojeny, stejně jakožto u zvířat, existují i potřeby psychické a sociální.

Nejznámější třídění potřeb známe z **Maslowovy** pyramidy potřeb. Ten uvádí jako základ potřeby fyziologické a nad nimi pyramidálně stojí potřeby, jež souvisejí s psychikou. Na samém vrcholu leží potřeba seberealizace. Naplňování je u každého jedince individuální. Děti vyžadují specifický přístup k naplňování jejich potřeb, strádání může mít vážné následky v dalším vývoji.⁹⁰

Dále například **Langmeier a Matějček**, kteří jsou autory teorie psychické deprivace, vypracovali vlastní model základních psychických potřeb dětí v předškolním

---

⁸⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 41–42.

⁸⁶ Srov. LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998; s. 104–105.

⁸⁷ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 40–42.

⁸⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012; s. 42.

⁸⁹ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 41–42.

⁹⁰ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013; s. 11–12.

období, jež musí být uspokojovány, aby se jedinec mohl rozvinout v psychicky zdatnou a zdravou osobnost.

Uvádí toto třídění:

„1. *Potřeba přiměřené stimulace, určitého množství, kvality a proměnlivosti podnětů z vnějšího světa.*

2. *Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.*

3. *Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů.*

4. *Potřeba pozitivní identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty.*

5. *Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.*“⁹¹

Naplnování těchto potřeb hraje důležitou roli v adaptaci dítěte do institucionálního zařízení. Dítě by se již v batolecím věku mělo motivovat k uvědomování si sebe sama, ke vzájemné toleranci a sounáležitosti se světem kolem něho.

Dle autorů **Langmeiera** a **Matějčka** vede krátkodobé neuspokojení potřeb k frustraci, která má však v případě dobrých prvotních vazeb pozitivní vliv, jelikož motivuje jedince k pokroku ve vývoji. Dlouhodobá frustrace však může mít destruktivní vliv na osobnost jedince. Pro vývoj jedince jsou důležité prvotní vazby, připoutání k pečující osobě. Této koncepci se věnuje **Bowlby** a **Mary Ainsworthová** na ni navazuje.⁹² Z hlediska důležitosti této vazby na další vývoj jedince ji rozebíráme v jiné kapitole podrobněji.

Každé dítě je výrazně formováno působením různých činitelů, jež se vyskytují v prostředí, ve kterém se dítě nachází.⁹³ Utváří tak celkové vnímání světa dítěte, jeho vztahy k druhým lidem a určují i další vlastnosti osobnosti.

U dítěte se také projevuje určitá bázlivost a úzkostnost. Její síla závisí na povaze dítěte i jeho výchově. Do tří let věku má dítě většinou strach pouze z reálných věcí, nejčastěji z takových, kterým nerozumí. Blízká osoba potom pomáhá takovýto strach překonávat svou oporou a její blízkost je velice důležitá. Teprve od třetího roku se objevuje strach pramenící z jiných než reálných věcí, například dětské fantazie.⁹⁴

I přes rozdílnost teorií psychického vývoje můžeme potvrdit existenci navzájem se překrývajících psychologicky odlišných etap. Z učení Freuda je důležitý například poznatek pudové energie, kdy by potlačení této energie vedlo k neurotizaci.

---

⁹¹LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 4. dopl.vyd. Praha: Karolinum, 2011; s. 277.

⁹² Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 42–43.

⁹³Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 27.

⁹⁴ Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 46.

Eriksonova teorie vychází z předpokladu vyřešení psychosociálního konfliktu daného stupně, což je důležité pro další vývoj. Batole získává ctnosti jako jsou základní důvěra, potvrzení jistoty a bezpečí, základní autonomii, vůli a sílu chtění. Potřebuje rovnováhu a pevný řád. Osamostatňuje se, učí se pravidlům a hranicím jak vlastním, tak hranicím okolí.

V prvních letech života nastává intenzivní vývoj jedince. Utváří se základ osobnosti. Prostředí a působení na dítě má vliv na jeho pozdější vývoj. Dle Maslowa může mít strádání vážné následky v dalším vývoji.

Langmeier a Matějček přikládají krátkodobé frustraci pozitivní vliv, a to díky pokroku ve vývoji. Dlouhodobá frustrace má však dle autorů destruktivní vliv na vývoj osobnosti.

Pro vývoj jedince je velmi důležitá prvotní vazba – připoutání k pečující osobě. Osobnost dítěte je formována působením činitelů, které se vyskytují v jeho prostředí.

První kapitulu můžeme shrnout: Pokud se tedy zaměříme na vývojovou psychologii z hlediska zařazování batolat do zařízení denní péče, můžeme vidět velmi rychlý rozvoj dovedností dítěte. Schopnosti batolat jsou značně individualizované, ve větší skupině tak může být problematické sestavení správného programu. Avšak i přes individualitu dítěte můžeme pozorovat opakující se rysy chování.

Batole se již více obrací na vnější svět, také potřebuje více prostoru pro rozvoj pohybových aktivit apod. Stále žije pouze v přítomnosti, pokud ho tedy matka opustí, je to pro něj „na vždy“.

Batole je snadno unavitelné, při heterogenním složení skupiny v zařízení je nutné brát ohled na jeho potřeby odpočinku a větší potřeby spánku přes den, také jeho hygienické a stravovací návyky jsou rozdílné ve srovnání s dětmi vyššího věku. Tělesnou čistotu se dítě učí teprve od dvou let. Kooperativní hra a vzájemná interakce se objevuje až u dětí tříletých, do té doby si děti hrají pouze bok po boku, tedy skupina stejně starých dětí (homogenní skupina) si příliš vědomostí a zkušeností nepředává. Někteří autoři však tvrdí, že sociální interakce i poznávací schopnosti jsou u batolat na takové úrovni, že je zařazování do institucí vhodné.

I přes to, že dle výzkumů jsou vzpomínky na období batolete pouze vzácné, zanechává v pozdější lidské osobnosti následky.

Dítě batolecího věku může trpět absencí řečových schopností, umístění v zařízení tedy může být i z tohoto hlediska problematické. Matka svému dítěti rozumí více, než pečovatelka v zařízení.

I přes to, že samostatnost batolete se stále více projevuje, pozorujeme závislost na matce. Při zařazení dítěte do zařízení musíme mít vždy na paměti jeho kvalitu, kdy mohou nastat vážné výchovné nedostatky, které ovlivní osobnost dítěte i jeho pozdější vývoj a směřování.

Batole je velmi labilní, při absenci matky nastává separační reakce mající charakteristický průběh. Při příchodu do zařízení může být primární kompenzační bezpečný objekt, který má batole k dispozici z domova.

Když si batole v průběhu druhého až třetího roku začíná uvědomovat svou autonomii, přichází i období vzdoru. Tento fakt může být s ohledem na zařazení batolete do zařízení taktéž problematický.

Přínosem zařízení s kvalitním personálním obsazením může být to, že si s větší pravděpodobností povšimnou možných duševních, či jiných obtíží u dítěte a zakročí vhodnou intervencí. V případě špatné rodičovské péče může kvalitní zařízení kompenzovat nevhodnou výchovu a napomoci správnému vývoji dítěte.

V prvních letech života probíhá velmi intenzivní vývoj jedince. Nastává utváření základu osobnosti, a to, v jakém je jedinec prostředí, může být primární pro jeho rozvoj i osobnost a chování v dospělosti. Nenaplnění dětských potřeb má vážné následky v dalším vývoji. Pro vývoj jedince je také velmi důležitá prvotní vazba a pevné připoutání k pečující osobě. Při zařazování dítěte do zařízení denní péče je proto důležité, aby tuto osobu mělo dítě k dispozici po celou dobu jeho přítomnosti. Fluktuace zaměstnanců je v tomto případě značně nevhodná, stejně tak jako změna zařízení.

2. Hledisko systému zařízení denní péče pro batolata v ČR

Jako další, pro pochopení problematiky zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice, se musíme zaměřit na hledisko systému zařízení denní péče pro batolata v České republice. V následující kapitole si blíže vysvětlíme síť zařízení denní péče v České republice. Pro srovnání si vymezíme i systém vzdělávání v raném dětství v evropských zemích. Dále se pro pochopení problematiky budeme zabývat i historií a současnou legislativou zařízení denní péče v České republice. Nakonec popíšeme možnosti umístování batolat do institucionálního zařízení denní péče, a to jak z hlediska optimálního věku pro zahájení institucionálního vzdělávání, tak i z hlediska dopadu péče v jeslích a dalších.

2.1 Síť zařízení denní péče

V této kapitole se zaměříme na systém vzdělávání v raném dětství. V České republice existují různé druhy zařízení, které poskytují péči pro děti ve věku do tří let. Nastíníme také zahraniční ekvivalenty služeb, které se využívají u nás. V evropských zemích existují dva hlavní organizační modely služeb, které dále popíšeme. Také se podíváme na historii a současnou legislativu zařízení denní péče v ČR. Podrobněji uvedeme institucionální zařízení pro děti do tří let věku, které v České republice máme a zaměříme se i na faktor legislativy. Od roku 2010 je umožněno přijímání dvouletých dětí do státních mateřských škol, v práci se tedy zaměříme i na ně. Popíšeme také podmínky pro vzdělávání dětí od dvou let v MŠ.

2.1.1 Systém vzdělávání v raném dětství v evropských zemích

Vymezíme systém vzdělávání v raném dětství v evropských zemích podle studie Výkonné agentury pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast z roku 2010.

EACEA a Eurydice popisuje ideální systém vzdělávání v raném dětství takto:

„Ideální systém vzdělávání v raném dětství je současně integrovaný i diferencovaný, zajišťuje jak vývojové, tak vzdělávací cíle a zároveň se dokáže přizpůsobit individuálním potřebám a preferencím a funguje jak způsobem orientovaným na dítě, tak i způsobem orientovaným na rodinu. Takový systém zahrnuje různé formy péče, vzdělávání

*a podpory a vyznačuje se ekvivalentními kvalitativními standardy pro všechny své subsystemy.*⁹⁵ Zda takovýto systém vzdělávání v České republice nalezneme, zůstává v odborných kruzích stále diskutováno.

Ze studie, kterou v roce 2010 vypracovala Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast (EACEA) společně se sítí Eurydice vyplývá, že se v Evropě v oblasti vzdělávání a péče v raném dětství rozlišují dva hlavní organizační modely služeb.

V rámci prvního typu je péče o děti poskytnuta integrovaně, tedy v rámci jednotné struktury. Pracovníci mají stejnou kvalifikaci, ať už se jedná o jakýkoliv věk dětí, jež mají na starost. Tito vychovatelé často spolupracují s pracovníky jiných profesí, například dětskými sestrami či pečovatelkami. Tento systém existuje hlavně v Lotyšsku, ve Slovinsku a v severských zemích (kromě Dánska).

Druhý organizační model je v Evropě nejrozšířenější. Zde je služba poskytovaná dítěti naopak rozvržena dle věku (do tří let, od tří do šesti...).

Veškeré evropské země již zavedly nějakou formu veřejného akreditovaného vzdělávání a péče v raném dětství pro děti před zahájením povinné školní docházky. Rozdíl mezi zeměmi je pouze v organizačních formách, kompetencích úřadů a ve věku dětí, které tyto služby mohou využívat. V mnoha zemích je státem dotovaná institucionalizovaná péče o dítě často již od velmi raného věku dítěte.

Například ve Finsku mají nárok na denní péči již od konce mateřské či rodičovské dovolené. Ve Švédsku je obecními úřady zajištěno preprimární vzdělávání a péče již od jednoho roku věku. Norsko poskytuje dotované vzdělávání a péči pro všechny děti od 0 do 5 let.⁹⁶

Také existují země se smíšeným systémem, jedná se například o Kypr, Řecko, Španělsko, Dánsko, nebo Litvu, kde děti mohou navštěvovat buď zařízení členěná dle věku, nebo integrovaná zařízení.

V rámci evropských zemí jsou velmi výrazné rozdíly v účasti dětí mladších 3 let na vzdělávání. Nejvyšší účast těchto dětí je v Dánsku, a to 83 %, v ostatních zemích je to v rozmezí 10 % až 20 %. V České republice tyto služby navštěvuje méně než 1 % dětí (zároveň však 20 % dvouletých dětí z celkového počtu dětí využívajících tyto služby navštěvuje mateřské školy).

---

⁹⁵ EACEA a Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. Brusel: Eurydice, 2010; s. 63.

⁹⁶ Srov. EACEA a Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. Brusel: Eurydice, 2010; s. 75.

Ve většině evropských zemí jsou v oblasti vzdělávání a péče v raném dětství akreditované a dotované služby státem, v některých zemích, společně s Českou republikou, tomu tak doposud není (v ČR je tomu tak díky zrušení jeslí).⁹⁷

Z uvedeného výzkumu můžeme vidět tendence České republiky k využívání druhého organizačního modelu s poskytováním služeb dítěti rozvrženého dle věku. V jednotlivých Evropských zemích můžeme vidět rozdíly ve věku přijímaných dětí do služeb denní péče, ve formách veřejného akreditovaného vzdělávání a v kompetencích úřadů. V některých Evropských zemích je také státem akreditovaná a dotovaná péče o děti raného věku, ale v České republice tomu tak není.

2.1.2 Historie a současná legislativa zařízení denní péče v České republice

V následující kapitole stručně popíšeme historii rozvoje péče o děti raného věku a přejdeme až k současné legislativě zařízení denní péče v České republice.

Péče o děti raného věku se v naší zemi vyvíjela současně s předškolním vzděláváním. Institucionální péče o děti byla zakotvena již v prvním školském zákoně z roku 1868 a rozdělena mezi několik institucí. Konkrétně se jednalo o jesle k péči o děti do tří let věku, dále opatrovny pro předškolní děti, které sloužily jako sociální zařízení a nakonec mateřské školy s poskytováním předškolního vzdělávání. Již od samého začátku jsou pevně stanovené podmínky pro poskytování péče a také profesní kompetence osob pečujících o děti.

Potom v průběhu 19. století vznikalo několik druhů zařízení pečujících o nejmenší děti. Mezi nejstarší zařízení patří nalezince, které pečovaly o děti nechtěné, nemanželské a odložené. Dále dětem bez rodiny poskytovaly péči sirotčince. O děti nemocné se staraly dětské nemocnice a chorobince.

V druhé polovině 19. století se již začínaly zřizovat i instituce, které poskytovaly institucionální péči dětem pracujících rodičů. Byly to opatrovny, dětské zahrádky, jesle a mateřské školy. První jesle byly v Praze založeny v roce 1854, původně zřízené jako německé charitativní zařízení. První české jesle byly založeny roku 1884 a byly primárně určeny dětem z nejslabších sociálních vrstev.

Následně v poválečném období (druhé světové války) byl rozvoj jeslí největší, hlavně kvůli potřebě zapojení žen do pracovního procesu.

---

⁹⁷ Srov. EACEA a Eurydice. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. Brusel: Eurydice, 2010; s. 12.

V padesátých a šedesátých letech 20. stol. byly jesle velmi kritizovány, hlavně z důvodu celotýdenní docházky dětí, a tak dlouhodobému odloučení od rodičů. V této době však bylo více rozhodující budování státu, nežli blaho dětí.

Až v roce 1966 byl vydán zákon č. 22/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve kterém byly jesle vymezeny jako zvláštní dětská zařízení. Díky tomuto zákonu Ministerstvo zdravotnictví vydalo vyhlášky, jež upravily provoz jeslí. Také se začaly jesle rozlišovat dle zřizovatele. Prostředí jeslí se dále vyvíjelo. V osmdesátých letech 20. století se upouštělo od uniformního zdravotnického prostředí a pevného režimu a díky novým poznatkům z vývojové psychologie a medicíny se měnil nejen vzhled, ale i péče o děti.

V průběhu 90. let nastal společenský posun, ve společnosti se začalo mít za to, že pro děti je nejlepší, pokud jsou s nimi matky co nejdéle doma. Také se snižuje porodnost a prodlužuje doba rodičovské dovolené na 4 roky. Byla vydána novela zákona č. 390/1991 Sb. o předškolních zařízeních a školských zařízeních, díky které byly jesle ze zákona vypuštěny. Jesle a MŠ se potýkaly s velkým nedostatkem dětí. Díky tomu jesle postupně vymizely a jejich činnost se již neobnovila.

V roce 2004, kdy se připravoval školský zákon (561/2004Sb.), byly děti mladší tři let mimo zájem zákonodárců i samotných institucí, hlavně z toho důvodu, že rodinná politika byla v té době nastavena způsobem využívajícím rodiči rodičovské dovolené do tří až čtyř let věku dítěte a MŠ se tak potýkaly spíše s nedostatečnou kapacitou pro děti od tří let věku. Ve školském zákoně se tedy počítalo se zařazováním do institucí až dětí od tří let.

Problematikou přijímání dětí raného věku se několik let vůbec nezabývalo (z důvodu nedostatečné kapacity a také nezájmu rodičů o umístování dětí mladších 3 let do institucí). Dnešní rodiče zařízení denní péče pro batolata však poptávají. Instituce jeslí je již však zcela zrušena (z 1155 jeslí v roce 1970 na 0 v roce 2015), hledají se tak nové možnosti pro umístování mladších dětí. O těch bude řečeno dále.⁹⁸

Samotné umístování dětí od dvou let věku do MŠ nastalo jako jedno z vícero opatření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT) na podporu rodiny, jejímž cílem je umožnit rodičům sladění profesního a rodinného života (usnesení č. 284 19. dubna 2010). Dokumenty vlády jsou dostupné online.⁹⁹

V tomto podpůrném opatření také vznikl dokument „Analýza podmínek a možností zařazení dětí od dvou let věku do mateřských škol a vyhodnocení dalšího řešení

---

⁹⁸Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ. Praha: Portál, 2016; s. 12–17.

⁹⁹ Srov. *Vláda České republiky* [online]. Dokumenty vlády-2010-04-19. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2010&04-19>.

rozšíření péče o děti do tří let“, který uvádí, že cílem tohoto opatření státní politiky: *“...není vytvářet nátlak na rodiče na co nejrychlejší navrácení na trh práce, ale umožnění volby sladění profesního a rodinného života a adekvátního zabezpečení péče o děti do tří let věku.“*¹⁰⁰

V historii můžeme vidět postupný rozvoj jeslí, tedy institucí pro péči o děti raného věku, jeselská činnost však postupně vymizela a bohužel se do dnešní doby počet jeslí neobnovil. Problematikou zařazení dětí raného věku do institucí denní péče se mnoho let nezabývalo, a to zejména z důvodu nezájmu rodičů batolata do zařízení umisťovat, avšak v dnešní době je poptávka po takovýchto zařízeních vysoká, jejich nabídka je však mizivá. Rodiče tak vzhledem k nedostatečné podpoře státu o tuto problematiku hledají jiné možnosti pro péči o děti raného věku mimo rodinu. Teprve až v roce 2010 bylo rodičům umožněno zařadit dvouleté dítě do mateřských škol, pro děti mladší státní instituce dosud neexistuje.

2.1.3 Institucionální zařízení pro děti do tří let věku v České republice

V následující kapitole popíšeme jednotlivá zařízení pro děti do tří let věku v České republice. Budeme se zabývat legislativními požadavky na jejich fungování. Nastíníme jejich důležitost a pozitivní efekt pro společnost. Existuje více možných typů rozdělení těchto zařízení, v kapitole tedy rozebereme různé možnosti jejich dělení. Také se zaměříme na podmínky založení jednotlivých institucionálních zařízení.

Institucionální zařízení pro malé děti se zřizují z důvodu umožnění skloubení rodinného a pracovního života rodinám s malými dětmi. Všem sociálním vrstvám dostupná síť předškolních zařízení a tedy i alternativních forem denní péče o děti je velmi důležitá. Využití těchto služeb plní důležitou úlohu při zařazování mužů a žen zpět do pracovního procesu. Také zahraniční analýzy ukazují na význam zařízení denní péče pro batolata pro lepší podmínky skloubení zaměstnání a rodiny a pro vyšší porodnost.

V Evropské komisi zaměřené na rodinnou politiku členských zemí EU je zahrnuta podpora předškolních výchovných zařízení.

---

¹⁰⁰Vláda České republiky [online]. Dokumenty vlády - 2010-04-19. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Analyza-podminek-a-moznosti-deti.pdf>>.

Podle studie OECD byl zjištěn pozitivní efekt zařízení denní péče o malé děti na dítě, a to pokud jsou tato zařízení finančně i prostorově dostupná, jsou zde poskytovány služby v žádoucí kvalitě a jsou organizována dle potřeb rodičů.¹⁰¹

Institucionální zařízení, které se v České republice zřizují pro děti do tří let věku

- Zařízení pro denní péči o dítě mladší tří let při mateřských školách.
- Zařízení poskytující péči o dítě do tří let věku v denním režimu (dříve jesle).
- Firemní mateřské školy (v pravomoci Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR).
- Soukromá zařízení poskytující péči pro nejmenší děti.
- Dále jsou také zřizovány instituce v rámci ústavní výchovy pro děti do tří let věku a dětské domovy pro děti do tří let věku (dříve kojenecké ústavy).¹⁰²

Posledními dvěma se v této práci zabývat nebudeme. Dále jednotlivá zařízení rozebereme podrobněji.

Zařízení poskytující péči o dítě do tří let věku v denním režimu (dříve jesle)

Dle zákona o zdravotních službách č. 372/2011 Sb., se činnost jeslí musela nejpozději 31. prosince 2013 ukončit, zařízení mohla nadále fungovat pouze v režimu vázané živnosti.¹⁰³

Slovo „jesle“ bylo zákonem nahrazeno slovy „zařízení poskytující péči o dítě do 3 let věku v denním režimu“.¹⁰⁴

Zařízení poskytující péči o dítě do 3 let věku v denním režimu zřizují obce podle ustanovení paragrafu 2 odstavce 2, paragrafu 35, zákona č. 128/2000 Sb., o obcích. Obcím není možné zřizování zařízení nařídit a v případě, že je zřízení této instituce pouze na rodičích a zřizovateli (obci), je provozování tohoto zařízení finančně náročné. Právní úprava provozu zařízení poskytujících péči o dítě do 3 let věku v denním režimu je obsažena v zákonu č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví (prostorové

---

¹⁰¹ Srov. KUCHAROVÁ, Věra a Kamila SVOBODOVÁ. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPSV, 2006; s. 4.

¹⁰² Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta; s. 80.

¹⁰³ Srov. MARKOVÁ, J. *Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2012*. Aktuální informace ÚZIS ČR č. 25/2013. Praha, 2013, s. 1.

¹⁰⁴ Srov. Zákon č. 375/2011 Sb. Uveřejněný ve Sbírce zákonů České republiky, částka č. 131, ročník 2011, s. 4869, ISSN 1211-1244.

podmínky, hygienické požadavky, provoz, vybavení, osvětlení...) a tento zákon doplňuje vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích.¹⁰⁵

Zařízení pro denní péči o děti mladší tří let při mateřských školách

Takovéto zařízení je ve zřizovací listině právnické osoby, která vykonává činnost mateřské školy, uvedeno jako další hlavní činnost. Ředitelka mateřské školy je i ředitelkou tohoto zařízení, avšak mzdy hradí zřizovatel.¹⁰⁶

Firemní mateřské školy

Firemní mateřské školy jsou v pravomoci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Zřízení umožňuje školský zákon č. 561/2004 Sb. Na rozdíl od státních MŠ mohou přijímat i děti mladší. Firemní MŠ si může ustanovit vlastní kritéria pro přijímání dětí. „Firemní MŠ“ není oficiální název dle novely zákona, ale užívá se opisu „mateřská škola určená ke vzdělávání zaměstnanců zřizovatele, nebo jiného zaměstnavatele nebo zaměstnavatelů“.¹⁰⁷

Firma může zřídit svou mateřskou školu buď na základě živnostenského zákona (zde nejsou tak přísné podmínky pro zřízení a provoz), nebo na základě školského zákona (pak bude zapsána v rejstříku škol a školských zařízení a musí splňovat požadavky školského zákona).¹⁰⁸

Soukromá zařízení denní péče pro děti do tří let věku

Tato zařízení musí být v souladu s právními předpisy, se zákonem č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů. Dále nařízením vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností, v rámci vázané živnosti „péče o dítě do 3 let věku v denním režimu“ s vymezením kvality této péče.

Dále je pod živnostenským oprávněním možno provozovat zařízení denní péče pro děti do tří let věku typu „baby-sitting“ v rámci volné živnosti č. 79 „poskytování služeb pro rodinu a domácnost“.¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Srov. Zákon č. 258/2000 Sb. Uveřejněný ve Sbírce zákonů České republiky, částka č.74. ročník 2000, s. 3622, ISSN 1211-1244.

¹⁰⁶ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta; s. 82.

¹⁰⁷ Tamtéž; s. 82–85.

¹⁰⁸ Srov. MŠMT ČR. Firemní školka—informace. [online].[cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/firemni-skolka-informace>>.

¹⁰⁹ Srov. HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta; s. 86.

Existují také další rozdělení zařízení denní péče v ČR, níže si rozebereme jedno z nich, a to rozdělení dle Splavcové a Kropáčkové.

V dnešní době lze péči o děti raného věku poskytovat těmito způsoby:

- **neprofesionální péče**
  - příbuzenská výpomoc
  - sousedská výpomoc
- nedotovaná **individuální profesionální péče** na principu **volné živnosti** (chůva, babysitting)
- nedotovaná **institucionální profesionální péče** na principu **vázané živnosti** (péče o děti do tří let v denním režimu – např. soukromé jesličky)
- institucionální předškolní vzdělávání podle školského zákona (MŠ)
- částečně dotovaná služba (firemní zařízení pro péči o děti)¹¹⁰

Následně podrobněji rozebereme jednotlivé **možnosti pro zařazení batolete do zařízení denní péče v ČR:**

Chůva

Chůvou se může stát osoba, která získá profesní kvalifikaci v akreditovaném programu MPSV a to buď v akreditaci „chůva do zahájení povinné školní docházky“, nebo „chůva pro dětské koutky“. Akreditace jsou součástí Národní soustavy kvalifikací (zákon 179/2006 Sb.). Samotný certifikát v tomto programu však pro práci s dětmi nepostačuje, je nutné ještě získat živnostenské oprávnění.

Volná živnost

Živnostenské oprávnění dle zákona 455/1991 Sb. získá bezúhonná osoba starší 18 let bez jakéhokoliv předchozího vzdělání, je tedy pouze na úvaze rodičů, zda budou osobě důvěřovat. Výhoda je možná péče o děti od nejranějšího věku a velká časová flexibilita služby. Nevýhoda je obtížná kontrola kvality péče. Služba je většinou poskytována v domácnosti dítěte.

Vázaná živnost

Vázaná živnost se získává stejným způsobem jako živnost volná s tím rozdílem, že je nutná profesní příprava (tedy pedagogický, či zdravotní obor s praxí). Služba podléhá hygienické a bezpečnostní kontrole, probíhá v prostorách poskytovatele služby, a to se

---

¹¹⁰ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 16–17.

skupinou dětí. Bývá zřizována obcemi a veškeré náklady na provoz jdou z rozpočtu zřizovatele a rodičů. Ani zde neexistuje kontrola kvality poskytování služeb. Zřízení takovéto instituce je finančně velmi náročné.

Službu péče o děti raného věku mohou poskytovat i MŠ, a to jako další hlavní, či doplňkovou službu. Takováto třída na základě vázané živnosti se stává součástí právního subjektu, ale nevztahují se na ní normativy, děti ani nejsou vykazovány ve statistikách pro MŠMT. Provozní náklady hradí opět rodiče a zřizovatel. Výši úplaty stanovuje vždy zřizovatel.

Dětská skupina

Dětské skupině odpovídá zákon č. 247/2014 Sb., je zapisována MPSV do evidence poskytovatelů. Ti musí vést evidenci dětí, mít sepsanou písemnou zprávu o poskytování služby s rodiči a také splňovat kvalifikační předpoklady. Musí pracovat na základě schváleného plánu výchovy a péče o děti. Činnost spočívá v „hlídání a péči o dítě“ a je určena výše uvedeným zákonem. Kontrolním úřadem je Státní úřad inspekce práce, jeho pracovníci však neposuzují kvalitu poskytované péče (není tedy zaručena jejich kvalita). Dětské skupiny nejsou vyňaty z povinnosti očkování dětí. Veškeré náklady na provoz jsou hrazeny rodiči a zřizovatelem.¹¹¹

Rodiče mají mnoho možností, do jakého institucionálního zařízení denní péče své batole zařadit. Může to pro ně být však finančně náročné a s některými službami ani nemají jistotu kvalitní péče.

2.1.4 Mateřská škola

Možnost umístění dětí od dvou let v mateřských školách nastává teprve v roce 2010 (usnesení č. 284, 19. dubna 2010), a to díky opatření MŠMT na podporu rodiny (cílem je umožnění rodičům sladit profesní a rodinný život). Tato práce se zabývá problémem zařazování batolat do zařízení denní péče v ČR, je tedy důležité podívat se blíže i na mateřské školy.

MŠ je veřejná služba orientovaná k dítěti (cílem je rozvinout jeho dispozice v různých oblastech jeho osobnosti), k rodině (s cílem pomoci k začlenění dítěte do

---

¹¹¹ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 17–21.

společnosti a pomoci matkám s profesním uplatněním), ke společnosti (k pomoci vybavenosti jedince způsobilostí k životu ve společnosti a prospěchu společnosti).¹¹²

V současné době existuje velmi **různorodý výběr** mateřských škol. Existují veřejné mateřské školy provozované obcemi s vlastním školním vzdělávacím programem (tvořený dle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání). Dále existují školy soukromé, které mohou i nemusí být zařazeny do rejstříku mateřských škol MŠMT ČR (tzn. je pro ně závazný RVP). Dalším typem jsou mateřské školy církevní, zřizovány určitým typem církví se svým vlastním školním vzdělávacím programem. Dále existují alternativní MŠ, jedná se o klasické alternativní školy jako je Waldorfská MŠ, MŠ Marie Montessori a Daltonská MŠ. Také existují moderní alternativní školy, jako jsou Lesní mateřské školy, MŠ s programem Začít spolu a MŠ s programem podpory zdraví.¹¹³

Nynější vývoj mateřských škol je veden humanistickým směrem pedagogiky – individualita dítěte je v popředí. Učitelky se mimo vysokoškolské studium, které je v dnešní době stále častější, dále vzdělávají v různých kurzech z vlastní iniciativy. Samotné vysokoškolské studium připravuje učitelky v celých spektrech předmětů, například zaměřených na vývoj dítěte a jeho individuální odlišnosti, také ale rozvíjí osobnostní kvality, které jsou pro práci s malými dětmi potřebné. Učitelka musí nacházet vhodný přístup pro každé dítě i jeho rodinu individuálně.¹¹⁴

V současné době se při práci v MŠ naplňuje moderní pojetí pedocentrické orientace. Osobnost dítěte je respektována, taktéž jeho individualita, potřeby a zájmy. Také je v popředí funkce dětské skupiny, spolupráce mezi dětmi, sociální učení a vztahový rozvoj.¹¹⁵

Tedy, i když je nové vládní opatření pro rodiče přínosné, může být zařazování dvouletých dětí do chodu běžné MŠ velmi problematické. Personál je nejen nedostatečně proškolen pro tuto činnost, ale ani vybavení školek neodpovídá potřebám dvouletých dětí. Mateřské školy tak v případě přijímání dvouletých dětí musí předem připravit své prostředí, jak co se týče vybavenosti, tak informovanosti pečujících osob.

---

¹¹² Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 108.

¹¹³ Tamtéž; s. 86.

¹¹⁴ Tamtéž; s. 102.

¹¹⁵ Tamtéž; s. 105.

2.1.4.1 Podmínky pro vzdělávání dětí od dvou let v MŠ

V dalším textu rozebereme jednotlivé podmínky, které jsou nutné pro možnost vzdělávání dětí od dvou let v mateřských školách, jež jsou ukotveny v RVP předškolního vzdělávání.

Veškeré podmínky pro vzdělávání jsou součástí RVP předškolního vzdělávání (2004). Rozhodující podmínkou pro uspokojování aktuálních potřeb dětí a pro kvalitní průběh předškolního vzdělávání je souběžné působení dvou pedagogů a pomoc nepedagogického personálu.

Vládní prohlášení z roku 2010 obsahuje podporu dalšího rozvoje služeb péče o děti a jiných alternativ rodinné péče. Dává si tak za cíl zvyšovat společenskou prestiž rodiny a vytvořit tak podmínky pro rychlejší návrat rodičů do pracovního procesu.

V naší republice je nedostatek institucí zajišťujících péči o děti mladší tří let a pokud už jsou, velmi zatěžují rozpočet mladých rodin, proto stále více nastupují dvouleté děti do mateřských škol.

Pro dvouleté dítě má však rodina stále nezastupitelnou úlohu. Úkolem institucionálního zařízení je rodinnou výchovu doplňovat a zajišťovat dětem podnětné prostředí k rozvoji a učení.

Při podpoře rozšiřování institucionální péče pro děti raného věku je nutné brát ohled na možná rizika a vyvarovat se preferování zájmů dospělých nad potřeby dětí.

V jedné třídě MŠ může být dle nového znění 24 dětí (paragraf 2, vyhláška č. 14/2005 Sb.), tento počet ovšem není žádoucí pro potřeby dvouletých dětí. Od dětí tříletých se velmi liší, musíme respektovat jejich věkové zvláštnosti a dbát na individuální potřeby a možnosti. Například mají zvýšenou potřebu spánku, na jejich sebeobsahu i stravování musíme vyhradit větší množství času než u dětí předškolních, vyžadují zvýšenou individualizovanou péči apod.

Díky novému znění zákona se při každém nově přijatém dvouletém dítěti (v zákoně dítě s podpurným opatřením) počet dětí snižuje o dva, počet lze snížit nejvíce o 5 dětí. Co se týče personálního zajištění, je v zákoně uvedena nutnost, kdy na jednoho učitele MŠ připadá nejvýše 20 dětí, nebo 12 dětí v případě přítomnosti zařazení dětí mladších 3 let. Avšak ředitel může ve výjimečných případech počet navýšit o 8 dětí, či v přítomnosti dítěte mladšího tří let až o 11 dětí.

S ohledem na specifické zvláštnosti dvouletých dětí, by počet pečovatелů měl být lépe upraven, jako tomu je v dětské skupině (paragraf 7, zákon č. 247/2014 Sb.) – dle tohoto zákona nesmí být v jedné dětské skupině více než 24 dětí, kdy je jedna pečující osoba na skupinu čítající 6 dětí, 2 pečující osoby pro dětskou skupinu od 7 do 24 dětí a

pokud je v dětské skupině alespoň jedno dítě mladší dvou let, tak 3 pečující osoby pro dětskou skupinu od 13 do 24 dětí.

Děti raného věku a děti starší mají různé potřeby, proto je dle Splavcové a Kropáčové vhodnější zařazovat je do samostatné třídy. Pokud je třída heterogenně uspořádaná, je situace složitější, ale lze mít i třídy uspořádané takto. (Heterogenní a homogenní uspořádání tříd je rozebráno v práci jinde.)

Při přijetí dvouletých dětí do běžných tříd MŠ je nutné také jiné uspořádání prostoru a přístupnosti hraček. Mladší děti potřebují více prostoru, musí mít přehledný prostor kolem sebe pro zvládnutí prostorové orientace a koordinace pohybu, také potřebují procvičovat hlavně hrubou motoriku. Pokud má dítě neuspokojenou potřebu pohybu, vyvolává to v něm napětí až neurotické projevy.

U dvouletých dětí jsou také vhodné jiné hračky, musíme dát pozor na možnost vdechnutí malých částí apod.

Mezi dvouletými a tříletými dětmi bývá znatelný rozdíl v udržování hygieny. Dvouleté děti ještě mohou nosit pleny, na což v prostředí institucionálního zařízení musíme brát ohled a zařídit dle toho i prostorové uspořádání (zřídit přebalovací pult, úložný prostor, odpadkový koš...).

Samotný režim dne je u dětí mladších tří let rozdílný. Potřebují mnohem větší množství spánku než děti starší tří let, mnohem dříve se unaví, nevydrží tak dlouho u jedné činnosti a potřebují na ní větší množství času a mnohdy i dohled a pomoc dospělého. Potřebují také častější stravování a více času na jídlo samotné. Je nutné je také vybízet k dodržování pitného režimu, odchodu na WC... Dále je nutné dohlédnout na vhodnou změnu oblečení, jelikož nemají dostatečně vyvinutou termoregulaci a při jeho výměně některým dětem i dopomoci.

Také by měly mít trochu jiný jídelníček, například dětem raného věku se nesmí do jídelníčku zařazovat celozrnné pečivo, mák a ořechy, jelikož jejich trávicí ústrojí pro zpracování těchto potravin ještě není uzpůsobené a mohlo by jim způsobit zažívací potíže, nejčastěji zácpu.

Při adaptačním procesu dvouletého dítěte musíme postupovat velmi šetrně a citlivě, a to s ohledem na jeho individualitu. Separační úzkost patří mezi nejvýraznější problém při adaptaci. Díky těmto poznatkům můžeme s jistotou potvrdit nutnost postupného pobytu dítěte v zařízení.

Dítě raného věku potřebuje stálost prostředí i pečujících osob, je tak nežádoucí střídání pedagogů, či spojování tříd, přesun dětí apod. Dítě si také vytváří silnou vazbu na pečující vychovatelku.¹¹⁶

Z textu výše uvedeného tak vyplývá mnoho problémů při zařazování dvouletých dětí do běžných mateřských škol, se kterými se zařízení musí potýkat.

Můžeme shrnout: Při zaměření na síť zařízení denní péče můžeme v České republice vidět tendence na poskytování služeb dítěti rozvržené dle věku. V ostatních evropských zemích je poskytování služeb denní péče většinou rozdílné, některé poskytují i dotovanou a akreditovanou péči o batolata.

Co se týče historie zařízení denní péče v České republice, můžeme pozorovat postupný rozvoj jeslí, tato činnost však postupem času vymizela a bohužel se již neobnovila. Z důvodu nezájmu rodičů batolata do zařízení denní péče umisťovat se mnoho let tomuto tématu stát vůbec nevěnoval. Teprve až roku 2010 bylo státem umožněno zařazovat dvouleté děti do mateřských škol, to však může být problematické. Pro děti mladší státní instituce neexistuje vůbec.

Mladé rodiny s dětmi jsou od státu nedostatečně podporovány. I když mají možnost zařazovat batolata například do soukromých organizací apod., jejich finanční náročnost je mnohdy pro rodinu neúnosná.

2.2 Umisťování batolat do institucionálních zařízení denní péče

V této části práce se zaměříme na problematiku umisťování batolat, do institucionálních zařízení denní péče v České republice. Podíváme se na různé názory na optimální věk pro zahajování institucionálního vzdělávání. Rozebereme péči v jeslích a její možný dopad. Zaměříme se na to, jakým způsobem dítě při nástupu do zařízení podpořit. Také analyzujeme možné přínosy a rizika vzdělávání dětí od dvou let v MŠ. Rozebereme přínosy, či rizika věkově homogenního či heterogenního uskupení dětí v institucionálním zařízení.

---

¹¹⁶ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 72–92.

2.2.1 Optimální věk pro zahájení institucionálního vzdělávání

Tato problematika je předmětem mnoha mezinárodních diskusí, jednotlivé závěry jsou však rozporuplné. V práci je dále blíže specifikujeme. Na jedné straně například stojí lékaři, pedagogové a psychologové, kteří zastávají stanovisko, že pro optimální dětský rozvoj v raném věku je důležité vyrůstat v domácím rodinném prostředí s matkou. Zastávají tedy názor, že děti do tří let věku by neměly být ve větším počtu zařazovány do institucionálních zařízení.

Například J. Langmeier, významný český psycholog uvádí, že pro dítě je pro zdravý duševní vývoj nejvýznamnější něžná a láskyplná péče (od matky, či osoby pro dítě důvěrně známé). V péči neznámých lidí vidí velké nebezpečí. Umístování dětí do institucionálních zařízení vidí Langmeier jako méně vhodnou alternativu rodinné výchovy.¹¹⁷

Existuje mezinárodní projekt OECD, který se zabývá předškolním vzděláváním dětí od počátku života do šesti let, v různých zemích. Do tohoto projektu byla zařazena i Česká republika. Výsledkem pro ČR byl dokument „*Národní zpráva o stavu předškolní výchovy, vzdělávání a péče o děti předškolního věku v České republice 2006*“. V tomto dokumentu jsou popsána doporučení expertů OECD, kteří kritizují zabezpečení výchovy dětí do tří let v důsledku zrušení jeslí.

V zahraničí se fungování jeslí chápe hlavně z hlediska profesního uplatnění žen na trhu práce. Podle zahraničních expertů péče o děti v jeslích nepůsobí negativně a je srovnatelná s péčí o děti v rodině. Podle nich pro některé děti může být pobyt v jeslích dokonce přínosnější (mají na mysli děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí).¹¹⁸

Dále Evropský parlament v roce 2009 přijal deklaraci, která požaduje, aby jednotlivé země umísťovaly do zařízení denní péče větší počty dětí. Avšak na zasedání Evropského parlamentu 23. 7. 2015 došlo k pozměňovacím návrhům (bod 1 b) kdy:

*„...v rámci evropského semestru a strategie Evropa 2020 není možné dosáhnout cílů, jako je snížení nezaměstnanosti, omezení chudoby a nerovnosti mezi muži a ženami, ani investic do veřejných služeb, zejména do veřejné sítě zařízení denní péče, jeslí a veřejných služeb, které dětem poskytují mimoškolní aktivity, ...“.*¹¹⁹

---

¹¹⁷ Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 146—149.

¹¹⁸ Tamtéž; s. 146—149.

¹¹⁹ *Evropský parlament* [online]. Pozměňovací návrhy-2015-07-23. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fNONSGML%2bCOMPARL%2bPE-564.930%2b01%2bDOC%2bPDF%2bV0%2f%2fCS>>.

2.2.2 Péče v jeslích a její dopad

S péčí v jeslích, či jiných zařízení denní péče o batolata, souvisí raná citová vazba. Můžeme pozorovat účinky rané citové vazby na to, jak děti v pozdějším věku umí uvažovat o ostatních a sobě samých, a na to jaké si tvoří vzorce sociálních vztahů. Existuje mnoho studií dokazujících, že vzorec interakcí souvisí s citovou vazbou, kterou si dítě vytváří ve vztahu k rodičům. Získaný vzorec interakcí sociálních vztahů se stává modelem pro způsob uvažování o sobě a ostatních (když mají děti milující péči, vytváří si model, že jsou hodny lásky apod.).

Pokud dítě umístíme do zařízení denní péče, měli bychom zajistit, aby osobu, která citovou vazbu po dobu nepřítomnosti matky zajistí, mělo dítě stále k dispozici.

Děti, které získaly bezpečnou citovou vazbu, mají méně problémů s chováním než děti s vazbou nejistou.

Formální nerodičovská péče, která probíhá v jeslích a zařízeních denní péče, je podrobována mnoha výzkumům. Jedna z těchto studií zdůraznila důležitost různorodosti povahy této péče. Je velmi důležité zaměřit se na kvalitu péče v jeslích. Jesle musí mít dostatečný počet zaměstnanců k počtu dětí, kvalitně vyškolený personál a nízkou míru fluktuace pečujících osob (pro dítě je velmi důležitá stálost).

Pokud se rodiče rozhodnou pro zařazení batolete do zařízení denní péče, mohou se potýkat s problémem konfliktu mezi jejich rodičovskou rolí a ostatními povinnostmi. Může nastat obava, zda jejich dítě odloučení zvládne. Také se mohou obávat o kvalitu vzájemného vztahu. I přes veškeré obavy, lze dítě v tomto procesu - zvládnání nových zkušeností v zařízení - podpořit, aniž by významně utrpěl vzájemný vztah.¹²⁰ Na to, jak podpořit dítě při umístění do zařízení se zaměříme v následující podkapitole.

2.2.2.1 Podpora dítěte při nástupu do zařízení

Nástup do institucionálního zařízení denní péče je pro batole velmi stresující zážitek. K tomu dochází vždy, ať má dítě bezpečnou, či nejistou vazbu k matce. Opakované oddělení od pečující osoby, které dítěte zažívá, ohrožuje jeho očekávání na dosažitelnost dalšího kontaktu. Proto je důležité, pokud se rodiče pro umístění svého dítěte do zařízení rozhodnou, aby byli plně podporující a nejprve dítě seznámili s prostředím a nechali ho přizpůsobit se. Je vhodné, aby dítě bylo do zařízení

---

¹²⁰ Srov. MURRAY, Lynne. *Psychologie malých dětí: jak vztahy podporují vývoj dětí od narození do dvou let*. Vydání 1. v Praze: Stanislav Juhaňák-Triton, 2016; s. 124—127.

zařazováno postupně, nejprve v přítomnosti s matkou. Celkovou dobu strávenou v zařízení je vhodné postupně navyšovat.

Pro děti batolecího věku je důležitá klíčová osoba, na kterou se mohou spolehnout, ta by měla být dostupná i v jeslích a nahrazovat tak matku v době její nepřítomnosti. Je velmi potřebný dostatečný počet kvalifikovaného personálu v zařízení.

Při zařazování dítěte do zařízení je důležitá vzájemná komunikace mezi zaměstnanci a rodiči. Každé dítě je individuální a je důležité zjistit jeho zvláštní potřeby, způsoby ukonejšení, spánku, oblíbené hračky a podobně, tyto informace mohou usnadnit přechod dítěte do zařízení, jelikož s ním zaměstnanci mohou lépe pracovat.

Za předpokladu umístění dítěte do nekvalitního zařízení, jsou na rodiče kladeny velké nároky při jeho následné péči v rodině. Pokud je i rodičovská podpora nedostatečná, hrozí velké riziko nejisté citové vazby a tedy následných problémů s osobností jedince.

Je velmi žádoucí, aby vládní opatření umožnilo jak kvalitní péči institucionálních zařízení, tak dalo možnost rodičům pracovat pružněji po menší počet hodin.

Rodiče děti do zařízení často zařazují z důvodu podpory socializace a setkávání s jinými dětmi. Sociální odpovědi jsou u malých dětí však málo vyvinuté. Autorka Lynne Murray ale uvádí, že již ve věku 12 – 18 měsíců dochází k empatické a sociálně uvědomělé reakci na chování ostatních a začínají se objevovat také jednoduché sociální rituály. Dále popisuje, že i konflikty probíhající mezi dětmi mohou být přínosné pro jejich rozvoj, ovšem pouze pokud jsou dobře zvládnuté zaměstnanci zařízení (dostáváme se tedy opět k nutnosti kvalitního zařízení).

Co se týče výzkumů, které byly u jeselské péče provedeny, ukázalo se, že péče v jeslích má do jisté míry vliv na kognitivní a řečový vývoj, také na sociální kompetenci a problémy s chováním. Kvalitní péče v jeslích prospívá rozvoji řečových dovedností, stejně tak i kognitivnímu rozvoji a sociálnímu vyzrání dětí. U problémů s chováním výzkumy nehovoří jednoznačně. Dle autora Murray ve výzkumech provedených v USA je pobyt v jeslích spojen se vzestupem problémů s chováním, ovšem ve výzkumech, například z Velké Británie, se tyto závěry neobjevují.¹²¹

Dále dle autora můžeme z výzkumů tvrdit, že vliv pobytu v jeslích na dětský vývoj se značně mění, a to v závislosti na rodinném zázemí dítěte. Pokud je rodičovská péče nedostačující, může být kvalitní péče v zařízeních pro vývoj dítěte velmi prospěšná.

---

¹²¹Srov. MURRAY, Lynne. *Psychologie malých dětí: jak vztahy podporují vývoj dětí od narození do dvou let*. Vydání 1. v Praze: Stanislav Juhaňák-Triton, 2016; s. 127—153.

Také si musíme uvědomovat i individualitu každého dítěte, kdy dětem s různou povahou může pobyt v institucionálním zařízení ve vývoji buď prospět, nebo naopak ublížit. Pouze rodiče tak mohou rozhodnout, co je pro jejich dítě a jeho vývoj nejlepší.¹²²

Při posuzování dopadu péče na dítě v jeslích je nutné brát na zřetel různorodost institucí s ohledem na kvalitu péče zde poskytovanou. Není možné podat konečný závěr této problematiky, jelikož kvalita péče o batolata v zařízeních je velmi různorodá. Pokud ovšem péče o dítě v rodině nefunguje, jak by měla, může kvalitní zařízení dítěti velmi pomoci. Avšak i pokud je dítě zařazeno do zařízení poskytujícího kvalitní péči, je následná rodičovská výchova stále velmi podstatná.

Je důležité, aby vládní opatření umožňovalo kvalitní péči institucionálních zařízení o děti raného věku, ale ještě podstatnější může být poskytnutí možnosti pružnější pracovní doby rodičům (s menším počtem hodin).

2.2.3 Přínosy a rizika vzdělávání dětí od dvou let v MŠ

V následujícím textu se blíže zaměříme na přínosy a rizika vzdělávání dětí od dvou let v mateřské škole dle Splavcové a Kropáčkové. Uvádí přínosy a rizika pro děti i pro rodinu.

Přínosy pro děti:

- Možnost celkového rozvoje – vzdělávání dětí by mělo být poskytováno kvalifikovanými pedagogy
- Zapojení mezi vrstevníky – utváření sociálních vztahů, zapojení se do společnosti, posilování sociální role dítěte
- Variabilita prostředí – institucionální zařízení by mělo disponovat množstvím různých materiálů pro dětskou činnost a také mít různé didaktické pomůcky, také zde hraje roli kreativita učitelek
- Podpora samostatnosti – příkladem zkušenějších získává dítě dovednosti rychleji a snadněji než doma, učitelky nechají dítě činnost nejprve vyzkoušet samo, než mu případně pomohou
- Pravidelný režim – v institucionálním zařízení by se mělo dbát na pravidelnost a stálost režimu, což patří k nezákladnějším potřebám dítěte raného věku

---

¹²² Srov. MURRAY, Lynne. *Psychologie malých dětí: jak vztahy podporují vývoj dětí od narození do dvou let*. Vydání 1. v Praze: Stanislav Juhaňák-Triton, 2016; s. 127- 153.

Přínosy pro rodinu:

- Jistota – stálost prostředí instituce i možnosti docházky dítěte
- Kvalita péče – důležitá je kvalifikovanost personálu
- Stravování a pitný režim – institucionální zařízení dbají na pravidelnost stravování, také jeho pestrost, dbá se na kulturu stolování i na pitný režim
- Poradenství – rodiče se mohou na personál obrátit v případě obtíží s výchovou či vývojem dítěte, také pedagog může rodiče upozornit v případě obtíží, kterých si u dítěte všimne

Rizika pro děti:

- Nezralost – okamžik, kdy je dítě připravené odpoutat se od rodiny se velmi špatně odhaduje, nedá se určit věkem dítěte (v případě potíží by měla mít rodina připravenou jinou možnost než umístit dítě do institucionálního zařízení denní péče)
- Nedostatečná adaptace – je nutné dítěti poskytnout dostatečný čas pro adaptaci, její urychlení může vést k přetrvávajícím problémům
- Nepriměřená délka pobytu – není optimální, pokud dítě tráví osm a více hodin denně v institucionálním zařízení denní péče
- Nadměrná zátěž – zvláště pokud je dítě umístěno do homogenní třídy, může být nadměrně přetěžováno, například i zvýšeným hlukem, rychlými pohyby a celkovou aktivitou přílišného množství dětí ve třídě
- Nepřehlednost prostředí – prostor institucionálního zařízení se může dětem jevit jako nejistý a nebezpečný

Rizika pro rodiny:

- Častá nemocnost dítěte – děti raného věku mají málo vyvinutý imunitní systém
- Odpoutání dítěte – nástup dítěte do institucionálního zařízení je velkou psychickou zátěží nejen pro dítě, ale i pro rodiče samotné (mohou se cítit ohroženi, pokud se dítě upoutá na jiného dospělého)¹²³

Ze zjištěných poznatků můžeme tvrdit, že ne všechna institucionální zařízení opravdu poskytují kvalitní péči, některé typy institucionálních zařízení denní péče pro děti raného věku ani nejsou nijak kontrolovány po stránce výchovné kvality, je tak zřejmé že

---

¹²³ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 93–98.

ono „mělo by“ je značně individuální. V některých zařízeních tak mohou převládat možná rizika nad pozitivy a vždy je nakonec pouze na zvážení rodičů, zda se pro zařazení batolete do institucionálního zařízení denní péče rozhodnou, či ne.

2.2.4 Věkově homogenní a heterogenní začlenění do tříd

V následující kapitole se zaměříme na možnosti začleňování dětí do zařízení denní péče podle věkového rozlišení. Ať už jsou děti v homogenní, či heterogenní skupině, je stále důležité myslet na jejich individualitu.

Metody práce s dětmi jak v homogenních, tak heterogenních skupinách by měly mít skupinový charakter s poskytnutím individuální podpory a pomoci. Dětská skupina je důležitou součástí pro aktivní sociální učení dětí. Složení dětí ve skupině by mělo být přirozeného integrovaného charakteru (nevyčleňování dětí s odlišnostmi) a mělo by co nejvíce modelovat život v běžné společnosti, do které dítě vrůstá. Dále vymezíme jednotlivé rozdělení podrobněji:

Věkově heterogenní uskupení dětí není žádnou novinkou, má počátek již v druhé polovině 19. století. Věkově smíšená skupina je zakotvena i v pojetí pedagogiky alternativních směrů, například u Marie Montessori hraje důležitou roli.

Věkově heterogenní třídy připomínají sourozenecké prostředí, na které jsou některé děti zvyklé z rodiny. Mladší děti jsou inspirovány dětmi staršími a napodobují jejich činnost (například v samoobsluze, ve způsobech řešení při konfliktech apod.). Starší děti se zase mohou podílet na učení těch mladších, pomáhají jim, začleňují do hry, vysvětlují apod. Tím se učí lépe vyjadřovat a procvičují si své prosociální chování. Při pomoci mladším mohou získávat větší pocit důležitosti.¹²⁴

Košťáková uvádí, že věkově smíšené třídy umožňují mnohostrannější rozvíjení dítěte a lépe zrcadlí společnost, do které se dítě bude muset zařadit. Popisuje touhu mladších dětí obstát před staršími, což napomáhá jejich rychlejšímu vývoji. Dle ní mladší děti mohou lépe vnímat kooperativní prvky při hře starších dětí, vidět nutné kompromisy probíhající ve skupině, komunikaci a argumentaci, i řešení nedorozumění a problémů. Dle ní se mladší děti klidněji adaptují, když vidí zralejší chování starších. Také mají možnost přihlížet k lepším dovednostem samoobsluhy a slyšet bohatší

---

¹²⁴ Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 90–95.

řečovou reprodukcí. Starší děti mohou zase zažít ocenění při pomoci mladším. Dochází ke vzájemnému učení dětí.¹²⁵

Věkově homogenní uskupení dětí se v MŠ doporučuje od první poloviny 20. století. Věkové uspořádání ve většině MŠ bylo od padesátých let striktně rozdělené, pouze malé jednotřídní vesnické MŠ byly věkově smíšené.

Pokud jsou ve třídě věkově velmi blízké děti, posiluje se projev chování daný pro určitý věk. V raném dětství v první části školního roku špatně snášejí odloučení od matky, což ovlivňuje atmosféru třídy. Také čas, který je nutný věnovat sebeobslužným činnostem je pro děti příliš dlouhý, což může vést k jejich mrzutosti a odmítavému postoji. Řeč jednotlivých dětí je málo srozumitelná, vzájemné vztahy se tak špatně navazují a to i díky orientaci dětí na vlastní potřeby.

Podle současných průzkumů si můžeme povšimnout zhruba stejného zastoupení věkově homogenních i heterogenních tříd v MŠ. Někde se využívá například částečného rozdělení na věk 3—5 let a třída předškolních dětí věkově homogenních.¹²⁶

Můžeme říci, že věkově smíšené skupiny lépe kopírují běžné sourozenecké prostředí v rodině a přináší řadu kladů pro mladší i starší děti. Ve věkově stejnorodých skupinách má vychovatel snadnější plánování činností, ale může nastat nebezpečí malé individualizace vzdělávací nabídky.¹²⁷

Výše uvedené platí pouze v „ideálním“ institucionálním zařízení. Bohužel jsou velké rozdíly v poskytování péče mezi jednotlivými institucemi. Z vymezeného můžeme pozorovat jako více přínosné heterogenní uskupení dětí, které však může být více náročné pro pečující osobu.

Pro téma práce vyplývají z této kapitoly následující poznatky: V problematice umístování batolat do zařízení denní péče v České republice musíme brát na zřetel různorodost zařízení, a to hlavně z hlediska kvality poskytované péče. Také je nutné brát na zřetel hledisko individuality dítěte a rodičovské péče. Jak kvalita vazby batolete na matku, tak kvalita zařízení denní péče je značně různorodá, proto tuto problematiku nelze jednoznačně uzavřít.

Bylo by žádoucí, aby vládní opatření začala více pracovat s možností poskytování kvalitní institucionální péče v zařízeních denní péče, ještě důležitější by mohlo být

---

¹²⁵Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 212.

¹²⁶Srov. PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013; s. 90—95.

¹²⁷Srov. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014; s. 211.

poskytnout rodičům možnost pružné pracovní doby a menší počet hodin strávených v zaměstnání.

Některé typy zařízení denní péče nejsou nijak kontrolovány po stránce výchovné kvality, je tak pro rodiče velmi těžké správně se rozhodnout. Bylo by prospěšné, aby se stát kvalitě zařízení denní péče pro děti raného věku více věnoval, aby bylo možné jejich porovnání, či vyloučení zařízení pro děti škodlivých. V některých zařízeních totiž mohou rizika značně převládat nad možnými pozitivy, a to i s ohledem na nevhodnou rodičovskou péči.

Ze získaných poznatků zjišťujeme, že je přínosné dítě zařadit do heterogenního uskupení dětí, pro pečující osobu je to však náročnější a zvyšují se tím i nároky na kvalitu zařízení.

3. Hledisko postavení rodin v ČR a ekonomických potřeb státu

Nakonec je důležité podívat se na problematiku zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice z hlediska postavení rodin v ČR a ekonomických potřeb státu. V této kapitole se tedy blíže zaměříme na sociální a hlavně rodinnou politiku. Z hlediska této problematiky je důležité zaměřit se na proměnu rodiny v historické souvislosti. Také vymezíme harmonizaci rodiny a zaměstnání v České republice a zaměříme se na roli sociální politiky.

3.1 Proměna současné rodiny a rodinná politika v České republice

V této kapitole se blíže zaměříme na problematiku rodinné politiky v České republice. Nejdříve si vysvětlíme, jaký je vlastně úkol rodinné politiky, nahlédneme do problematiky sociální podpory a na problém poskytování dotované či částečně dotované péče o děti. Pro pochopení dnešní situace se nejdříve zaměříme na proměnu rodiny v historickém kontextu, s čímž souvisí dnešní krize rodiny. Dále se budeme zabývat rodinou z hlediska zaměstnání. Také popíšeme problematiku harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a jakou v tom hraje roli sociální politika. Pro pochopení tohoto tématu se zaměříme na problematiku zajištění péče o malé děti, skloubení pracovního procesu s péčí o malé dítě, dále na téma ženy a domácí péče o dítě s následným problematickým návratem na trh práce, na sociální politiku a preferenci dnešních rodičů a na zaměstnavatele a jejich strategii harmonizace práce a rodiny z hlediska strategie pracujících rodičů. Také si shrneme informace o rodičovském příspěvku poskytovaném státem a zaměříme se i na slučitelnost profesních a rodičovských rolí. Danou problematiku shrneme nynějšími demografickými údaji z ČSÚ a MPSV a nakonec se dnešní sociální politiku pokusíme zhodnotit.

Díky těmto poznatkům nám bude jasnější, proč rodiče zařazují batolata do zařízení denní péče, a to jak z jejich hlediska, tak z hlediska státu.

3.1.1 Proměna rodiny

Je důležité definovat pojem rodina a blíže vymežit její proměny v historickém kontextu.

„Pro sociální úřady jsou „rodiny“ malé skupinky, které žijí společně kolem jednoho nebo několika dětí bez ohledu na to, s kým jsou příbuzné.“¹²⁸

Podle Pedagogického slovníku je rodina definována jako: *"Nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. V posledních desetiletích se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také nevlastí a náhradní. Současné pojetí směřuje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství, žijícího ve vlastním prostoru - domově, uspokojující potřeby, poskytujících péči a základní jistoty dětem. Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární."¹²⁹*

V České republice je ochrana rodiny garantována Listinou základních práv a svobod z 9. 1. 1991.

Na rozdíl od dnešní doby se v historii zvyšovala porodnost, a to i přes značnou chudobu poválečných zemí. Tzv. baby boom, kdy se v někdejším Československu prudce zvýšil index porodnosti, v roce 1946 dosahuje na 3,2 dětí na ženu. Porodnost stoupala u žen mladších 24 let a naopak u starších 30 let prudce klesala. (Pro srovnání: úhrnná plodnost v roce 2015 v ČR je 1,57 dítěte na matku.)¹³⁰

Od konce 60. let začíná být manželství napadáno jako instituce, která neposkytuje ženám rovnoprávnost.

Pracovní doba se však matkám nezkracuje, jsou čím dál více unavené. Výmluvné jsou výzkumy, které se prováděly ve Francii v roce 1947, kdy matka dvou dětí pracovala v domácnosti týdně 80 hodin a tří pak 86 hodin. V roce 1958, kdy nevybavenost domácnostní klesala, to poté bylo 77,7 hodin u matky dvou dětí a u matky

---

¹²⁸ SULLEROT, Évelyne. *Krise rodiny*. Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Karolinum, 1998; s. 55.

¹²⁹ PRŮCHA, J., *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009; s. 248.

¹³⁰ Srov. Český statistický úřad [online]. Úhrnná plodnost podle krajů v letech 2001- 2015-2016-12-12. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/32853427/1301181611.pdf/6c791eeb-f172-485f-9375-442bdc06bbdf?version=1.0>>.

tří dětí 83,2 hodin. Pokud chodí matky ještě do práce, zanedbávají práci v domácnosti a děti svěřují matce či sousedce, poté pracují 84 hodin týdně.

V roce 1955 nejsou splněny plány 5. pětiletky na výstavbu jeslí a mateřská dovolená se rázem prodlužuje na 112 dní, životní podmínky však zlepšeny nejsou. Rodiny projevují známky špatného zdravotního stavu a útrap ve všech východních zemích. A to z důvodu, že komunistické režimy podcenily obtížnost skloubení péče o početnou rodinu, špatně vybavených domácností a těžkého zaměstnání.

V Československu se od padesátých let prudce navyšuje počet rozvedených manželství. Soudy však většinu žádostí zamítají. Rozvodovost stoupá i nadále, a to až do současnosti. (V roce 1950 byl index rozvodovosti pouze 10 %, v r. 1970 je již na 25 %. Tato tendence má momentálně klesající charakter, kdy v roce 2010 byla úhrnná rozvodovost 50 % a v roce 2016 to je již 45 %.)¹³¹

Prorodinná Evropa (1956) navrhuje jesle, a to díky ovlivnění doktorem Spockem („*dítě vychovávané v kolektivu bude chřádnout jako oběť hospitalismu*“) a i díky hluboké politické reakci, kdy péče o nemluvňata v jeslích až příliš připomíná hitlerovské jesle, nebo kolektivizaci dětí v Sovětském svazu, což mají lidé stále v paměti.

Postupně se západoevropská rodina přeorientovává na spotřební jednotku – přijímá konzumní způsob života. Od 70. let se začíná dbát na individualitu dítěte, která jde mnohdy nad individuality rodičů, rodinná disciplína upadá, liberalismus vládne výchově. Rodina přestává být autoritativní, i autorita otce postupně mizí. K demokratizaci nedochází jen ve státě, ale i v rodině – dítě je na stejné úrovni jako rodič.

Od roku 1964 životní úroveň neustále stoupá. Začíná se využívat nové antikoncepce a tím se snadněji kontroluje porodnost, která stále klesá. V Československu klesá průměr na 1,7 dítěte na jednu ženu, vláda tak přijímá opatření pro zvýšení natality. Jedná se například o finanční ohodnocení, kdy je zvýhodněno narození druhého a třetího dítěte. Díky tomu počet narozených dětí začíná stoupat.

Individualismus dále roste. Základní buňkou společnosti již není rodina, je to jednotlivec. Žena se stává rovnoprávným autonomním právním subjektem.

Po roce 1973 klesá míra sňatečnosti u mladých lidí až o 50 %. Mladí lidé se již nemusí obávat budoucnosti a i předmanželská sexuální zkušenost je běžná, neprovdané

---

¹³¹ Srov. Český statistický úřad [online]. Úhrnná rozvodovost v letech 1950-2016—2017-06-12. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: < <https://www.czso.cz/csu/czso/uhrna-rozvodovost-v-letech-1950-2016>>.

ženy se chrání antikoncepčními pilulkami, a tak většinou ani nedochází k nutnosti brzkého sňatku z důvodu těhotenství, jako to bylo dříve.

Kolem roku 1980 se pokles sňatečnosti ještě více prohlubuje, hlavně u osob mladších 30 let. (Procento nesezdaných mužů ve věku 25—29 let postupně stoupá z 23,3 % v roce 1980 na 29,9 % roku 1993, procento doposud svobodných žen ve věku 25—29 let stoupá z 8,9 % v roce 1980 až na 12,6 % v roce 1993. Také stoupá průměrný věk novomanželů.) Tyto údaje můžeme porovnat s novější statistikou, kdy průměrný věk při uzavření prvního manželství byl v roce 2015 v naší republice u mužů 31,6 let a u žen 28,8 let, v roce 1995 to bylo u mužů 25,5 let a u žen 22,8 let.¹³²

Dále první sňatky v roce 2016 probíhaly u žen v letech 16—19 v 0,9 %, v 20—24 letech 16 %, 25—29 letech 44 %, 30—34 letech 25,8 %, 35—39 letech 9,5 %, 40—44 letech 2,6 %, 45—49 letech 0,6 % a 50 a více letech 0,4 %. U mužů tomu potom bylo v letech 16—19 v 0,2 %, v 20—24 letech 7,5 %, 25—29 letech 32,9 %, 30—34 letech 33,2 %, 35—39 letech 17 %, 40—44 letech 6,1 %, 45—49 letech 1,6 % a 50 a více letech 1,5 %.¹³³

Nakonec nastává odmítání svazku a společné soužití milenců „bez závazku“. Tento nový fenomén trvale destabilizuje rodinu jako instituci. Milenci touží po vlastní autonomii. Ženy chtějí setrvat u svého povolání, mít vlastní bankovní konto, nevázat se, touží po svobodě v rozhodování. Díky nesezdanosti je jednodušší se rozejít, přestat na vztahu pracovat, pokud se objeví nějaký problém. Jan Trost v roce 1987 přiznává že: „*míra rozchodů je u volných soužití mnohem vyšší*“.¹³⁴

Kolem roku 1975 dochází ve všech evropských zemích ke vzrůstu počtu brzkých rozvodů – do sedmi let od uzavření manželství. V roce 2016 se mají statistiky takto: při déle trvání manželství kratší než jeden rok je to 0,8 % rozvodů, 1—4 let 16,0 %, 5—9 let 22,9 %, 10—14 let 17,4 %, 15—19 let 13,6 %, 20—24 let 11,9 %, 25—29 let 9,4% a 30 a více let 8,0 % rozvodů.¹³⁵

Už od roku 1965 roste počet dětí narozených mimo manželství (v České republice roku 1965 12,7 %). V roce 1964 započal v Evropě rozklad nukleární rodiny.

---

¹³² Srov. Český statistický úřad [online]. Obyvatelstvo — 2017 -08-31. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf>.

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Srov. TROST, Jan. „*Stabilité et transformations de la famille*“, in La Famille dans les pays développés, permanences et changements, séminář Mezinárodní unie pro vědecký výzkum populace, Vaucresson, 1987. Vydal v roce 1990 INED a UISP pod vedením France PRIUXOVÉ; s. 33.

¹³⁵ Srov. Český statistický úřad [online]. Obyvatelstvo — 2017 -08-31. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/45709978/300002171125.pdf/3993e762-78c2-4b37-ada3-6cbfae32424f?version=1.0>>.

Po roce 1984 nastává v Evropě nový rodinný režim, atomizuje se rodina, tento jev je u nás patrný dodnes.¹³⁶

Pokud shrneme proměny podoby rodin a rodinného chování, můžeme říci, že faktory, které toto ovlivňovaly, byly založené hlavně na prosazování volnosti při uzavírání manželství (preferenci lásky oproti ekonomickým důvodům), na růstu úrovně kvalifikace a vzdělání žen (a růstu podílu na trhu práce), také na lepší možnosti rozvodů, dále na rozvoji osobních práv a demokracii (uplatnění práva žen, rozšíření antikoncepce, liberalizace potratů...), na prodlužování délky života, a také na snížení plodnosti.¹³⁷

Tedy i v naší dosavadní moderní společnosti jsou patrné jasné změny v instituci rodiny. Mění se prolínání veřejného a soukromého života rodiny. Také existují jiné formy partnerského soužití, nastává pluralizace. Mění se i chápání v hodnotě dětí a jejich individuality. Významný je dlouhodobý trend v poklesu porodnosti. Dochází i k proměnám na trhu práce a k rovnocenné účasti žen v pracovním procesu.

Mění se hodnoty rodiny, kdy je velmi důležité materiální zajištění, blahobyt. Díky změnám na pracovním trhu však nastává značná nejistota a velké nároky na individuální schopnosti jednotlivce. Výdrž a nasazení je důležitým znakem naší doby pro uplatnění na dynamickém trhu práce (tzv. svět sítí). Díky tomu tak vyvstává otázka kam s dětmi, pokud si chce žena udržet stávající pracovní pozici, která se bude jen těžko získávat zpět.

3.1.2 Rodina a rodinná politika

V dnešní společnosti je spotřeba významný prvek v rodinném životě, tento fakt je podněcován reklamou a spotřební výrobou. Rodina si i v dnešní době stále udržuje emocionální a zabezpečovací funkci, jež jsou institucemi nezastupitelné. Funkci vzdělávání a výchovy však přejímají z větší části školské instituce. Zde se setkávají požadavky na sladění rodiny a práce s požadavky, které jsou formulované psychology a pediatry na péči o nejmladší děti a jejich umístování do institucionálního zařízení denní péče.¹³⁸

V naší společnosti je zaměstnání většinou v protikladu s rodinným životem. V rodině existují různé životní přechody, se kterými se musí vypořádat. Jedním z nich

---

¹³⁶ Srov. SULLEROT, Évelyne. *Krise rodiny*. Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Karolinum, 1998; s. 7–60.

¹³⁷ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 383.

¹³⁸ Tamtéž; s. 385.

je i příchod dítěte, odchod na rodičovskou dovolenou a následné znovu nastoupení do pracovního procesu. Toto období může být finančně velmi problematické a zatěžující. Tuto situaci se snaží alespoň částečně zmírňovat rodinná politika.

V rámci Evropské unie se kompetence rodinné politiky přenechávají na jednotlivých státech. Jejím hlavním cílem je zmírňování narůstajících nákladů na rodinu. Mezi nástroje, které se k dosažení cílů používají, patří především přímé peněžní transakce a nepřímé poskytování slev, finanční pomoci, výhod apod.

Jedním z cílů může být také slučování rodinné funkce a zaměstnání. To může být nástrojem personálních politik, tedy například flexibilita pracovního času apod.¹³⁹

Rodinná politika se snaží rodinám finančně pomoci například formou **rodičovského příspěvku**. Mateřský, později rodičovský příspěvek byl do systému společenské pomoci rodinám s dětmi jako dávka zaveden 1. července 1970, a to formou mateřského příspěvku. To mělo za cíl zlepšení sociální situace rodin v období, kdy matka nemohla pracovat. Zavedením mateřského příspěvku nastal zásadní obrat v pojetí podpory rodin. Stát tímto rezignoval na zásadu institucionální péče o děti raného věku, jak byl uplatňován od začátku padesátých let. Výše příspěvku se odvíjela od počtu dětí do dvou let věku. Potupně se částka zvyšovala. Od roku 1987 byla prodloužena doba o jeden rok, tedy do tří let věku dítěte. A to se záměrem zastavení poklesu porodnosti. Od roku 1990 se na doporučení odborníků v reakci na pokles porodnosti přistoupilo k další změně, a to ke zrovnoprávnění matky a otce při výchově. Tím došlo ke změně názvu na rodičovský příspěvek (dříve mateřský).¹⁴⁰

Pro volbu strategie sladění rodiny a zaměstnání dále pomáhají zaměstnavatelé, a to například tím, nakolik umožní zaměstnání rodičům pečujícím o závislé děti (synchronizace zaměstnání a rodiny – termín M. Kohliho 1997). Dle Kohliho je nutné integrovat časové dimenze rodiny a práce. J. Gershuny (2003) zjišťuje prohlubování genderových rozdílů při rozhodující změně po narození prvního dítěte.

Pokud se podíváme na vztah budování profesní kariéry a bezdětnosti, můžeme vidět prokazatelnou roli vlivu dosaženého vzdělání a (ne)realizaci rodičovství pokud jedinec buduje svou kariéru (analýza probíhala ve studii Keizer et al. 2007), také ukazuje vliv na stabilitu kariéry a bezdětnosti, kdy u žen vysoká kariéra znamená žádný potomek a u mužů je tomu naopak. Vliv na počet dětí má také dosažené vzdělání ženy. Mezi subjektivní determinanty však vždy patří osobní hodnotová měřítka.¹⁴¹

---

¹³⁹ KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 385.

¹⁴⁰ Tamtéž; s. 388–390.

¹⁴¹ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 9–51.

Z hledisek, která se uplatňují při rozhodování mezi rodinou a zaměstnáním existují v našem prostředí stále genderové rozdíly pro profesní uplatnění na trhu práce. Ženy mají ve svém hodnotovém žebříčku vždy na prvním místě potřeby rodiny. Ženy jsou po celou dobu rodinného cyklu nuceny k rozhodnutí skloubit pracovní a rodinný život, pro muže tato oblast překážku nepředstavuje.¹⁴²

Pro srovnání můžeme uvést nynější statistiky nezaměstnanosti, kdy počty nezaměstnaných žen převažují v celém období od roku 1993—2016 nad počty nezaměstnaných mužů. V současnosti je to 52,5 % žen ku 47,5 % nezaměstnaných mužů. V roce 2016 nemělo žádné zaměstnání 111 tisíc ekonomicky aktivních žen a 101 tisíc ekonomicky aktivních mužů. Vývoj počtu nezaměstnaných od roku 2013 klesá (v roce 2013 to bylo 8,3 % nezaměstnaných žen a 5,9 % mužů; v roce 2016 vykazovalo nezaměstnanost 4,7 % žen a 3,4 % mužů), avšak jak již bylo uvedeno, mezi nezaměstnanými ve všech letech celkově převažují ženy.¹⁴³

Dále pokud se zaměříme na vývoj průměrné a mediánové mzdy podle pohlaví, mzdy v posledních letech rostou pouze mírně, a to jak u mužů, tak i u žen. (Mediánová mzda představuje reálnou, extrémními hodnotami nezakreslenou střední hodnotu mezd jednotlivých zaměstnanců.) K většímu růstu dochází až v roce 2016, kdy průměrná mzda dosáhla úrovně přes 29 000 Kč. Reálná – mediánová hodnota mezd činila téměř 25 000 Kč. Mzdy žen jsou trvale nižší než u mužů, absolutní rozdíl platu mužů a žen se pohybuje kolem 15,4—16,2 %.

Ženy vydělávají méně než muži, bez ohledu na úroveň vzdělání. Nejvyšší rozdíly v roce 2016 jsou u středoškolsky vzdělaných bez maturity (27 % rozdíl mezi platem muže a ženy). Taktéž u vysokoškolsky vzdělaných osob můžeme vidět velký rozdíl u platu mužů a žen. V případě pětiletého a vyššího ukončeného studia na vysoké škole překračuje rozdíl 23 %. Nejnižší rozdíly jsou v případě středoškolského vzdělání s maturitou – 17,4 % v neprospěch žen.¹⁴⁴

Pro posílení slučitelnosti profesních a rodičovských rolí je důležité posílení pozice muže, tedy otce v rodině a jeho zapojení při péči o dítě, to se v naší společnosti stále více děje. Tato vyšší účast mužů na aktivitách v rodině by měla být signálem pro zaměstnavatele, že žena nemusí zajišťovat veškerou péči o děti sama, ale je přirozeně zastupitelná druhým partnerem. Takovéto uspořádání by mohlo vést ke ztrátě

---

¹⁴² Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 9—51.

¹⁴³ Srov. Český statistický úřad [online]. Ženy a muži v datech — 2017—2017-12-29. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/45709986/30000417k4.pdf/1beccd20-9c55-42c2-bba1-cedb2c960f90?version=1.1>>.

¹⁴⁴ Tamtéž

diskriminačního charakteru firem při přijímání zaměstnanců i při rozhodování o profesním růstu zaměstnanců stávajících.¹⁴⁵

Prvky podporující slučitelnost profesní a rodičovské role se vyskytují již v zákoníku práce, kde je definována řada nástrojů pro podporu. Jednak mezi ně patří pracovní volno, práce doma, úprava pracovní doby, ale i zákazy některých prací, či přestávku pro kojení apod.¹⁴⁶

Díky získaným poznatkům můžeme tvrdit, že vytváření institucionálních podmínek na zlepšení skloubení zaměstnání a rodiny (např. zrovnoprávní žen a mužů, institucionální zařízení pro péči o malé děti...) samo o sobě nepostačuje, je nutné změnit subjektivní přístup k pracovním a rodinným rolím mužů a žen a tedy uplatnitelnosti těchto podmínek. Zaměření rodinné politiky na rodiny s malými dětmi založenými pouze na finanční podpoře rodiny také nepostačuje, neodpovídá vyjadřovaným potřebám rodiny.¹⁴⁷

Z výše uvedeného vyplývá skutečnost protikladu práce a rodinného života. Je důležité dojít k harmonizaci tohoto stavu. K takovému pokusu dochází ve strategiích sladování rodiny a zaměstnání, a to zejména žen - matek. Skloubení rodinného života a práce je však složité, je nutné vytvořit lepší institucionální podmínky pro zlepšení harmonizace rodiny a práce. Rodiče si žádají finanční ohodnocení za péči o své děti. Respektive lepší finanční ohodnocení za péči o potomky je jiná cesta, než cesta financování institucionální péče pro děti raného věku. Na trhu práce je také stále patrná genderová nevyváženost. Rodinná politika finančně přispívá rodinám například rodičovským příspěvkem. Pro to, aby se účinně podařilo slučovat profesní a rodičovské role je důležité také posílit pozici muže, ti jsou stále při péči o dítě diskriminováni. Posílení role muže v péči o dítě by mohlo ženám pomoci k lepšímu postavení na trhu práce, kdy by se ztratil diskriminační charakter při přijímání na pracovní pozice.

---

¹⁴⁵ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 396–397.

¹⁴⁶ Tamtéž; s. 396–397.

¹⁴⁷ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 57.

3.1.3 Rodinná politika a sociální politika

V moderní rodinné politice za rodinu považujeme soubor společně bydlících a také hospodařících manželů, či partnerů, a to s dítětem či bez dětí. Dále také jednoho rodiče s dítětem či dětmi. Nejvýznamněji jsou podporovány takové rodiny, v nichž jsou přítomny ekonomicky závislé děti.¹⁴⁸

Pokud chceme definovat rozdíl mezi rodinnou a sociální politikou, pak **rodinná politika** představuje aktivity a opatření podporující rodinu. Zasahuje do více veřejných oblastí života společnosti, například do trhu práce, školství, bydlení. Je soustředěna na podporu rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí, nezasahuje do vnitřního života rodin. Mezi stěžejní oblasti, na které se rodinná politika v ČR současné doby zaměřuje, patří podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin (finanční zajištění rodin, sloučení práce a rodiny, služby pro rodiny, finanční a nefinanční podpora rodičovské péče o děti), dále podpora všestranně vyhovujících rodinných a rodičovských kompetencí, podpora rodin se specifickými potřebami, podpora institutu manželství a jeho společenské prestiže a podpora všech subjektů podporujících rodinu. Cílem rodinné politiky je vytvořit ve společnosti prostředí celkově přátelské k rodině, a to legislativní i nelegislativní cestou. Konkrétně vytváří podmínky pro fungování rodin a všestranně je podporuje, usiluje o odstranění překážek, kterým jsou rodiny vystaveny, a které ohrožují jejich stabilitu. Posiluje vědomí rodinných hodnot v celé společnosti a posiluje vlastní zodpovědnost rodičů a členů rodin navzájem.¹⁴⁹

Úkolem rodinné politiky je tedy ochrana rodiny a manželství, jejím cílem je vytváření podmínek pro optimální sladování pracovních a rodinných povinností rodin s malými dětmi. Vytváří přátelské, bezpečné prostředí pro mladé rodiny, kdy poskytuje možnost svobodné volby toho, zda mít děti, kdy a kolik. Způsob podpory rodinné politiky je efektivnější než samotná krátkodobá populační opatření.¹⁵⁰

Pokud se zaměříme na směřování rodinné politiky, pak ve své publikaci Sylva Höhne cituje MPSV (rok 2016 a:1), kdy cílem rodinné politiky je “...zlepšit postavení rodiny ve společnosti s ohledem na demografickou, sociální a ekonomickou situaci.” Poukazuje na fakt, že diskuze odborné veřejnosti o směřování rodinné politiky probíhá hlavně s důrazem na vytvoření vhodných podmínek, které by umožňovaly svobodnou

---

¹⁴⁸ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 381.

¹⁴⁹ Srov. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Rodinná politika — 2008. [cit. 2018-02-17]. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf>.

¹⁵⁰ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 30.

volbu formy rodinného soužití i rozhodování o rodičovství a následně i harmonizaci rodinného a pracovního života.¹⁵¹

Za posledních dvacet let nastal odklon od vysoké a časně sňatečnosti a plodnosti (vstup do manželství kolem 21. roku). Díky postupným změnám došlo u české společnosti k větší toleranci rodičů nesezdaných, k mateřství svobodných žen, i k registrovanému partnerství.¹⁵²

Sociální politika na rozdíl od té rodinné řeší soustavné a cílevědomé změny, udržení a fungování sociálního systému. Jde o státní příspěvky, které slouží k dosažení sociální jistoty a spravedlnosti občanů. Cílovou skupinou jsou potřební lidé – ti, kteří nejsou schopni dosáhnout potřebného zabezpečení pro sebe a osoby, za které jsou odpovědní. Státní příspěvky se získávají přerozdělováním peněz daňových poplatníků a příspěvovatelů.

Česká republika podporuje přímo rodiny s malými dětmi, a to formou finanční podpory vyplácené ve formě dávek. Jedná se o příspěvky v mateřství či otcovství, o jednorázovou dávku porodního, rodičovské příspěvky a přídavky na dítě. Také existují nepřímé sociální podpory, mezi něž patří daňové úlevy různého typu (ty rozebereme v jiné kapitole).

V dnešní době stát rodičům umožňuje vybrat, jak dlouho chtějí se svým dítětem zůstat na rodičovské dovolené. Ve srovnání se zahraničím má Česká republika nejdelší období, ve kterém mohou rodiče čerpat nárok na peněžitou dávku v mateřství. Placenou mateřskou dovolenou máme 28 týdnů. Poté matka či otec čerpají **rodičovský příspěvek** až do výšky 220 000 Kč (a to 2—4 roky). Podmínkou pro získání tohoto příspěvku je celodenní péče o dítě, ta je splněna pouze za předpokladu, kdy dítě mladší 2 let navštěvuje zařízení denní péče v rozsahu nepřevyšujícím 46 hodin za měsíc. Příspěvek vyplácí Úřad práce ČR. (Rodičovský příspěvek a peněžitá pomoc v mateřství jsou dvě různé dávky, které mají jiné podmínky vyplácení a hradí je rozdílné úřady.) Nárok na rodičovský příspěvek neztrácí rodič, který pracuje, je pouze důležité, aby dítě mělo zajištěno řádnou a celodenní péči.¹⁵³

Rodičovský příspěvek patří mezi jednu z finančně nejnákladnějších dávek pro stát (např. v roce 2015 to bylo 22,5 mld. Kč – což jsou dvě třetiny z celkových výdajů na státní dávky sociální podpory).¹⁵⁴

¹⁵¹ Srov. *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26].

¹⁵² Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 30.

¹⁵³ Tamtéž; s. 30.

¹⁵⁴ Srov. *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26].

Článek publikovaný na stránkách ČSÚ vydaný v odborném časopise *Demografie* poukazuje na to, že také vývoj porodnosti souvisí s počtem vyplácených dávek. Počty živě narozených dětí se výrazně snižují, to bylo uvedeno již v textu výše. V letech 1990 to bylo zhruba 130 tisíc, kdy v roce 2001 došlo ke snížení až k hranici 90 tisíc. Po roce 2001 se počty pomalu navyšovaly, kdy v roce 2008 to bylo zhruba 120 tisíc dětí. Nastává stále větší posun rodičovství do vyššího věku (od roku 1990 vzrostl o 5,2 let z 24,8 na 30 let v roce 2015). Také se mění i interval mezi narozením jednotlivých dětí. Průměrný interval mezi narozením prvního a druhého dítěte byl v letech 1992 3,8 let, v roce 2000—2008 na 5,2—5,3 roky a v roce 2012—2014 to bylo mezi 4,4—4,5 roky.¹⁵⁵

Zvýšený zájem rodinné politiky dnešní české společnosti patří hlavně nízké porodnosti a stárnutí populace. Také se mění struktura rodin, kdy je tradiční rodina (založena na manželském soužití), doplňována novými formami, jako je například registrované partnerství, nesezdané soužití, rozvolnění vztahů v rámci rodin apod.

Mezi hlavní témata dnešní doby se dostává sladění rodinných a pracovních povinností rodin. V České republice stát příliš nepodporuje kratší pracovní úvazky. Také chybí dotované služby pro péči o děti do tří let. Dnešní mladí rodiče mnohdy neseženou pomoc u prarodičů a nenalézají tak kvalitní péči o své děti po dobu, kdy musí chodit do práce. Mladé rodiny s dětmi, kde do práce dochází pouze muž a žena zůstává s dítětem na mateřské dovolené, mohou být ohroženy příjmovou chudobou.¹⁵⁶

Poskytování dotované či částečně dotované péče o děti

Pro sladění pracovního a rodinného života je pro rodiče malých dětí důležitá nabídka zařízení denní péče o děti. Například Sokačová upozorňuje, že „páteří systému nerodičovské péče“ je v dnešní době síť mateřských škol, zde jsou umístovány již dvouleté děti. Dále je péče o děti raného věku zajišťována soukromým sektorem, či neziskovými organizacemi, či pod MPSV (Dětské skupiny), rodiče také využívají hlídacích služeb. Problémem umístování dětí do jiných zařízení než státních MŠ je jejich velká finanční náročnost. Ve veřejných MŠ se úplata za měsíc pohybuje kolem 500 Kč, ale v soukromých zařízeních částka narůstá od 2 500—5 000 Kč i více za měsíc. U dětí raného věku se může měsíční poplatek pohybovat až kolem sumy 10 000—15 000 Kč i více.

¹⁵⁵ Srov. *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26].

¹⁵⁶ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 30.

Velká finanční náročnost, nebo i samotná absence zařízení je tak velkým problémem pro umístění dětí, a tak i zařazení rodičů do pracovního procesu.

V současné době není takovýmto zařízením věnována patřičná pozornost a nejsou dostatečně dále rozvíjeny a podporovány státem. Jedním z problémů může být také to, že zařízení spadají pod gesci různých ministerstev.¹⁵⁷

Ze zjištěných poznatků vyplývá nutnost větší státní angažovanosti do této problematiky, a to i přes státní sociální podporu občanů. Díky ohrožení příjmovou chudobou se stále více rodičů snaží o brzký návrat do pracovního procesu a řeší otázku kam s dětmi. Státní politika se snaží sladit pracovní a rodinný život, pro to jsou velmi důležité nabídky zařízení denní péče o děti raného věku. Ty stát v dostatečné míře neposkytuje, jejich finanční náročnost je pro mnohé rodiny (v případě kvalitních soukromých zařízení) velmi vysoká, bylo by tedy vhodné, vzhledem k nastavení státní politiky, aby došlo k dotacím od státu a vůbec větší státní angažovanosti a zřízení zařízení státních.

Prozatím stát podporuje rodičovský návrat na trh práce například tím, že rodičovský příspěvek vyplácí, i pokud rodič pracuje, stačí, pokud má zajištěnou řádnou celodenní péči. I přes to, že z pohledu státní politiky je zabezpečení kvalitních a cenově dostupných zařízení denní péče vnímáno jako řešení situace skloubení rodičovské role a pracovního procesu, tak stále nejsou zřizovány žádné státní zařízení denní péče o batolata.

3.1.4 Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky

V dnešní společnosti je od žen vyžadována jak vyšší fertilita, tak současně i zaměstnanost, díky tomuto faktu se zvyšuje nutnost umístování dětí ve stále mladším věku do zařízení denní péče. Již se stává normou, že mladí lidé budou současně realizovat pracovní profesi i zakládání rodiny.

Rodinná politika se stále více odklání od úhrady nákladů na výchovu dítěte, nebo pro-populačních opatření. Zaměřuje se více na opatření pro napomáhání zlepšení možností rodičů v pracovním procesu a sladování péče o děti a zaměstnání.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Srov. SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016; s. 34.

¹⁵⁸ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 63–65.

V historii rodinná politika směřovala spíše k přenesení péče o děti do rodin (r. 1989), genderovou rovnost však nepodporovala. Tento postkomunistický model rozvíjel sítě institucí péče o děti ve věku od 3—6 let, rodičům umožňoval dostatek dávek a dlouhou rodičovskou dovolenou a také se zde objevovala vysoká zaměstnanost žen. Stát v tomto období poskytoval vysoké dávky při přítomnosti dětí v rodině a téměř bezplatné služby pro péči o děti mladší tří let i 3—6 let. Veřejné služby pro péči o děti do tří let však v té době nebyly příliš využívány, před rokem 1990 to byla asi čtvrtina dětí docházejících do zařízení.¹⁵⁹

Po roce 1989 se mění podmínky trhu práce a po ukončení rodičovské dovolené může být problematické vrátit se do původního zaměstnání, nastává i nejistota dalšího uplatnění na trhu práce, tento problém můžeme pozorovat doposud. Roku 1995 byla posunuta doba rodičovského příspěvku až do 4. roku dítěte, současně se omezily možnosti institucionální péče pro děti do 3 let věku.¹⁶⁰

Pečovatelské závazky rodičů jsou dnešní dobou hodnoceny jako sociální rizika zvyšující sociální nejistoty ve vztahu k trhu práce. Z tohoto hlediska harmonizaci rodiny český stát chápe jako osvobození členů rodiny od pečovatelských závazků (což nemusí být ta nejlepší cesta).

Sociální politika se snaží poskytovat rodinám vhodné možnosti svobodné volby při rozhodování ke vstupu na trh práce a v poskytování péče o děti, a to za účasti obou rodičů.¹⁶¹

Slučitelnost profesních a rodičovských rolí

Ze sociologických výzkumů vyplývá, že mladí lidé stále preferují tradiční institucionalizovanou formu manželství, i přesto se zvyšuje počet dvojic, které volí partnerskou formu soužití namísto manželství. V sociologických šetřeních mladá a střední věková generace udává přání mít dvě či více dětí, avšak skutečná míra porodnosti tomu neodpovídá. To vypovídá na nesoulad mezi představami mladých lidí a jejich reálným chováním.

Státní politika – má-li být úspěšná – musí z těchto příčin reflektovat své chování. Pokud budeme vycházet z premisy, že předpokladem zvýšení porodnosti je stabilní rodinné prostředí, měl by stát najít způsoby, jak stabilitu rodin podpořit.¹⁶²

---

¹⁵⁹Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 65—70.

¹⁶⁰Tamtéž; s. 70—76.

¹⁶¹Tamtéž; s. 76—79.

¹⁶²Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 395.

Pro další srovnání můžeme uvést informace z článku publikovaného na stránkách ČSÚ vydaného v odborném časopise Demografie. Ten informuje o **preferenci rodičů v oblasti zajištění péče o děti a pracovního uplatnění** (analýzy probíhaly v letech 2014—2016). Z řady empirických studií vyplývá rozdílnost preference s věkem rodičů. Ze získaných dat můžeme pozorovat výhradně dominující **volbu rodičovské péče** o dítě do dvou let věku. Zájem o zajištění jiné než rodičovské péče se od dvou let postupně zvyšuje, kdy od třetího roku dítěte začíná výrazná snaha dítě umístit do mateřských škol, či jiných zařízení. Nerodičovská péče je v tomto věku ale většinou preferována pouze částečná, příležitostná a necelodenní.¹⁶³

Dále i analýza mezinárodního šetření ISSP od Šalamounové a Hamplové dokládá podporu dlouhodobé (do tří let věku) rodičovské péče o dítě, a to u všech vzdělanostních skupin respondentek.

S tím souvisí i **touha k nástupu na pracovní trh**. Do dvou let věku se u respondentů projevuje spíše touha nepracovat, postupně se začíná objevovat zájem o příležitostné práce, či o práci na zkrácený úvazek. S dítětem, které dosáhlo 3—4 let chce doma zůstat pouze menšina žen, i když by rády pouze zkrácený úvazek a plná pracovní doba se pro ně nezdá být jako vyhovující. Jak již bylo výše v textu uvedeno, preference flexibilních pracovních příležitostí je v praxi velmi obtížně realizovatelná.¹⁶⁴

Pro další srovnání můžeme uvést statistiky ministerstva školství, kdy byl zjištěn vyšší zájem rodičů dětí mladších tří let o docházku do MŠ, kdy od školního roku 2012/2013 se podíl dvouletých v MŠ zvýšil na 40 % (podíl všech dětí v daném populačním ročníku).¹⁶⁵

Další statistiky ukazují na zvyšování míry zaměstnanosti matek s malými dětmi, a to od roku 2008 až po současnost. Nejvíce je to patrné u žen ve věku 25—54 let s nejmladším dítětem ve věku 3—5 let. Můžeme pozorovat tendenci zvyšování zaměstnanosti žen s narůstajícím věkem dítěte. Míra zaměstnanosti žen s nejmladším dítětem ve věku školní docházky kolísá kolem 85 %, a to od roku 2013 doposud.

Avšak míra využívání částečných úvazků se v posledních letech nijak nemění (v letech 2012—2014 to bylo kolem 18 %). Zájem o zkrácenou pracovní dobu u žen ale stále přetrvává.¹⁶⁶

Ze získaných poznatků můžeme usoudit na normu dnešní doby, kdy mladí lidé současně zakládají rodiny i budují svou pracovní profesi. Rodinná politika České

---

¹⁶³ Srov. *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26].

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž

republiky se již odklání od úhrady nákladů na výchovu dítěte, ale snaží se zlepšit možnosti rodičů v pracovním procesu a sladění jejich péče o děti se zaměstnáním. Stát harmonizaci rodiny a práce vidí jako cestu osvobození členů rodiny od pečovatelských závazků. Tedy přenechání péče zařízením a vysláním rodičů do pracovního procesu. Mladí lidé však stále preferují tradiční formu rodiny, a tak jsou preference rodiny a státu v nesouladu. Státní politika by měla více dbát na stabilitu rodinného prostředí a najít způsoby, jak jí podpořit.

3.1.4.1 Skloubení pracovního procesu s péčí o malé dítě

Za předpokladu, že oba z rodičů chtějí, či jsou nuceni pracovat, musí se nutně zabývat otázkou, jak skloubit péči o děti se zaměstnáním. Existuje několik možností. Rodiče mohou přerozdělit péči o děti mezi sebe v případě práce doma, či na zkrácený úvazek, nebo zapojit další osobu či instituce.

Rodinná politika disponuje různými nástroji pro podporu rodin při péči o malé dítě. Přímá podpora může být díky pojetí zákonné normy o státní sociální podpoře realizována individuálně s ohledem na sociální situaci rodin. Rozhodující iniciativa vždy patří rodině. Stát pouze organizuje sociální solidaritu.¹⁶⁷ Státní sociální podpora je poskytována ve formě dávek, a to **přímou podporou**, kdy o ně občan musí požádat na úřadu práce. Dávky jsou poskytovány bez ohledu na výši příjmu. Konkrétně se jedná o rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče a pohřebné. Ostatní dávky jsou závislé na výši příjmu žadajícího (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné...)¹⁶⁸

Státní podpora je uskutečňována i ve formě odčitatelných položek daně z příjmu fyzických osob (**nepřímou podporou**). Ty mohou využívat pouze plátcí daně. Tyto daňové úspory nesnižují motivaci členů domácnosti k dosahování příjmů, mohou tedy mít pozitivní efekt na zaměstnanost (na rozdíl od těch dávek, které jsou závislé na výši příjmů).

Prvním daňovým zvýhodněním je sleva na dani na vyživované dítě, druhým odpočtem je sleva na manželku či manžela žijící s poplatníkem v domácnosti, a to pokud nemá vlastní příjmy přesahující stanovený limit. V rámci nepřímé podpory rodin by bylo možné uvažovat o další finanční podpoře rodin, například na vzdělání dětí, na

---

¹⁶⁷ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 391.

¹⁶⁸ Tamtéž; s. 392.

výdaje na volný čas dětí, výdaje za poplatky při umístění dítěte v institucionálním zařízení apod.¹⁶⁹

Sleva na dani za umístění dítěte v mateřské škole činí pro rok 2017 částku 11 000 Kč za rok (pro srovnání r. 2015 to bylo 9 200 Kč). Tato sleva na jedno dítě je však ohraničena částkou minimální měsíční mzdy.¹⁷⁰

Zajištění péče o malé děti

Dle výzkumu provedeného v roce 2008 Institutem pro výzkum reprodukce a integrace společnosti Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně se ukazuje, že až na malou část populace respondenti preferují péči o děti do tří let výlučně v rodině. Poté se u dětí mezi druhým a třetím rokem preference o péči mimo rodinu pohybuje mezi 10 %. Dále se mění situace, kdy mezi 3—4 rokem dítěte preferuje péči mimo rodinu třetina až polovina české populace a po 4. roku dítěte je to už 65 % až 75 %. Rozdíl ve vzdělání rodičů se rozlišuje až pro věk 3—4 roky dítěte, kdy vysokoškoláci preferují péči mimo rodinu silněji.¹⁷¹

Reálné zapojení žen s malými dětmi na trhu práce není příliš vysoké. Částečných pracovních úvazků je jen málo využíváno. Ženy se pohybují poměrně dlouho dobu mimo pracovní proces, pokud pečují o malé dítě do tří až čtyř let. Částečné úvazky v České republice dlouhodobě využívá jen asi 9 % žen. To může být jak z důvodu malého poskytování zaměstnanci, tak ve finančních problémech rodiny, kdy zkrácený úvazek není dostatečně finančně ohodnocen.¹⁷²

Z výše uvedeného můžeme pozorovat různé nástroje, kterými rodinná politika disponuje pro podporu rodin při péči o malé dítě a skloubení pracovního procesu. Státní podpora je poskytována ve formě dávek přímou či nepřímou podporou, kdy nepřímou podporu mohou využívat pouze plátcí daně, čímž rodiče podporuje pro zapojení do pracovního procesu a umožňuje jim získat finanční zvýhodnění oproti nepracujícím.

Dále můžeme vidět, že reálné zapojení žen s malými dětmi na trhu práce je nízké, to můžeme připisovat jak preferenci matek pečovat o děti doma, tak v jejich nevoli pro plný úvazek při péči o malé dítě a nemožnost sehnání úvazku částečného.

---

¹⁶⁹ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 393—394.

¹⁷⁰ Tamtéž; s. 398.

¹⁷¹ Tamtéž; s. 80.

¹⁷² Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 81—84.

3.1.4.2 Ženy a domácí péče o dítě s následným problematickým návratem na trh práce

V České republice, stejně tak jako v jiných post-komunistických zemích, si můžeme povšimnout specifického trendu veřejných politik. Ty v oblasti péče o dítě směřují k jejímu udržení uvnitř rodiny. Rodiče jsou vybízeni k dlouhodobému opuštění trhu práce a starání se o malé děti v domácím prostředí. Tento fakt je zajišťován nízkou úrovní nabídky formální institucionální péče o děti do tří let v kombinaci s rodičovskou dovolenou a rodičovským příspěvkem. Od tohoto trendu udržování péče o dítě v rodinném prostředí se u nás začíná upouštět díky nutnosti časného návratu matek do pracovního procesu.¹⁷³

Ve srovnání s ostatními zeměmi EU u nás máme nadstandardně dlouhou rodičovskou dovolenou, a to do tří let věku dítěte. Také je v naší republice oproti Evropě dlouhá doba pobírání rodičovského příspěvku, a to až do 4 let věku dítěte.¹⁷⁴

V České republice je díky legislativně zajištěné tříleté rodičovské dovolené umožněn následný návrat do minulého zaměstnání. Rodičovský příspěvek může trvat až do 4 let věku dítěte. Rodičovské příspěvky jsou však poněkud nízké, ve veřejné sféře je to 40 % průměrné mzdy. Po ukončení rodičovského příspěvku není návrat do minulého zaměstnání již legislativně umožněn.

Příliš dlouhá rodičovská dovolená je z hlediska šancí na nepřerušovaný návrat na trh práce pro osobu, která se o dítě stará, nevýhodnou. Rizika nezaměstnanosti se diferencují dle dosaženého vzdělání.

Data ČSÚ z roku 2005 „Výběrová šetření pracovních sil“ ukazují u žen s dětmi do tří let zaměstnanost nižší než 10 %, u matek dětí tříletých je to 30 %, u matek dětí čtyřletých a starších je to 70—85 %. Matějková uvádí průměrnou délku domácí péče o dítě 43 měsíců. U žen není výjimka být 5—6 let mimo trh práce. Minimální dobu rodičovské dovolené, tedy půl roku, využívá pouze 1—2 % žen (většinou vysoko kvalifikované), většina využívá plnou dobu tří let.

Postup matek v České republice se odlišuje od většiny vyspělých evropských zemí. U nás ženy dlouze přerušují kariéru, aby mohly pečovat o malé dítě, a poté se vrací zpět do zaměstnání na plný úvazek. Tento fakt (dlouhé přerušení kontaktu se zaměstnavatelem a přerušení sebevzdělávání — pokud se žena na mateřské dovolené

---

¹⁷³ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 175—200.

¹⁷⁴ Tamtéž; s. 200—204.

nesebevzdělává sama) může přispívat k horší pozici na trhu práce ve srovnání s muži, či ženami bezdětnými.

Po odchodu z rodičovské dovolené na trh práce se vykazuje vyšší nárůst nezaměstnanosti žen. Prokazuje se, že po návratu z tříleté rodičovské dovolené na trh práce roste podíl genderové nezaměstnanosti a to o 15 % v neprospěch žen. Z již výše uvedeného výzkumu (provedeného v roce 2008 Institutem pro výzkum reprodukce a integrace společnosti Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně) vyplývají obavy o znovuzískání práce po návratu z rodičovské dovolené. 40 % dotazovaných žen buď zaměstnání ztratilo, či se obávají o jeho ztrátu, 47 % žen se obává ztráty či ztratilo finančně výhodnou, či jinak zajímavou práci. Více tato rizika pociťují rodiče dětí ve věku 3—6 let. Zhoršení pozice na trhu práce se neobávají rodiče dětí do tří let věku, a to díky eliminaci rizik kvůli legislativní garanci pracovního místa, ženy si také rizika začínají uvědomovat až v přímé konfrontaci s pracovním trhem po absolvování rodičovské dovolené.¹⁷⁵

Při přechodu z rodičovské dovolené na trh práce se projevují různé faktory. Můžeme mluvit jak o interakci vnějších – systémových, tak individuálních nebo osobnostních faktorech. Problém se může vyskytovat také na lokálním trhu práce či v subjektivních podmínkách, jako jsou preference, aktuální ekonomická situace či postoje partnera.

Jak už bylo výše řečeno, vzdělanostní faktor žen hraje roli při návratu do pracovního procesu. V případě vysokoškolsky vzdělaných žen můžeme narážet na vyšší motivaci pro navrácení do zaměstnání již před třetím rokem dítěte, a to alespoň v podobě částečného úvazku. Tento fakt může být spojen s pocity soběstačnosti a nezávislosti, který v době rodičovské dovolené ženám chybí a snaží se ho znovu nalézt v pracovním procesu. Také se ženy obávají ztráty znalostí a dovedností spojených s dlouhou dobou mimo zaměstnání. Dle výše zmiňovaného šetření „Rodina, zaměstnání, vzdělání“ můžeme pozorovat, že respondenti nijak výrazně nepoptávali jesle, ty byly společně s placenou pečovatelkou teprve poslední vhodná varianta péče, a to díky nedůvěře v kvalitu těchto forem péče. Byla preferována péče v domácím prostředí alespoň do 2 let věku dítěte.¹⁷⁶

Jako další krok pro posílení kontroly diskriminace pečující osoby o dítě po návratu z rodičovské dovolené na pracovní trh je také posílení práva na částečný pracovní úvazek. A to přímou podporou firem v soukromém i státním sektoru. Z hlediska sladění

---

¹⁷⁵ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 84—87.

¹⁷⁶ Tamtéž; s. 175—204.

rolí profesních a rodičovských u obou pohlaví je důležité upravit také stávající stav ukotvený v zákoníku práce, kdy zaměstnavatel musí vyhovět ženám s malými a mladšími dětmi, pokud požádají o kratší pracovní dobu (Zákoník práce paragraf 156 odstavec 2 — ustanovení diskriminuje muže a znehodnocuje jeho pečující funkci v rodině).¹⁷⁷ Podíl mužů jakožto příjemců rodičovského příspěvku stále roste. V posledních letech se pohybuje kolem 1,8 % z celkového podílu.¹⁷⁸

Dále je v naší společnosti velmi významným negativním jevem špatné hodnocení omezené možnosti pružné pracovní doby — kdy si zaměstnanec sám může volit začátek a konec pracovní doby v jednotlivých dnech — tzv. volitelná pracovní doba. To ale může být podmíněno i charakterem vykonávané práce.¹⁷⁹

Jedna z bariér časnějšího návratu na trh práce může být nedostatek institucionálních zařízení denní péče pro děti mladší tří let, ale i stále převládající nedůvěra v kvalitu těchto zařízení. Další bariéra může být i dostupnost pracovních míst, kdy ženy požadují hlavně flexibilitu pracovního místa, či částečné úvazky. Také se můžeme setkávat s diskriminačním chováním na straně zaměstnavatelů (s malými dětmi se snižuje atraktivnost žen — zaměstnankyň pro zaměstnavatele).¹⁸⁰

Ženy se středoškolským vzděláním se odlišují od vysokoškolaček preferencí dlouhodobé péče o dítě v domácím prostředí, a to dobou tři až čtyři roky. Pro ženy je také velmi obtížné sladování vstupu do zaměstnání a jistoty přijetí dítěte do institucionálního zařízení denní péče.

Ženy vyučené a se základním vzděláním mají rodinu jako vysokou životní hodnotu. Dětem se nejčastěji chtějí věnovat až do 4. roku věku. Důvodem pro návrat na trh práce je hlavně finanční ohodnocení. Jinou formu péče, o děti mladší tří let věku, než v domácím prostředí příbuznou, či jinak známou osobou, neakceptují.¹⁸¹

Zrekapitulujeme skutečnosti důležité pro téma této práce: V minulosti se trend veřejné politiky uchyloval k udržení péče o dítě uvnitř rodiny a k preferenci opuštění trhu práce. To bylo zajištěno i nízkou úrovní nabídky formální institucionální péče o děti do tří let věku. V dnešní době se od tohoto trendu upouští a matky jsou nuceny k časnému návratu do pracovního procesu, hlavně kvůli finančním obtížím rodiny. Ze statistik můžeme vidět nevýhodnost dlouhého přerušení pracovního procesu z důvodu

---

¹⁷⁷ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 396—397.

¹⁷⁸ Srov. *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26].

¹⁷⁹ Tamtéž; s. 397—398.

¹⁸⁰ Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 175—204.

¹⁸¹ Tamtéž; s. 175—204.

rodičovské dovolené, zejména vzhledem k pracovnímu uplatnění matek. Po návratu z rodičovské dovolené na trh práce se vykazuje nárůst nezaměstnanosti žen.

Dnešní politika se snaží prosadit časný návrat na trh práce, avšak dle výzkumu je jedna z nejčastějších bariér nedostatek institucionálních zařízení denní péče pro děti mladší tří let a také nedůvěra rodičů v kvalitu zařízení. Stát však i přes to, že prosazuje časný návrat na trh práce, s touto problematikou nepracuje a o kvalitu zařízení se nezajímá, ani jejich vznik nijak nepodporuje.

Pro přechod do zaměstnání po rodičovské dovolené musíme také zohledňovat vzdělanostní faktor pečující osoby, kdy čím je žena vzdělanější, tím je přechod na trh práce časnější a méně problematický.

Pro posílení bezproblémového návratu na trh práce by bylo vhodné více podporovat částečné pracovní úvazky, a to přímou podporou firem ve státním i soukromém sektoru a podporovat možnosti pružné pracovní doby. Také by této situaci mohlo napomoci upravení zákona znehodnocujícího pečující funkci muže v rodině.

3.1.4.3 Zaměstnavatelé a jejich strategie harmonizace práce a rodiny z hlediska strategie pracujících rodičů

Zaměstnavatelům nejsou rodinné závazky zaměstnanců lhostejné, ale svou roli vidí pouze jako doplňující k opatřením státu a ostatních subjektů. Stát nemůže příliš ovlivňovat zaměstnavatele v oblasti vytváření podmínek na sladění rodiny a práce. Dle výzkumu, který uskutečnil Sociologický ústav AV ČR a Centrum pro výzkum veřejného mínění v roce 2003, zaměstnavatele jako významného aktéra pro vytváření vhodných harmonizačních opatření označilo pouze 8,30 % mužů a 7,1 % žen, kdežto stát označilo 24,4 % žen a 20,4 % mužů. Zaměstnanci tedy neočekávají přílišnou intervenci zaměstnavatelů v této oblasti.

Většina zaměstnavatelů (z uvedeného výzkumu až 74,5 %) uvádí, že je vhodné přizpůsobovat podmínky práce rodinným potřebám, jelikož to může dopomoci k vyšší identifikaci s firmou a tedy i k lepšímu vztahu k práci (a lepší finanční zisky). Avšak 25,5 % zaměstnavatelů uvádí, že tento postup je pro firmu velmi zatěžující a organizačně narušující.

Problém zařazování batolat do zařízení denní péče se souběžným nástupem do pracovního procesu by mohla vyřešit i **práce z domova**. V rámci šetření „Rodinné

potřeby zaměstnanců“¹⁸² je z pohledu většiny zaměstnavatelů však tato volba nejméně oblíbená a využívaná. Zaměstnavatelům přináší hlavně řadu nevýhod a mají tendenci tuto možnost spíše nenabízet (84,8 % firem) a této žádosti od zaměstnanců by 82,6 % zaměstnavatelů ani nevyhovělo. Obavy firem spočívají hlavně v nemožnosti sledování produktivity zaměstnance a omezených možností komunikace. Možnosti práce z domova jsou také významně omezeny charakteristikou profese.

Další možností je **sdílení pracovního místa**. To spočívá v rozdělení jednoho pracovního místa mezi více pracovníků, jde o dobrovolné rozdělení práce mezi více lidí, a to nejčastěji mezi dvě osoby. Tuto formu práce ze vzorku dříve citovaného šetření využívá asi 20 % zaměstnavatelů.¹⁸³

Dále také **rekvalifikace** může pomoci zmírnit ohrožení nezaměstnanosti po ukončení rodičovské dovolené.

Tedy zaměstnavatelé sice do určité míry pocítují zodpovědnost za usnadňování sladění rodiny a práce, ale svou roli vidí spíše jako doplňkovou k roli státu a rodin. Tuto tezi zastávají i rodiny samotné. Dle názoru většiny firem a organizací není příliš možností, jak účinně prorodinná opatření zavádět.

Také je důležité, že většina firem a organizací dle výzkumu výše citovaného nevidí jako problém zaměstnávání matek s malými dětmi s ohledem k jejich absenci z důvodu nemoci dítěte. Tento fakt je však ze zkušeností matek z přijímacích pohovorů v praxi často jiný.

3.1.5 Zhodnocení dnešní rodinné politiky

Krebs uvádí, že pro to, aby rodinná politika směřovala k posílení podpory slučitelnosti rodičovských a profesních rolí je nutné dosáhnout celospolečenské shody. A to jak na způsobu, tak i podobě realizace rodinné politiky, se zapojením širokého spektra subjektů občanské společnosti. Tato spolupráce je podmíněna i shodou mezi resorty a státními organizacemi, ale vyžaduje i spolupráci státních a neziskových organizací a soukromoprávních subjektů – tedy zaměstnavatelů i rodin.

Dle Krebsa je nejhorším deficitem české rodinné politiky absence rodinné politiky regionální a municipální, jež je obvyklá ve většině zemí Evropské unie. Její existence znamená posun od materiální podpory rodin k podpoře morální. Cílem regionální

---

¹⁸² Srov. SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008; s. 234—235 a 243—244.

¹⁸³ Tamtéž; s. 207—240.

politiky nejsou aktivity podporující chování získáváním výhod ze skutečnosti narození dětí, ale směřuje k podpoře při zvládnutí této etapy a jejímu společenskému ocenění.

Dle autora je nejdůležitějším aspektem dobré rodinné politiky v maximální míře společensky docenit prorodinná rozhodnutí mladých lidí a umožnit, aby se jejich rozhodnutí mohla stát i faktickou skutečností.¹⁸⁴

Krebs za nejdůležitější považuje tři zásady moderní rodinné politiky, ty jsou platné i na regionální úrovni. Za prvé musí mít celospolečenský charakter (tedy být záležitostí více ministerstev nebo odborů), za druhé musí mít vlastní institucionální systém i na mikroúrovni, a za třetí musí usilovat o změnu postojů jednotlivých občanů i institucí samotných.¹⁸⁵

Krebs problematiku uzavírá konstatováním, že i když finanční podpora pro rozvoj rodin není rozhodujícím faktorem, tak náklady spojené s rodičovstvím jsou značné. Kvalitní rodinná politika by dle něj měla podporovat sociálně-ekonomické prostředí rodiny a do uznané míry kompenzovat i náklady s tím vzniklé, a to aniž by generovala nežádoucí efekty nebo sociální patologie.¹⁸⁶

Dále shrneme poznatky důležité pro tuto práci: Pokud se podíváme na problém zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice z hlediska rodinné politiky v našem státě, můžeme vidět hlavně velkou finanční náročnost pro rodiče. Také absence zařízení denní péče pro batolata může být velkým problémem při pokusech o zařazení rodičů do pracovního procesu.

V současné době není zařazování batolat do zařízení denní péče patřičně podporováno státem, jedním z problémů může být i to, že jednotlivá zařízení spadají pod gesci různých ministerstev, a tak je jejich kvalita, požadavky na ně, i finanční náročnost značně roztržena.

Ze zjištěných poznatků je jasné, že větší angažovanost státu do této problematiky by byla žádoucí, tento názor zastávají i rodiče. Český model podpory rodin s dětmi je oproti modelům zahraničním zastaralý. Rodiče mají značné potíže s kombinací péče o batole a zaměstnáním, tak jak by stát požadoval, kdy státní politika deklaruje úsilí o sladění rodinného a pracovního života.

Stále více rodin je ohroženo příjmovou chudobou, pokud pracuje pouze jeden z rodičů. i proto je využíváno možnosti pobírání rodičovského příspěvku i v případě

---

¹⁸⁴ Srov. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015; s. 398—399.

¹⁸⁵ Tamtéž; s. 398—399.

¹⁸⁶ Tamtéž; s. 398—399.

zaměstnání obou rodičů, postačí, pokud má dítě zajištěnou řádnou celodenní péči – to značí potřebu zařízení denní péče. Stát by měl proto buď zajistit tato zařízení, nebo více přispívat rodičům při péči o děti, kteří by tak s nimi mohli zůstat déle v domácí péči.

Z historického hlediska se mění instituce rodiny. Rodinný život a práce jsou v protikladu, je nutné dojít ke vzájemné harmonizaci. O to se snaží strategie sladování rodiny a zaměstnání. Z výzkumů je patrné, že i přes finanční obtíže rodin stojí často pro rodiče hodnota rodiny nad zaměstnáním. Skloubení pracovního vytížení s rodinou je však složité, je proto nutné vytvořit lepší institucionální podmínky. Z výzkumu vyplývá, že rodiče považují za správnou cestu vyšší finanční ohodnocení za péči o své děti, aby je nemuseli umisťovat do zařízení z důvodu nutnosti brzkého odchodu do práce kvůli špatné finanční situaci.

Z výzkumů také vyplývá, že dnešní mladí se snaží realizovat současně zakládání rodiny i pracovní profesí. Rodinná politika České republiky se odklání od plné úhrady nákladů na výchovu dítěte. Stát vidí harmonizaci rodiny jako cestu osvobození členů rodiny od pečovatelských závazků. Dnešní politika prosazuje časný návrat na trh práce.

Respondenti výše uvedených výzkumů se shodují, že nejsou pro zřízení institucionálních zařízení denní péče pro batolata, ale jsou pro podporu při jejich vlastní péči o ně. Dle rodičů by péče o děti měla být finančně lépe ohodnocena. Finanční kompenzace ušlého zisku žen v domácnosti by dle respondentů měla být poskytována od státu a byla by lepším řešením, než tvorba podmínek pro zaměstnanost žen na rodičovské dovolené.

Může být zajímavé zjištění, že zaměstnavatelé do určité míry pocítují zodpovědnost pro sladování rodiny a práce, avšak svou roli uvádí spíše jako doplňkovou k roli rodiny a státu. Většina zaměstnavatelů uvádí, že nemají příliš možností, jak účinně prorodinná opatření zavádět.

Tedy i přes to, že státní politika má za cíl brzký návrat rodičů z rodičovské dovolené na pracovní trh, nijak nepochybuje s problémem zařazování batolat do zařízení denní péče. Rodiče nemají nikoho, kdo by se o děti v jejich nepřítomnosti postaral. Bojí se nekvalitních zařízení, nebo ani nemají finanční či místní prostředky pro umístění dětí. Stát nejen že nekontroluje kvalitu zařízení stávajících, ale ani nemá zájem na tom, poskytnout rodičům zařízení státní.

ZÁVĚR

Při vyhodnocování poznatků se musíme držet faktu, že pro dítě je samozřejmě důležitá dobrá péče, která uspokojuje jeho potřebu citové vazby. Pokud nejsou rodiče schopni takovouto péči poskytnout, je vhodné batole umístit do institucionálního zařízení denní péče. A to za předpokladu jistoty, že zde takovouto péči dostane a jde tedy o zařízení dostatečně kvalitní. Pokud umístění batole do zařízení umožní rodičům nabrat nové síly, či zajistí jejich pozdější pohodu doma, protože si nebudou muset dělat starosti s finančním zajištěním rodiny, či jejich pozdějším uplatněním na trhu práce, je jistě umístění dítěte do zařízení v pořádku a na místě. Pokud však je batole umístěno do nevyhovujícího zařízení, a ani po jeho odchodu zpět do rodiny mu není poskytnuta vhodná péče, je takovýto „koncept“ péče na pováženou a může dítěti velmi uškodit.

Zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice je v současné době výsledkem finanční situace rodiny. Dalším důvodem může být také upřednostnění profesní orientace před plněním mateřské role matek. Z hlediska dítěte je to s ohledem na stupeň vývoje velmi riskantní počin i s ohledem na to, že osobnost se utváří během druhého a třetího roku. Také z úhlu pohledu rozvíjení dětské vazby je snaha o vybudování sítě zařízení denní péče pro batolata problematická.

Pokud se na zařazování batolat do zařízení denní péče podíváme **z hlediska psychických potřeb dítěte**, můžeme získat takovýto závěr:

Při posuzování nevhodnosti zařazování batole do zařízení denní péče se můžeme opřít o teorii vazby, kdy vztah mezi typem připoutání a pozdějším vývojem osobnosti je prokazatelný. Z tohoto důvodu je matka, jako hlavní pečující osoba o dítě, velmi důležitá. Pokud dochází k fluktuaci pečujících osob a dítě nemůže vytvořit pevnou vazbu, může dojít k nesprávnému osobnostnímu vývoji. Pokud se tedy rodiče rozhodnout své dítě umístit do zařízení denní péče, měli by se postarat o to, aby jejich dítě zažívalo stabilní denní náhradní péči, k tomu jsou samozřejmě zapotřebí stálí vychovatelé.

Z dosud proběhlých výzkumů se však nepotvrdila plošná nebezpečnost nevhodné vazby získané v raném věku pro život dospělého jedince, tento stav je značně individuální a to dle síly osobnosti dítěte.

Reaktivita dítěte na odloučení od matky je též individuální a závisí jak na péči o dítě v matčině nepřítomnosti (zde zdůrazňuji důležitost kvalitní péče a odbornosti vychovatelů), tak samotná péče matky před umístěním do zařízení a po odchodu dítěte ze zařízení (tedy po návratu domů).

Ovšem i přes tuto individualitu je z výzkumů patrné, že chování dítěte se v nepřítomnosti matky značně liší, kdy je například více plačtivé, méně si hraje a objevuje okolí apod.

Také z výzkumu vyplývá, že pokud má dítě opakovanou zkušenost o nedostupnosti vazebné osoby (tu může ale zastupovat i stálý pracovník v zařízení), objevuje se úzkostná vazba, která má vliv na pozdější osobnost.

Uvést jednoznačný závěr této problematiky je tedy poněkud obtížné.

Pokud se zaměříme na poznatky předškolní pedagogiky, problém umístění batolete do zařízení denní péče nevidím jako problematický, pokud je na to dané zařízení vhodně uzpůsobeno, a to jak materiálně, tak hlavně personálně.

Jak ale avizují výše, pro batole je velmi důležitá stálost prostředí, tedy stabilita i pečujících osob (a to pro jeho zdravý duševní vývoj), je otázkou, zda toto mohou zařízení denní péče vždy vyplnit.

Při zohlednění vývojové psychologie musíme brát na zřetel, že v prvních stádiích raného dětství je utvářen základ osobnosti i adaptačních mechanismů. Naplňování psychických potřeb dítěte je tedy nezbytné a tento fakt se může velmi podepsat na pozdější osobnosti jedince. Pro zařazení do zařízení je podstatné vědět, že batole prochází obdobím vzdoru, stejně tak jako zralost pro tělesnou čistotu přichází až kolem 2,5 roku věku, což může být jedním z negativů pro zařazení do zařízení (mezi dvouletými a tříletými dětmi je značný rozdíl nejen v udržování hygieny). Batole také potřebuje úplně jiný režim dne, než dítě starší (více času na jídlo, častější spánek, pozornost udrží pouze velmi krátkou chvíli, vyžaduje častější pomoc od dospělého...). Je tedy nutné zařazovat batole pouze do takových zařízení, které s těmito odlišnostmi batolat počítají a vhodně na ně reagují (což při umístování dvouletých do běžných MŠ může být problém).

Prostory zařízení zařazující batolata musí být také velmi dobře zabezpečené – dítě tohoto věku velmi často padá a je ještě poměrně neobratné, i když jeho motorika se rychle rozvíjí. Taktéž může být obtížné sestavovat program pro více takto starých dětí, jelikož jsou jejich schopnosti značně individuální. Může se tak lehce stát, že je v zařízení dítě přetěžováno, či naopak se jeho schopnosti dostatečně nerozvíjí. Také je důležité nezapomínat na potřebu častějšího spánku, než u dětí starších a přizpůsobit tomu program i prostředí zařízení. Také řeč může být při zařazování batolete do zařízení problematickým faktorem, kdy její rozvoj je značně individuální a může být vážnou bariérou mezi dítětem a vychovatelem, kdy matka chápe potřeby svého dítěte samozřejmě lépe.

Tedy pokud hledáme zařízení pro batole, je důležité zohlednit mnoho aspektů, a to jak stálost zaměstnanců, tak prostředí zařízení, v neposlední řadě hraje roli samozřejmě i finanční stránka věci.

Pokud rodiče umisťují děti do zařízení pouze proto, aby si „vyhrály s ostatními“ a lépe se prosociálně orientovaly, může se jednat o chybný krok, kdy u dítěte do tří let kooperativní hra neprobíhá, spíše se vyskytují konfliktní situace při výměně hraček. Také schopnost vzájemné interakce se objevuje až po třetím roku života.

Je důležité vědět, že výchovné nedostatky v zařízení mohou velmi ovlivnit osobnost dítěte, stejně tak jako reakce na chování dítěte. Kvalita zařízení a pečujících osob se bez možnosti provádění kontrol jen těžko odhaduje.

Dále je dle mého názoru podstatné zohlednit problematiku žalu, který dítě prožívá po odloučení od matky, kdy se tento žal neztrácí, ale dítě se ho postupně díky reakcím okolí naučí skrývat. Odloučení od matky je tedy sporné i z tohoto hlediska.

Pokud nastává fluktuace zaměstnanců v zařízení, zaměřuje se batole na sebe a je schopno utvářet povrchní vztahy s kýmkoliv (při přetrvávání takovýchto zkušeností to samozřejmě může mít destruktivní dopad na utváření vztahů v dospělosti).

Naproti tomu, s ohledem na odbornou kvalifikaci pracovníků, si mohou častěji než rodiče, povšimnout možných poruch, psychopatologií i sociálně patologických jevů a vhodně na to zareagovat.

Při zaměření na **zařazování batolat do zařízení denní péče** z hlediska těchto zařízení uzavřeme problematiku následovně:

I přes to, že v České republice existuje mnoho zařízení denní péče pro batolata (jejich výčet jste mohli nalézt v práci), jejich umístění do takovýchto zařízení nemusí být pro rodiny vždy snadné, a to jak z kapacitních, tak finančních důvodů. Také provoz takovýchto zařízení není jednoduchý, a to hlavně po finanční stránce, kdy stát na takováto zařízení nepřispívá.

Se vznikem zařízení denní péče například na vázané či volné živnosti se může pojít problém se špatnou vybaveností, či vůbec nekompetentních zaměstnanců, kdy v případě nezapsání do rejstříku MŠMT není kvalita nijak kontrolována a je tedy pouze na rodiči, zda dokáže posoudit kvalitu daného zařízení.

Při ohlédnutí za novým zákonem o umisťování dvouletých dětí do MŠ může být tento fakt pro rodiče přínosným. Hlavně s ohledem na nedostatek institucí zajišťující péči o děti mladší tří let v naší republice a jejich velké finanční náročnosti. Ovšem z pohledu chodu běžné MŠ to může být velmi problematické. Personál je pro tuto činnost málo proškolen a ani vybavení neodpovídá potřebě dvouletých dětí.

Co se týče zjištěných možných přínosů zařízení denní péče je na pováženu, zda pozitiva převládají nad negativy. Kdy mezi možné přínosy pro děti můžeme zařadit například možnost celkového rozvoje (v případě kvalifikovaných pracovníků), zapojení mezi vrstevníky (kdy ale batole hry s vrstevníky spíše nevyhledává), variabilita prostředí, podpora samostatnosti a pravidelný režim. Pro rodinu jsou pak přínosnými kvalita péče, jistota, pravidelnost ve stravování a pitném režimu a možné poradenství. Mezi rizika můžeme zařadit možnou nezralost dítěte, nedostatečnou adaptaci, nepřiměřenou délku pobytu, nadměrnou zátěž a nepřehlednost prostředí. Rizikem pro rodinu je pak možná častá nemocnost dítěte a odpoutání dítěte od rodičů.

Je důležité vědět, že v některých zařízeních mohou možná rizika převládat nad klady, zvláště pokud zařízení není nijak kontrolováno a příliš toho o něm nevíme.

Pro vychovatele může být přínosné zamyslet se nad věkově homogenním a heterogenním začleněním dětí do tříd. Kdy z výzkumů vyplývá jako přínosnější heterogenní uskupení dětí, avšak tím se zvyšuje náročnost pro pečující osobu.

Pokud se zaměříme na **hledisko postavení rodin v ČR a ekonomických potřeb státu** můžeme pozorovat jasnou souvislost rodinné a sociální politiky a zařazování batolat do zařízení denní péče. Ze zjištěných poznatků vyplývá nutnost lepší angažovanosti státu do této problematiky. Oproti zahraničním modelům podpory je ten český zastaralý, rodiče nemohou flexibilně kombinovat péči o batole a zaměstnání. To, že rodiče stále častěji zařazují batolata do zařízení denní péče je způsobeno i tím, že pokud v rodině dochází do zaměstnání pouze muž, může být rodina ohrožena příjmovou chudobou (většina kvalitních zařízení denní péče jsou ale tak finančně náročná, že na ně takovéto rodiny nedosahují – tento problém by vyřešila státní institucionální zařízení denní péče pro batolata).

I přes to, že stát je pro brzké zařazení matky do pracovního procesu, stále nejsou zřizovány žádné instituce pro péči o batolata. Ty jsou pouze v soukromém sektoru, jejich finanční náročnost je mnohdy nad rámec rodinného rozpočtu. Vzhledem k nastavení státní politiky by bylo vhodné větší státní angažovanosti alespoň ve formě státních dotací zařízením, či příspěvku rodičům na školné do soukromých zařízení.

To, že rodiny nejsou spokojeny s rodinným rozpočtem, pokud je žena na mateřské dovolené je uzpůsobeno i faktem změn hodnot rodiny, kdy je na vysoké příčce hodnotového žebříčku materiální zajištění a blahobyt. Tento náhled rodičů jen těžko změníme.

Dále stále častější uvažování nad umístěním batolat do zařízení denní péče může být způsobeno také nejistotou na pracovním trhu, kdy dochází k velkým obavám

a tlakům na individuální schopnosti jednotlivce. Žena se tak obává o udržení své pracovní pozice, která by se s obtížemi získávala zpět, pokud by byla mimo pracovní proces příliš dlouhou dobu. I v přijímacích pohovorech hraje velkou roli, pokud se zaměstnavatel dozví, že žena plánuje odejít na 6-8 let na mateřskou dovolenou (zaměstnavatelé sice ve výzkumu tvrdí opak, avšak individuální zkušenosti žen jsou jiné). Tento stav by mohl být zlepšen například poskytováním částečných úvazků, či práce z domova, nebo rozložení péče o dítě mezi otce a matku.

To, že je zaměstnání matky v protikladu s rodinným životem, souvisí s nutností umístování batolat do zařízení denní péče. Na některých pracovních pozicích, například v kancelářích, by se tento fakt snad dal změnit (například dětskými koutky na pracovištích se zkrácenou pracovní dobou či častějšími přestávkami s prací na půl úvazku apod.).

Pro posílení rodičovských a profesních rolí by bylo vhodné posílení pozice otce v rodině a jeho zapojení do péče o dítě. Díky tomu by se mohla snížit diskriminace žen na trhu práce.

Je důležité jak vytváření institucionálních podmínek pro lepší skloubení rodiny a zaměstnání, tak finanční podpora rodiny pod sugescí rodinné politiky, dále je ale také podstatné změnit subjektivní přístup k rodinným a pracovním rolím mužů a žen – tedy to, aby se tyto podmínky daly uplatnit.

Stát se také může vydat cestou lepšího finančního ohodnocení rodičů za péči o své děti, či zlepšení institucionálních podmínek a financování institucionálních zařízení denní péče.

Avšak Česká republika harmonizaci rodiny se zaměstnaností stále chápe jako osvobození členů rodiny od pečovatelských závazků – i z toho důvodu se tolik diskutuje o zařazování batolat do zařízení denní péče, ale už ne o zvyšování finančních příspěvků rodičům za péči o dítě, či většímu umožnění práce doma apod. Tento stav nemusí být nejlepší cesta, kterou se český stát vydává.

Ze sociologických výzkumů vyplývá fakt, že mladí lidé stále preferují tradiční institucionalizovanou formu manželství i rodiny s dvěma dětmi, to, že tomu reálné výsledky neodpovídají, může být způsobeno i tím, že pořízení potomků je velká finanční zátěž, na kterou příliš mladých lidí není připraveno. Státní politika by tak měla najít cesty, jak rodinné prostředí a mladé rodiny podpořit a docílit tak tolik kýžené zvýšené porodnosti při umožnění ženám vracet se do pracovního procesu a přitom neohrožovat psychický vývoj dětí.

Seznam použitých zdrojů

- ALLEN, K. E., MAROTZ, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-614-4.
- BOWLBY, John. *Odloučení: kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0076-5.
- BOWLBY, John. *Ztráta: smutek a deprese*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0355-1.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. 3., dopl. vyd. Tišnov: Sursum, 1997. ISBN 80-7323-016-X.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
- Český statistický úřad [online]. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz>>.
- *Demografie — revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 2017, 59(1) [cit. 2018-02-26]. Dostupné na WWW: <<https://www.czso.cz/documents/10180/46203820/H%C3%B6hne.pdf/53e76ce6-1bc9-4935-9624-8d71be3ce8d1?version=1.0>>.
- EACE a EURYDICE. *Vzdělávání a péče v raném dětství v Evropě: překonávání sociálních a kulturních nerovností*. Brusel: Eurydice, 2010. ISBN – 978-92-9201-025-6.
- *Evropský parlament* [online]. Pozměňovací návrhy – 2015-07-23. [cit. 2018-02-16]. Dostupné na WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fNONSGML%2bCOMPARL%2bPE-564.930%2b01%2bDOC%2bPDF%2bV0%2f%2fCS>>.
- FUČÍK, Petr a Beatrice Elena CHROMKOVÁ MANEA. *Rodičovské dráhy: dvacet let vývoje české porodnosti v sociologické perspektivě*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6551-2.
- HAŠKOVÁ, Hana, Steven SAXONBERG a Jiří MUDRÁK. *Péče o nejmenší: boření mýtů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7419-114-5.
- HAŠTO, Jozef. *Vztahová väzba: ku koreňom lásky a úzkosti*. 1.vyd. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2005. ISBN 80-88952-28-X.

- HENDRYCHOVÁ, Simona. *Úvod do problematiky rozvíjení dítěte do tří let*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7464-452-8.
- HORKÁ, Hana a Zora SYSLOVÁ. *Studie k předškolní pedagogice*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5467-7.
- KOHNSTAMM, 1992 in HOSKOVCOVÁ, S. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1424-8.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2. rozš. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4435-3.
- KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přepracované vydání. Praha: Galén, 2006. ISBN 80-7262-410-5.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 6., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2.
- KUCHAROVÁ, Věra a Kamila SVOBODOVÁ. *Sít' zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR*. Praha: VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-51-4.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 80-247-1284-9.
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 4.dopl.vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. Psyché. ISBN 80-7169-195-X.
- LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 2. dopl. vyd. Praha: Avicenum, 1991. ISBN 80-2010098-7.
- LANGMEIER, Josef. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. v Praze: H & H, 1998. ISBN 80-86022-37-4.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367504-2.
- *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. Rodinná politika - 2008. Dostupné na WWW: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf>.
- MURRAY, Lynne. *Psychologie malých dětí: jak vztahy podporují vývoj dětí od narození do dvou let*. Vydání 1. v Praze: Stanislav Juhaňák - Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-011-0.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 78-80-7367-416-8.

- PRŮCHA, Jan a Soňa KOŤÁTKOVÁ. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
- SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, 2008. ISBN 978-80-7326-140-5.
- SPLAVCOVÁ, Hana a Jana KROPÁČKOVÁ. *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1042-9.
- SULLEROT, Évelyne. *Krize rodiny*. Přeložila Helena BEGUIVINOVA. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-647-3.
- ŠULOVÁ, L. *Předškolní dítě a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2.
- ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.
- TROST, Jan. „*Stabilité et transformations de la famille*“, in *La Famille dans les pays développés, permanences et changements*, seminář Mezinárodní unie pro vědecký výzkum populace, Vaucresson, 1987. Vydal v roce 1990 INED a UISP pod vedením France PRIUXOVÉ.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005a. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- *Vláda České republiky* [online]. Dokumenty vlády - 2010-04-19. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <https://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open&2010&04-19>.
- *Vláda České republiky* [online]. Dokumenty vlády - 2010-04-19. [cit. 2018-01-24]. Dostupné na WWW: <<https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Analyza-podminek-a-moznosti-deti.pdf>>.

Abstrakt

NEUHÖFEROVÁ,L. *Problém zařazování batolat do zařízení denní péče v ČR*. České Budějovice 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Práce se zabývá otázkou zařazování batolat do zařízení denní péče. Zohledňuje tři hlavní okruhy. Hledisko psychické potřeby dětí, hledisko zařazování batolat do zařízení denní péče z pohledu samotných zařízení a hledisko postavení rodin v České republice a ekonomických potřeb státu. Cílem práce je diferencovaně popsat z teoretického úhlu pohledu vhodnost zařazování batolat do zařízení denní péče a usoudit na vhodnost či nevhodnost zařazování batolat do zařízení denní péče v České republice.

Klíčová slova: dítě, batole, zařízení denní péče, rodinná politika, sociální politika péče o dítě, stát, ekonomika, rodiče, zaměstnanost, trh práce

Abstract

The issue of toddlers placement to child day-care centers in the Czech Republic

This thesis deals with the issue of placing toddlers in day-care centers. It takes into account three main topics. The point of view of the psychological needs of children, the point of toddlers' inclusion into day-care centers from the perspective of the centers themselves and the aspect of the family status in the Czech Republic and economic needs of the state. The aim of this thesis is to describe the suitability of putting toddlers into day-care centers from a theoretical point of view and to assess the convenience of putting toddlers into day-care centers in the Czech Republic.

Key words: kid, toddler, child day-care centers, family policy, social policy, child care, state, economic, parents, employment, labor market